

DOBBEL TABU

ERFARINGER MED VOLD OG SEKSUELLE OVERGREP BLANT BARN
OG UNGE SOM BRYTER MED NORMER FOR KJØNN OG
SEKSUALITET

Av Silje Mathisen

RAPPORT 1/24

Utgivelsesår: 2024

Oppdragsgiver: Redd Barna

Finansiering: Støttet av Stiftelsen DAM
(2021/HE2-379567)

Utgiver: Likestillingssenteret
Parkgata 12
2317 Hamar

Tlf: 62 54 74 60
E-post: post@lss.no
Hjemmeside: www.likestillingssenteret.no

LIKESTILLINGSSENTERET (STIFTELSEN KVINNEUNIVERSITETET)

Likestillingssenteret er et tverrfaglig kompetansesenter med likestilling som fagområde. Senterets målsetting er å bidra til et inkluderende og rettferdig samfunn med like muligheter for alle. Målsettingen er knyttet opp mot et bredt likestillingsbegrep som inkluderer alle diskrimineringsgrunnlag (kjønn, etnisitet, livssyn, alder, seksuell orientering og nedsatt funksjonsevne). Likestillingssenteret har en aktiv informasjons- og pådriverrolle og er en drivkraft for økt likestilling lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt.

Senteret tilbyr kompetanseheving på kjønn og likestilling samt utviklingsarbeid tuftet på forskningsbasert likestillingskunnskap til offentlige myndigheter, frivillige organisasjoner og privat næringsliv. Arbeidsmetodene er kurs og konferanser, utviklingsnettverk, prosessveiledning, mentoring, kartlegging, forskning og utredning.

Hovedsatsningsområder:

- Barn og unges oppvekstmiljø
- Samfunnsutvikling og deltakelse
- Arbeidsliv
- Likeverdige offentlige tjenester

REDD BARNA

Redd Barna er en medlemsstyrt rettighetsorganisasjon som er partipolitisk og religiøst nøytral. Redd Barna arbeider nasjonalt og internasjonalt for barns rettigheter slik disse er nedfelt i FNs barnekonvensjon. Redd Barnas Norgesprogram arbeider for at rettighetene til barn i Norge skal respekteres, beskyttes og oppfylles, med særlig vekt på barn som lever i sårbare livssituasjoner.

FORORD

Intervjuene som danner basis for denne rapporten ble gjennomført våren 2022, bare noen få måneder før terrorangrepet som rammet det skeive utestedet London pub, og Per på hjørnet. Gjennom angrepet ble den kollektive skeive bevisstheten om at volden kan ramme når som helst, synlig også for den øvrige befolkningen.

Denne vissheten om at skeive som gruppe er utsatt for hatprat, vold og overgrep, gjør noe med de av oss som er skeive (Klatran, 2019, Eggebø, Stubberud & Anderssen, 2019). Den setter seg i kroppene våre, også de av oss som ikke selv har opplevd vold, og vekkes hver gang noen i gruppen utsettes for noe. Det gjør at vi hele tiden, i større eller mindre grad, må vurdere hvilke rom som er trygge. Dette gjelder i særlig grad unge normbrytere som ikke ennå har tilegnet seg det Eggebø et al. (2019) omtaler som åpenhetskompetanse; erfaringen av at folk flest ikke reagerer negativt. Å være i verden som skeiv kan oppleves som både en feiring av normbrudd og annerledeshet, og en frykt for hvordan omverden vil møte oss. Som Frida Ånnevik skriver/synger i «Danse og grine»

*Jeg er begge deler, jeg er redd og lett.
Jeg vet å skjule det jeg er om jeg blir sett.
Jeg er det jeg drømte om, og alt som ikke blir noe av.
Jeg er dansegølv og skyttergrav.*

- Frida Ånnevik

Kunnskap er avgjørende for at vi skal kunne skape endring, og et samfunn hvor de av oss som er skeive kan gi slipp på frykten for vold, og å hele tiden måtte vurdere når en kan være åpen om egen identitet og ikke. Vi håper denne rapporten kan være et bidrag til denne kunnskapshevingen og til en samtale om hvordan skape reelt inkluderende skoler, hjelpetjenester og offentlige rom.

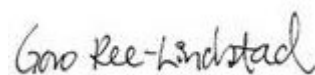
Tusen takk til Redd Barna for oppdraget og spesielt takk til Ane Lindholt for gode diskusjoner underveis.

Takk også til alle informantene som har delt sine erfaringer med oss. For å skape endring er vi avhengig av at unge skeives voldserfaringer blir hørt. Tusen takk til Heidi Rognlidalen ved Nok. Hamar for veiledning i hvordan møte voldsutsatte, og selvivaretagelse underveis i intervjuprosessen.

Takk til Kristina Miklavic og Mona Renolen ved Likestillingssenteret, Hanna Christophersen ved Skeiv Kunnskap, Fri Oslo og Viken og Tina Mathisen ved NOVA, Oslo Met, for utallige gjennomlesninger og fruktbare kommentarer.

Takk til referansegruppa; Rosa Kompetanse, Foreningen FRI, Skeiv Ungdom, Nok. Norge, og Nok. Oslo for gode diskusjoner og ny innsikt. Takk spesielt til Miriam Aurora Hammeren Pedersen i Rosa Kompetanse, Foreningen FRI for gjennomlesning og konstruktive kommentarer til rapporten.

Hamar, 30. januar 2024

Goro Ree-Lindstad
Direktør

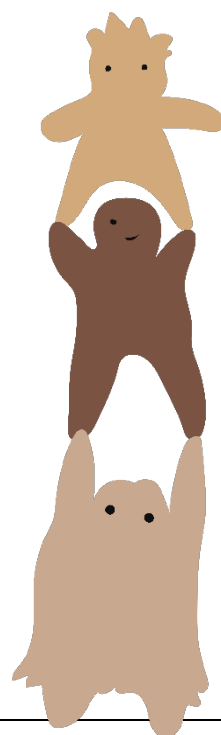
Silje Mathisen
Prosjektleder

INNHold

Forord	4
Sammendrag	8
1. Introduksjon	9
Begrepsavklaringer	10
Analytisk rammeverk.....	13
Sammenhengen mellom mindre krenkelser og grov vold	13
Interseksjonalitet.....	16
Annen forskning på feltet.....	17
Rapportens struktur	19
2. Metode	20
Rekruttering	20
Utvalg av informanter	20
Informert samtykke.....	21
Intervju	21
Medvirkning i etterkant av intervjuet	22
Analyseworkshop	22
Anonymisering.....	22
3. Det heteronormative hjemmet	24
Hjemmet – et sted hvor alle kan være seg selv?.....	24
Barnevernet – et trygt hjem når familiens hjem er utrygt?	28
«når det var vanskelig både hjemme og på skolen – da ble fokus bare på å overleve».....	28
4. Normbrytende barn i en heteronormativ skole	30
Annerledesgjørende undervisning og usynliggjøring av kjønns- og seksualitetsmangfold	30
Binære kjønnsnormer og usynliggjøring av kjønns mangfold	31
Konsekvenser av en annenledesgjørende undervisning.....	33
Homo som skjellsord og som humor.....	34
Erfaringer med grovere former for mobbing	35
Sammenhengen mellom annenledesgjørende undervisning og skeivfobisk mobbing.....	38
Konsekvenser av å ikke bli hørt	39
5. Sårbarhet i søken etter bekreftelse	41
Når søken etter bekreftelse utnyttes av andre	42
Fra digitale møter til fysiske overgrep.....	43
Å dra veksel på skeivfobi for å kontrollere partner.....	44
Bifobi som en del av voldens normaliseringsprosess.....	46

Når partner kontrollerer uttrykksrommet for kjønn og seksualitet	46
Når partnervolden drar veksel på samspillet mellom bifobi, transfobi, og funkofobi	48
Å være skeiv på «rett» måte: Når kjønnsidentitet og seksuell orientering trekkes i tvil	49
Normative forventninger til skeiv seksualitet; MSM = analsex?	50
Cismann og alltid klar for sex? Å gjenkjenne seg selv som overgrepsutsatt	50
Sårbarhetsfaktorer	52
Annerledesgjøring, Mangel på bekreftelse og fellesskap	52
Internalisert heterosexisme og skeivfobi	52
Å være skeiv på «rett» måte	53
Mangelen på trygge arenaer for utforsking	53
Mangel på kunnskap	53
6. Overgrep som hatvold	55
Korrektiv voldtekt som en form for konverteringsterapi	55
Voldtekt som straff for brudd på kjønnsnormer	56
Å bli trygg i egen kropp og i seksuelle møter	58
7. Møtet med hjelpetjenestene	60
Den første kontakten med hjelpeapparatet; helsesykepleier og lærer	60
Frykt for hvordan en blir møtt	61
«Er det plass til meg som er skeiv»?	61
Frykt for å ikke bli trodd	61
Når ens identitet blir sykeliggjort	63
Frykten for at ens erfaringer skal bli brukt mot en	63
Å legge ut hint eller å få de rette spørsmålene	64
Berøringsangst	65
«Hvis du stiller spørsmål så må du være forberedt på at det går i alle retninger»	66
Positive erfaringer	67
Råd til hjelpetjenestene	68
Inkluderende språkbruk og økt kunnskap	68
Tid til å bygge tillitt, tid til å åpne seg opp	69
Hjelp til å sette ord på egne opplevelser	70
Å få sin eksistens og sine erfaringer anerkjent	71
8. Avslutning	73
Sårbarhetsfaktorer	73
Hetero- og cisnormen skaper utrygge oppvekstarenaer	73
Skeivfobisk partnervold og hatmotivert vold	74

Å begynne å tro på andres fortelling om en selv	75
Møte med hjelpetjenestene.....	75
Å se vold i et strukturelt perspektiv	76
9. Anbefalinger	78
Litteratur	80
Vedlegg 1. samtykkeskjema	87
Vedlegg 2. Intervjuguide	89

SAMMENDRAG

Denne rapporten gir et innblikk i faktorer som kan bidra til at barn og unge som bryter med normer for kjønn og seksualitet er mer sårbare for vold og overgrep enn andre jevnaldrende (jamfør kvantitative omfangsundersøkelser som Frøland et al., 2023). Rapporten er basert på intervjuer med 13 unge voksne om deres erfaringer med vold og overgrep fra før de fylte 18 år. Mange av informantene har opplevd både mobbing, vold i hjemmet og seksuelle overgrep.

Et sentralt poeng i rapporten er at for å forstå hva som gjør at enkelte er mer sårbare for vold enn andre, så må disse ulike formene for vold ses i sammenheng, så vel som å ses opp mot strukturell ulikhet på samfunnsnivå. Opplevelsen av å bli annerledesgjort i storsamfunnet, av å hverken få egne følelser og erfaringer bekreftet hjemme eller på skolen, og av å bli mobbet grunnet normbrudd, gjør at mange av informantene er vant til at det er andres ord og forståelse av dem selv som får dominere. En konsekvens av dette kan være at en begynner å internalisere andres forståelse av en selv, og tro at egne erfaringer ikke har noen betydning. Egne grenser viskes dermed gradvis ut, og dette kan gjøre en sårbar for grovere former for vold.

Opplevelsen av utenforskap har for flere informanter også skapt et sterkt behov for bekreftelse og positiv oppmerksomhet som kan utnyttes. Kombinasjonen av disse faktorene kan gjøre at en blir svært sårbar for utnyttelse av andre.

Basert på funnene i studien har vi utarbeidet anbefalinger for forebyggende arbeid så vel som for hvordan sikre voldsutsatte skeive et likeverdig hjelpetilbud:

- Normkritikk innføres i barnehage og skole
- Inkludere skeive perspektiver som en del av undervisningen
- Nulltoleranse mot identitetsbaserte skjellsord i skolen
- Helhetlig seksualundervisning
- Styrke seksualundervisningen i lærerutdanningen
- Fag med studiepoeng i normkritiske perspektiver ved høyskole og universitet
- Etterutdanningstilbud for barnehagelærere og lærere
- Kompetanseheving for alle som jobber med barn om hvordan samtale med barn og unge om overgrep og vold
- Obligatorisk kurs i inkluderende språkbruk samt vold og overgrep i et skeivt perspektiv for hjelpetjenester som møter voldsutsatte skeive
- Kunnskap og bevissthet om minoritetsstress for hjelpetjenester som møter voldsutsatte skeive
- Mer forskning på feltet

1. INTRODUKSJON

Det er gjort lite forskning på vold- og overgrepserfaringer blant barn og unge som bryter med normer for kjønn og seksualitet. En rekke kvantitative undersøkelser løfter imidlertid frem ungdom som hverken kategoriserer seg selv som mann eller kvinne (Hafstad & Augusti, 2019, Heimer & Sandell, 2018, Jernbro, & Janson, 2016), så vel som homofil og bifil ungdom (Suseg et al, 2008), og ungdom med annen seksuell orientering enn heterofil (Frøland et. al., 2023) som spesielt utsatte når det gjelder vold og overgrep.

For å bedre forebygge og avdekke vold og seksuelle overgrep mot barn, er det viktig å ha god kunnskap om faktorer som kan gjøre enkelte barn mer utsatt. Vi trenger også kunnskap om faktorer som kan gjøre det vanskelig for dem å søke eller få hjelp. Dobbelt tabu er et bidrag inn dette arbeidet.

Sentrale spørsmål i undersøkelsen har vært:

- Hvilke faktorer spiller inn og gjør barn som bryter med normer for kjønn og seksualitet mer sårbare for vold og seksuelle overgrep enn den øvrige befolkningen – jamfør statistiske undersøkelser?
- Hvilke erfaringer har voldsutsatte skeive fra møter med hjelpetjenestene?

I utlysningen etter informanter søkte vi etter unge voksne normbrytere med erfaring med vold og overgrep fra før de fylte 18 år. Det de informantene som meldte seg ønsket å formidle handlet primært om voldserfaringer i møte med foreldre, og seksuelle overgrep i møte med jevnaldrende eller noe eldre unge voksne. Gjennom intervjuene kom det imidlertid frem at informantenes andre voldserfaringer, og da i særlig grad erfaringer med mobbing, spilte en rolle i forløpet til de grovere voldserfaringene. Det var derfor viktig for oss å forstå også disse opplevelsene og samspillet mellom de ulike voldserfaringene.

Andre studier påpeker også nødvendigheten av å se ulike former for vold i sammenheng (se eksempelvis Stubberud & Eggebø, 2020, Mossige og Huang, 2019, Hafstad og Augusti, 2019). Flere undersøkelser viser at ungdom som har opplevd vold hjemme også oftere er utsatt for seksuelle krenkelser fra jevnaldrende (Frøland et al., 2023, Hafstad & Augusti, 2019). I denne undersøkelsen har enkelte informanter erfaring med vold i hjemmet. Dette gjelder imidlertid ikke alle. Det som utpeker seg for informantene i denne studien er hvordan det å bryte med forventningen om å være heterofil cisperson skaper stress og mulig utenforskap. Informantene forteller om et sterkt press på å undertrykke egne behov og følelser for å passe inn. For flere av informantene har dette presset ledet til selvskading. Dette utgangspunktet kan bidra til andre typer vold, som for eksempel skeivfobisk mobbing¹, noe som igjen har bidratt til en sårbarhet for seksuelle overgrep for majoriteten av informantene i denne studien. De fleste informantene har opplevd seksuelle overgrep i møte med jevnaldrende de har en relasjon til.

¹ Skeivfobisk mobbing vil si mobbing grunnet i negative holdninger mot og frykt for personer som bryter med normer for kjønn og seksualitet.

I utlysningen etter informanter var ikke begrepene vold og overgrep tydelig definert, ut over at det kunne inkludere fysisk og psykisk vold, seksuelle overgrep og krenkelser. Grunnen til dette var at vi ikke ønsket å legge begrensninger på hvilke erfaringer som oppleves som vold og ikke. Handlinger som strafferettslig ikke kan defineres som vold og overgrep kan likevel ha forårsaket stor skade, og oppleves som vold for den enkelte. Som det kommer frem i kapittel 5 var dette et viktig grep som gjorde at vi klarte å fange opp informanter som ofte opplever at egne erfaringer ikke reflekteres i måten vold og seksuelle overgrep ofte beskrives. Det at informantene i studien selv har definert hva vold og overgrep er, heller enn at dette var tydelig i utlysningen, gjør imidlertid at vi har nådd en gruppe med ressurssterke mennesker som har kunnskap om hva vold og overgrep er og som forstår egne opplevelser som nettopp dette.

I denne studien har vi i liten grad nådd ut til transkvinner, melaninrike skeive og skeive med etnisk minoritetsbakgrunn. Vi vet at transkvinner, melaninrike skeive og skeive med etnisk minoritetsbakgrunn er mer utsatt for vold og overgrep enn den øvrige skeive befolkningen (Anderssen, Eggebø, Stubberud, Holmelid, 2021, Stubberud & Eggebø, 2020, Eggebø, Stubberud, Karlstrøm, 2018). Som det kommer frem i metodekapittelet, har det vært viktig å sikre at informantene har bearbeidet erfaringene i forkant av intervjuet, for å minimere risikoen for retraumatisering. Det at vi ikke har nådd ut til et større mangfold av informanter, kan kanskje til dels settes i sammenheng med nettopp premisset om å ha mottatt hjelp og bearbeidet erfaringene i forkant av intervjuet. Ofte er de mest utsatte gruppene i samfunnet også de som har lavest tillitt til hjelpeapparatet (den nasjonale trygghetsundersøkelsen gjennomført i 2022 viser eksempelvis at LHB-personer har mindre tillitt til andre enn den øvrige befolkningen (Løvgren et.al, 2023)). Dette er imidlertid en liten studie og vi vil ikke kunne generalisere på bakgrunn av erfaringer fra personer som tilhører undergrupper under den skeive paraplyen. Samtidig peker mangelen på representasjon blant enkelte grupper blant våre informanter på et stort behov for mer kunnskap på feltet generelt, og om skeive som krysser andre minoritetsposisjoner spesielt.

Både i denne studien, og i UngVold-rapporten (Frøyland et. al., 2023) er det i majoriteten av informantenes erfaringer, en jevnaldrende som har overskredet deres grenser. I denne studien har vi ikke snakket med voldsutøvere. I lys av at de primært er ungdommer selv, er det viktig å løfte frem at voldsutøver antagelig ikke forstår seg selv som nettopp dette. De oppfatter ikke nødvendigvis at de har overskredet partners grenser. Snarere kan voldsutøver oppleve hendelsen som en vanlig måte å uttrykke sin seksualitet på (Bitsch, 2020). I lovverket (se straffeloven kapittel 26. Seksuallovbrudd, paragraf 291) og i den offentlige debatten forstås grenseoverskridende hendelser som oftest som voldtekt først når noen skriker og fysisk motsetter seg overgrepet. Det er derfor tenkelig at voldsutøver ikke nødvendigvis forstår at det hen selv oppfatter som sex oppleves som vold for partner. Dette perspektivet er viktig å ha med seg inn i det forebyggende arbeidet. Ungdom må få verktøy for å kommunisere bedre med hverandre om sex, kunnskap om hvordan finne ut av og setter egne grenser, så vel som hvordan lytte til og respektere andres grenser.

BEGREPSAVKLARINGER

De av oss som

I denne rapporten brukes benevnelsen «de av oss som». Dette er et grep for å sikre inkluderende språkbruk og hindre annerledesgjøring. Dersom vi eksempelvis skriver at «de som er skeive har større

levetårutfordringer», plasseres «de skeive» utenfor det store fellesskapet, og slik bidrar vi til en annerledesgjøring av en sårbar gruppe. Å skrive «de av oss som er skeive har større levetårutfordringer», vil på den andre siden inkludere skeive i et større «vi», samtidig som det er mulig å snakke om utfordringer som er gruppespesifikke.

Normbryter

En person som har en identitet som bryter med forventningene som normen skaper, og/eller gjør valg i livet som ikke er innenfor viktige normer i samfunnet (Mathisen et al, 2015). Posisjonen som normbryter kan variere fra ulike situasjoner. Det er mulig å være normbryter i en situasjon og normfølger i en annen.

Skeiv

Skeiv brukes i denne rapporten som en samlebetegnelse for de av oss som bryter med normer for kjønn og seksualitet. Det må nevnes at ikke alle som faller inn under denne definisjonen ønsker å bruke dette ordet om seg selv. Informantene i denne studien bruker imidlertid ordet om seg selv, sammen med andre mer spesifikke ord. Vi har derfor valgt å bruke begrepet skeiv fordi det også er mer leservennlig enn å gjennomgående skrive «de av oss som bryter med normer for kjønn og seksualitet». Skeiv brukes ofte som synonym til forkortelsen LHBT (lesbisk, homofil, bifil og transperson), men inkluderer flere kategorier enn LHBT.

Trans

Trans er et samlebegrep for de av oss som identifiserer oss som noe annet enn det kjønn vi ble tildelt ved fødsel (Mathisen et al. 2015). Dette inkluderer de av oss som ble definert som kvinne ved fødsel, men som nå identifiserer seg som mann, og motsatt, de av oss som kjenner seg som både litt mann og litt kvinne, de av oss som er ikke-binære, og de av oss som er kjønnskreative på andre måter.

Kjønnsinkongruens

Kjønnsinkongruens er en vedvarende opplevelse av at ens tildelte kjønn ved fødselen ikke er i samsvar med det kjønn en selv opplever at en er (pkinorge.no/kjønnsinkongruens). De av oss som har kjønnsinkongruens kalles ofte for «transpersoner», og i denne rapporten brukes de som synonymer.

Ikke-binær

Å være ikke-binær vil si å identifisere seg utenfor det binære kjønnssystemet. Noen identifiserer seg ikke som noe kjønn, mens andre identifiserer seg som flere kjønn eller at ens kjønnsidentitet er flytende (Eidsvik, 2021). Noen ikke-binære definerer seg som trans mens andre ikke bruker denne benevnelsen om seg selv.

Panfil

Å kunne føle seksuell tiltrekning og forelske seg i andre mennesker uavhengig av deres kjønnsidentitet, og uavhengig av om personene er cis eller trans, binære eller ikke-binære (Mathisen et al., 2015).

Funksjonsvariasjon

Funksjonsvariasjon er et begrep som retter fokus mot at alle kropper er fysisk, psykiske og kognitivt ulike, og vi kan si at vi alle inngår i et spekter av funksjonsvariasjoner (Ungefunksjonshemmede.no). Å ha en normbrytende funksjonsvariasjon vil si å bryte med forventningene til hvordan en kropp og psyke skal fungere. Ofte omtales de av oss som har en normbrytende funksjonsvariasjon som funksjonsnedsatte, men begrepene er ikke synonyme med hverandre. Begrepet funksjonsvariasjon retter fokus mot at det er normene i samfunnet som skaper utfordringer for de av oss som har normbrytende funksjonsvariasjoner, og ikke selve funksjonsvariasjonen.

Melaninrik

Melaninrik er et begrep som peker på mengden melanin, hudens brune pigment, i huden. Melaninrik inkluderer alle mennesker med unntak av de av oss som er hvite, og ble først brukt av Thomas Prestø og organisasjonen African Youth in Norway i 1999 (Sibeko, 2019). Begrepet hvit brukes om mennesker som har lite melanin i huden.

Heteronormen

Heteronormen er forventningen om at alle mennesker er heterofile inntil det motsatte er bevist (Mathisen et al., 2015). Denne normen henger sterkt sammen med cisnormen og tanken om at det bare finnes to kjønn; kvinne og mann, og at disse gjensidig utfyller hverandre.

Cisnormen

Cisnormen er forventningen om at alle identifiserer seg med det kjønn de ble tildelt ved fødselen (Mathisen et al., 2015). Denne normen henger sterkt sammen med tanken om at det bare finnes to kjønn, nærmere bestemt mann og kvinne, og at disse gjensidig utfyller hverandre.

Skeivfobi

Skeivfobi brukes som en samlebetegnelse for negative holdninger mot og frykt for, personer som bryter med normer for kjønn og seksualitet. Begrepet inkluderer mer identitetsspesifikke begreper som homofobi, transfobi og bifobi. I rapporten brukes også disse begrepene der det er snakk om fordommer rettet mot disse spesifikke identitetskategoriene.

Heterosexisme

Heterosexisme viser til hvordan heterofilt samliv mellom ciskjønnede kvinner og menn ofte ubevisst eller bevisst fremstilles som det mest ettertraktede og naturlige. De av oss som lever på andre måter, må ofte forklare dette, og kan oppleve å bli annerledesgjort.

Vold

Voldsbegrepet som er benyttet i denne rapporten bygger på Per Isdals definisjon. Han skriver:

Vold er enhver handling rettet mot en annen person, som gjennom denne handlingen skader, smerter, skremmer eller krenker, får denne personen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutte å gjøre noe den vil (som sitert i Lillevik, 2016: 24).

Ifølge Isdal har vold to hensikter; 1) påføring av skade, smerte, frykt eller krenkelse, og 2) å forsøke å påvirke eller styre atferden til et annet menneske. Dette er en bred definisjon som inkluderer alt fra det å pålegge skam for brudd på normer, til fysiske slag og seksuelle overgrep. Eksempler på førstnevnte kan være bruken av ordet homo som skjellsord. Til tross for at mange ikke har negative intensjoner med bruken av ordet, har det, som informantene i denne studien påpeker, likevel en skeivfobisk konsekvens, og kan lede til påført skam. Dette kan igjen lede til et forsøk på å etterstrebe normene og legge lokk på enkelte sider ved en selv. Bruken av homo som skjellsord vil dermed kunne falle inn under Isdals første kategori av voldens hensikt – å påføre frykt eller krenkelse, så vel som den andre kategorien av hensikter; å styre et annet menneskes adferd.

Seksuelle overgrep

I denne rapporten brukes seksuelle overgrep som en samlebetegnelse for uønskede seksuelle handlinger. Dette inkluderer blant annet beføling av ulike kroppsdeler, penetrering med fingre, penis eller gjenstander, så vel som handlinger som ikke nødvendigvis er fysiske, men hvor det er en sterkt seksuell ladet stemning og uttalt seksualisering av en person, herunder barn, som ikke har samtykkekompetanse.

ANALYTISK RAMMEVERK

SAMMENHENGEN MELLOM MINDRE KRENKELSER OG GROV VOLD

Mange av informantene i denne studien identifiserer seg som binære eller ikke-binære transpersoner, bifile og/eller panfile. Dette kan ses i lys av at binære og ikke-binære transpersoner og bifile er ekstra sårbare. De er betraktelig mer utsatt for vold og diskriminering, og for å bli tvunget eller presset til seksuelle handlinger, enn den øvrige skeive befolkningen (Anderssen, Eggebø, Stubberud, Holmelid, 2021).

Som Svendsen, Stubberud og Djupedal (2018) påpeker i artikkelen «Skeive ungdommers identitetsarbeid: SKAM etter homotoleransen», så har befolkningen generelt mer kunnskap om hva det vil si å være homofil, lesbisk og bifil nå enn tidligere. Dette er kjente kategorier, mens andre kategorier som panfil, eller ikke-binær transkjønnet, ofte må forklares i større grad, og møter større motstand siden de faller utenfor den binære forståelsen av homo/hetero, mann/kvinne.

Dette gjenspeiles også i Bufdirs holdningsundersøkelse fra 2022 som ble gjennomført av Opinion. Her kommer det frem at stadig flere har positive holdninger til lesbiske, homofile og bifile, men flere enn før har negative holdninger til transpersoner generelt og ikke-binære spesielt. Nesten 40 prosent er uenig i at det bør finnes et tredje juridiske kjønn (2022: 35). Særlig bekymringsfullt er det at de yngste i undersøkelsen (de under 30 år), tenderer mot å ha mer negative holdninger enn eldre. Denne gruppen oppgir i større grad å ha flyttet seg for å skape større avstand til en LHBT-person på bussen, for eksempel sammenlignet med eldre. Det er også de yngste som i størst grad har vitset om

transpersoner: 24 prosent i aldersgruppen under 30 år svarer at de har gjort dette siste 12 måneder, mot 14 prosent totalt (2022: 24). Totalt mener 1 av 3 at Pride² får for stor plass.³

Holdningsundersøkelsen viser hvordan de av oss som bryter med normer for kjønn og seksualitet stadig oppfattes som «de andre» i samfunnet. Dette gjenspeiles i historiene til informantene i denne undersøkelsen. Informantenes erfaringer viser hvordan volden som rammer skeive ofte har rot i skeivfobi, enten det er snakk om mobbing, partnervold eller hatmotivert vold. For å motarbeide de grove formene for vold som rammer skeive, er vi derfor nødt til å se de i lys av strukturell ulikhet, og jobbe med å endre samfunnsdiskursen som tar heterofili for gitt og ser alt annet som et avvik.

De fleste av oss ønsker ikke å være skeivfobe. Cis- og heteronormen som gjennomsyrrer samfunnet, påvirker oss alle og gjør likevel at vi bevisst eller ubevisst skiller mellom «oss» heterofile, og «de andre» - de kjønns og seksualitets-skeive. Dermed kan også ord og handlinger ha skeivfobe konsekvenser uten at vi er klar over det. Mindre alvorlige handlingene og holdninger som kan oppfattes som uskyldige, legger grunnlag for mer ekstreme former for vold (Fjørtoft, 2020). Dette fordi de bidrar til å befeste et bilde av normbrytende identiteter som «de som ikke passer inn/avvik». Det er altså den samme, mer eller mindre bevisste, tankegangen om «oss» og «de andre» som ligger til grunn for handlinger av ulik alvorlighetsgrad. Fra homofobiske vitser, til når noen sier at de ville flyttet seg vekk fra en skeiv person på bussen, til drap på skeive. Derfor må vi se de ulike typene for vold i sammenheng. Hvis vi bare forholder oss til de mest ekstreme formene for vold og overgrep så vil vi ikke kunne ta tak i de bakenforliggende årsakene til at dette skjer.

Det at samfunnet er strukturert rundt en heteronorm gjør at ikke-normative kjønn og seksualiteter usynliggjøres og/eller blir annerledesgjort (Butler, 1990). Dette skjer på grunn av ubevisste fordommer; ofte vurderer vi personer eller grupper automatisk i lys av holdninger vi ikke er klar over at vi har. Måten vi møter andre mennesker på, påvirkes av tidligere erfaringer og stereotype ideer om gruppen personen vi møter er en del av (Ahmed, 2000). Hjernen vil automatisk gjøre generaliseringer og søke å bekrefte antagelser og stereotyper. Dette gjør at vi ofte ser det vi vil se og hører det vi vil høre. Som et resultat av dette blir ikke minoriteter alltid sett som den de er, ei heller blir det de faktisk sier lyttet til (Spivak, 1988). De stereotype ideene vi som samfunn har om skeive som gruppe vil også påvirke hvordan vi oppfatter disse gruppenes erfaringer og kan lede til epistemisk vold (Fjørtoft, 2020). Epistemisk vold vil si å fortie, ignorere, ekskludere eller feilrepresentere erfaringer eller kunnskap som bryter med dominante oppfatninger (Dotson, 2012). Dette er ikke nødvendigvis en bevisst handling, men for eksempel kan det at mange ser seg selv som homotolerente og at dette promoterer som en såkalt «norsk verdi» i eksempelvis lærebøker, stå i veien for å anerkjenne at de av oss som bryter med normer for kjønn og seksualitet opplever skeivfobi i møte med heterofile ciskjønnede

² Pride er en festival som feier kjønns- og seksualitetsmangfold. Feiringene består som regel av debatter og foredrag, fester og til slutt en parade (<http://snl.no/pride>)

³ Resultatene fra spørreundersøkelsen ble publisert i mai 2022. Den harde offentlige debatten rundt pride, transpersoners rettigheter, og undervisning om kjønns- og seksualitetsmangfold i skolen, i ukene forut for pride 2022, så vel som i etterkant av terrorhandlingene mot det skeive utestedet London pub 25. juni 2022, ville kanskje påvirket resultatene dersom undersøkelsen ble gjennomført på et senere tidspunkt.

majoritetsnordmenn (Røthing & Svendsen, 2009b). Samtidig står det også i veien for å anerkjenne at det å tilhøre en etnisk eller religiøs minoritet ikke automatisk betyr at en er skeivfobisk. Det at normbrytere kan oppleve skeivfobi i møte med majoritetsnordmenn, bryter med oppfatningen av hvem «vi» som nasjon er (ibid). Som et resultat av dette kan de av oss som utsettes for skeivfobi oppleve å bli avskrevet som oversensitive, eller paranoide og en blir ikke trodd når en forteller om diskriminering, slik vi skal se eksempler på senere i denne rapporten. Dotson (2012) påpeker at noe av grunnen til at dette skjer også kan knyttes til at vi har større tilbøyelighet til å tro på stereotype oppfatninger om minoriteter, enn på hva de faktisk forteller om. Hun bruker melaninrikes erfaringer med rasisme som eksempel, og viser til hvordan disse erfaringene ofte blir avskrevet, at den som har vært utsatt for en hendelse overdriver hva som faktisk skjedde, er hårsår eller lignende. Som Dotson påpeker:

If African Americans, as a social group, are seen as “liars,” “paranoid,” or other negative-identity prejudicial stereotypes, then those holding these stereotypes will face difficulties in perceiving the credibility of African American testifiers (Ibid: 27).

Dette kan samtidig settes i sammenheng med at erfaringene som ulike minoriteter bærer, ikke gjenspeiler erfaringene til majoriteten. Siden majoriteten ikke gjenkjenner det som beskrives, så anerkjennes det heller ikke som en sannhet. Dette skjer kanskje særlig ofte dersom vi blir konfrontert med at vi selv, eller noen vi identifiserer oss med, har gjort eller sagt noe som fikk rasistiske/skeivfobiske/funkofobiske konsekvenser. Da oppstår det ofte et stort gap mellom den vi anser oss selv for å være – en redelig og rettferdig person som aldri bevisst ville diskriminert – og det mottaker faktisk opplever. Kanskje blir gapet så stort at den som konfronteres ikke klarer å forholde seg til det, men heller går i forsvarsposisjon ved si for eksempel «nå overreagerer du, såpass må du tåle», eller «du prøver bare å få heterofile/hvite mennesker til å føle skyld og skam». Dermed avskrives minoritetens erfaringer som overdrivelser; en er ikke troverdig, men nektes makten til å vite noe om, og gi uttrykk for egne opplevelser (Dotson: 27).

Når opplevelser av diskriminering ikke lyttes til kan en konsekvens være at den det gjelder ikke tør å fortelle om egne erfaringer fordi det ikke fører frem (Fjørtoft, 2020). Da vil det å trekke seg inn i seg selv og forbli taus være en form for egenomsorg, siden en slipper å måtte forklare seg og oppleve å bli trukket i tvil. Dotson (2012) skriver at den «marginaliserte andre», ofte også internaliserer den epistemiske volden de blir utsatt for, og begynner å tro på at deres oppfatninger og kunnskap om egne erfaringer ikke har noen verdi. Som det kommer frem i denne rapporten kan dette lede til en sårbarhet for grovere former for vold.

Å ikke se seg selv representert noe sted betyr også at en ofte mangler kunnskap og ordene for å beskrive egne følelser og ens opplevelse av seg selv. Dette er noe samtlige av informantene i denne undersøkelsen forteller om. Flere beskriver hvordan det å ikke passe inn i cis- eller heteronormen som barn, betød å leve med en stor usikkerhet, samtidig som det innskrenket mulighetene for utforskning av egen identitet. Annerledesgjøringen bidrar også til å skamlegge normbrytende identiteter og legger press på de av oss som bryter med cis- og/eller heteronormen til å passe inn.

For majoriteten av informantene i denne undersøkelsen har dette ledet til at de på ett eller annet tidspunkt i livet har forsøkt å undertrykke egne følelser for å etterstrebe å passe inn. Dette er en form for selvskading som kan oppstå på grunn av denne strukturelle volden utøvd av storsamfunnet, så vel som at det er strategier den enkelte trekker på for å slippe å utsettes for diskriminering, mobbing, og andre grovere former for vold. Mange av informantene i denne studien har også erfaring med fysisk

selvskading, rusbruk som en form for selvmedisinering, og flere forteller om selvmordstanker og selvmordsforsøk. Dette er alle eksempler på hvilke konsekvenser vold på bakgrunn av normbrudd kan ha for individet.

Volden som rammer de av oss som bryter med normer for kjønn og seksualitet er fundert i strukturer og tankemønstre som skiller mellom «oss» og «de andre.» Ved å definere vold på denne måten vil ikke målet være å identifisere hvilke individer som er skeivfobe og som kan utøve vold. Snarere handler det om å synliggjøre strukturer og tankemønstre som vi alle er en del av, og som blant annet kommer til uttrykk gjennom hverdagslige kommentarer som fungerer annerledesgjørende. Ved å synliggjøre disse strukturene kan vi begynne å jobbe forebyggende på flere nivåer for å hindre at flere utsettes for skeivfobisk vold og overgrep i fremtiden. Kunnskap om antidiskriminering og inkluderende språk i skole og barnehage er et sted å starte.

INTERSEKSJONALITET

De voldserfaringene informantene i denne studien har fortalt om viser hvordan blant annet vold i nære relasjoner er tett sammenvevd med diskrimineringen de møter i storsamfunnet. Samtidig er det viktig å se på hvordan kjønn og seksualitetsnormer også krysser og interagerer med andre normer knyttet til sosiale kategorier som hudfarge, funksjonsvariasjon, religion og klasse (Crenshaw, 1991).

Interaksjonen mellom ulike sosiale kategorier kan gjøre at volden rammer ulikt. Det å bli outet, det vil si å avsløre en persons seksuelle orientering og/eller kjønnsidentitet til personer som den enkelte selv ikke har fortalt om dette til, kan for eksempel være spesielt ødeleggende for personer som kommer fra miljøer hvor det å være skeiv ikke anerkjennes eller ses som syndig (Chavis & Hill, 2008). Rapporten trekker derfor veksel på et interseksjonelt perspektiv i analysen av informantenes erfaringer.

Interseksjonalitet er et analytisk verktøy som retter fokus mot hvordan ulike sosiale kategorier som kjønn, seksualitet, hudfarge, funksjonsvariasjon, klasse og alder, interagerer og påvirker den enkeltes hverdag. Begrepet ble introdusert av juristen Kimberlé Crenshaw (1991), som benyttet interseksjonalitet for å adressere afroamerikanske kvinners levde virkelighet, noe hun argumenterte for at hverken den feministiske eller den antirasistiske bevegelsen klarte å fange opp. Selve begrepet interseksjonalitet kommer av ordet *intersection*, altså veikryss på engelsk. Crenshaw brukte veikrysset som en metafor for å vise hvordan melaninrike kvinner lider under tre former for undertrykkelse; som melaninrike, som kvinner og som medlemmer av arbeiderklassen. Den melaninrike kvinnen blir stående i krysset hvor rasismeveien møter kjønnsdiskrimineringsgata, og klassediskrimineringsveien. Alle gatene krysser hverandre og former et mangefasettert teppe av diskriminering.

Interseksjonalitet retter fokus mot det faktum at til tross for at de fleste av oss har de samme rettighetene på papiret, så vil interseksjonen eller kryssingen av ulike sosiale kategorier påvirke til hvilken grad vi har mulighet til å benytte oss av disse rettighetene. Ingen av oss er bare én identitet eller en sosial kategori, snarere har vi mange ulike identiteter, og sammenkoblingen av de ulike påvirker måten vi blir møtt av andre og av storsamfunnet. Hva det vil si å være lesbisk for en hvit ciskvinne vil være noe annet enn for en melaninrik ciskvinne med en normbrytende funksjonsvariasjon. Måten de ulike sosiale kategoriene virker sammen påvirker våre handlingsrom og muligheter.

ANNEN FORSKNING PÅ FELTET

Det er gjort lite forskning på volds- og overgrepserfaringer blant barn og unge som bryter med normer for kjønn og seksualitet, men det som finnes peker på viktige utfordringer. En omfangsundersøkelse om vold og overgrep blant 12-16 åringer i Norge viste at ungdommer som oppgav at de ikke kjenner seg igjen i tradisjonelle kjønnsidentiteter er langt mer utsatt for vold og seksuelle overgrep enn andre ungdommer. Dette gjaldt særlig alvorlig fysisk vold fra omsorgspersoner, psykisk vold, omsorgssvikt og seksuelle overgrep begått av voksne. (Hafstad & Augusti, 2019). Også tidligere forskning viser at unge LHBTQ-personer er en spesielt utsatt gruppe når det gjelder vold i familien (Elgvin, Bue og Grønning-sæter, 2013). UngVold-rapporten fra 2023 løfter frem ungdom med annen seksuell orientering enn heterofil (Frøland et. al., 2023) som spesielt utsatte for samtlige former for vold. Det vil si ulike typer vold i familien, fysisk og digital seksuell vold, fysisk vold fra jevnaldrende og vold og krenkelser i kjæresteforhold.

Levekårsundersøkelsen «Seksuell orientering, kjønnsmangfold og levekår» fra 2021 viser at skeives erfaringer med diskriminering, vold og hatytringer, samt frykten for å utsettes for dette, har store konsekvenser og begrenser skeives handlingsrom og livsutfoldelse. (Anderssen, Eggebø, Stubberud og Holmelid, 2021). Her løftes bifile og transpersoner frem som særlig sårbare grupper sammenlignet med andre skeive. I den kvalitative studien «Alskens folk» om transpersoners levekår, fortalte flere at det å hele tiden være forberedt på trakassering og vold var en del av hverdagen (Van der Roos, 2013).

I den nasjonale trygghetsundersøkelsen for 2022, er LHB-personer for første gang inkludert (Løvgren et.al, 2023). Den viser at 22 prosent av LHB-personer har opplevd å bli utsatt for en voldshendelse i løpet av året. Dette er mer enn dobbelt så mange som blant heterofile. En av fire er utsatt for seksuell vold mot 6 prosent blant heterofile. Studien sier ingenting om transpersoner. Også denne studien løfter frem at LHB-personer er mer bekymret for å bli utsatt for lovbrudd enn andre, og setter dette i sammenheng med vissheten om at en tilhører en særlig sårbar gruppe.

I en rapport om erfaringer med hatytringer og hets blant LHBT-personer, andre minoriteter og den øvrige befolkningen (Fladmoe et. al., 2019), kommer det frem at LHBT-personer er betraktelig mer utsatt for nedsettende kommentarer, hat ytringer og konkrete trusler enn den øvrige befolkningen. 23 prosent av LHBT-personene oppgav å ha vært utsatt for ytringer de opplever som hatefulle det siste året, mens 10 prosent av den øvrige befolkningen svarte det samme. 15 prosent av LHBT-personene svarte også at de hadde vært utsatt for konkrete trusler, mens det samme gjelder 4 prosent i den øvrige befolkningen (Ibid).

I den kvalitative studien «Jeg prøver å fremstå så mandig som jeg kan» (2019), viser Klatran hvordan homofobisk hatkriminalitet har betydning for hvordan skeive forstår og skaper seg selv, og hvordan de forholder seg til omgivelsene. Artikkelen fremhever hvordan hatkriminalitet både kan lede til at skeive trekker tilbake til skapet i situasjoner som oppleves som utrygge, og at det samtidig kan lede til motstand. Det å anmelde hatkriminalitet oppleves av Klatrans informanter som en måte å yte motstand mot homofobi og heteronormativitet.

Selv om det ikke er gjort mye forskning på skeive med innvandrerbakgrunn peker litteraturen mot at denne gruppen er noe mer sårbare for vold og overgrep enn den øvrige skeive befolkningen. I en levekårsundersøkelse blant skeive med innvandrerbakgrunn, oppgav 25 prosent at de hadde blitt utsatt for voldtekt, og 45 prosent rapporterte at de hadde opplevd å bli presset til seksuelle handlinger

(Eggebø, Stubberud & Karlsbø, 2018). Artikkelen «Voldsutsatthet blant skeive med innvandrerbakgrunn» (Stubberud & Eggebø, 2020) som baserer seg på datagrunnlaget fra den nevnte levekårsundersøkelsen, løfter frem behovet for å se ulike former for vold i sammenheng. Artikkelen viser hvordan kjønnsidentitet, seksualitet, etnisitet, hudfarge, landbakgrunn, og religion spiller sammen og bidrar til utsatthet for vold og overgrep. Stubberud og Eggebø påpeker samtidig at utsatthet for vold må sees i sammenheng med utsatthet for trakassering, mobbing og diskriminering som minoritetsgrupper utsettes for (ibid).

Ummak et al. (2022) viser i likhet med Stubberud og Eggebø, at interseksjonen mellom ulike minoritetsposisjoner gjør den enkelte sårbar for ulike typer vold. I deres forskning på partnervold blant skeive kvinner med etnisk minoritetsbakgrunn viser de blant annet hvordan det å være både seksuell og etnisk minoritet kan lede til en betydelig maktubalanse i forhold hvor den ene parten er majoritetsnorsk. Dette kan gi særlig utslag dersom en for eksempel er avhengig av partner for å sikre oppholdstillatelse i landet. Flere av deres informanter forteller om partnere som truer med at de vil bli deportert dersom de avslutter forholdet.

Når det gjelder skeives møte med hjelpeapparatet, er det gjort noe forskning som viser at frykt for diskriminering og homofobi kan hindre voldsutstatte lhbtqi-personer å søke hjelp (Fjær, Gundersen og Mossige, 2013). I en artikkel om vold i unge samkjønna par, påpeker forsker ved NKVTS, Carolina Øverlien (2020), at det å allerede oppleve seg selv som «annerledes» på grunn av seksuell identitet, forsterker opplevelsen av stigma knyttet til å fortelle om vold, og at det å måtte «komme ut» ovenfor tjenesteapparatet oppleves som en ekstra belastning. Dette kan forstås i lys av minoritetsstress⁴, og frykten for å bygge opp under fordommer mot den gruppen en tilhører. En studie fra Sverige peker på tilsvarende utfordringer der (Turner & Hammersjö, 2021). Videre viser Øverlien (2020) at det å vokse opp i et miljø preget av homofobi kan gjøre at en som ung og skeiv søker støtte andre steder, som igjen gjør at en kan havne i sårbare situasjoner hvor en er mer utsatt for vold og overgrep.

For voldsutsatte barn er barnevernet en sentral del av hjelpeapparatet. En rapport om skeive barn og unges møte med barnevernet (Paulsen et al. 2020), konkluderer med at det er lite fokus og tematisering av kjønns- og seksualitetsmangfold i barnevernet, men et stort behov for kompetanse. Dette er viktig for å kunne snakke om temaene på en hensiktsmessig måte, avdekke situasjoner hvor barn lever under krenkende forhold på grunn av kjønnsidentitet eller seksuell orientering, og sørge for gode tiltak der det er behov for det. Rapporten viser både behovet for mer kunnskap om kjønns- og seksualitetsmangfold generelt i tjenesteapparatet, og om sammenhengen mellom det å bryte kjønns og seksualitetsnormer og utsatthet for vold og overgrep.

Det er veldokumentert at å oppleve vold og seksuelle overgrep skader barns fysiske og psykiske helse både på kort og lang sikt (NOU 2017:12). For å bedre forebygge og avdekke vold og overgrep mot barn, samt hjelpe dem som er utsatt, er det viktig å ha god kunnskap om faktorer som kan gjøre barn mer utsatt eller sårbare for vold og overgrep, samt faktorer som kan gjøre det vanskeligere for dem å søke eller få hjelp. Til tross for at vi har kunnskap om at barn og unge som bryter med normer for kjønn og

⁴ Minoritetsstress er den tilleggsbelastningen man kan bli utsatt for som minoritet. Det kan handle om å oppleve negative reaksjoner, eller frykte at de oppstår, men også skam og vonde følelser knyttet til hvordan man ser på sin egen identitet som minoritet (Meyer, 1995, Norsk Digital Læringsarena, www.ndla.no)

seksualitet statistisk sett er mer utsatt for vold og overgrep, er det gjort få kvalitative studier som kan si noe om de bakenforliggende årsakene til at dette er tilfellet (de nevnte studiene av Øverlien, 2020 og Ummak et al., 2022, er to unntak som begge fokuserer på partnervold. Et annet unntak er nevnte Stubberud og Eggebøs studie av voldsutsatthet blant skeive med innvandrerbakgrunn). Med denne rapporten som undersøker unge skeives voldserfaringer i et bredt perspektiv, ønsker vi å bidra til denne kunnskapsbyggingen. Vi håper dette vil generere både mer forskning på feltet, tiltak for å forebygge vold og overgrep mot normbrytere, og tiltak for å sikre at de av oss som utsettes for vold og overgrep møtes på en god måte og får den hjelpen de har behov for.

RAPPORTENS STRUKTUR

Rapporten vil først gjøre rede for metode og etiske vurderinger, før den tar for seg informantenes mulighet til å utforske egen identitet i hjemmet, og erfaringer med vold i møte med foreldre. Deretter følger en utgreiing om erfaringer fra barnehage og skole, hvor majoriteten av informantene har opplevd skeivfobisk mobbing og/eller utenforskap. Mange har erfart at deres stemmer ikke blir hørt når de varsler om mobbingen. Mobbingen har for mange skapt et stort behov for bekreftelse, og dette kan lett utnyttes av andre.

Kapittelet «Sårbarhet i søken etter bekreftelse» viser hvordan behovet for bekreftelse, i kombinasjon med erfaringen av at deres stemmer ikke lyttes til, gjør en sårbar for utnyttelse. Her kommer det også frem hvordan voldsutøver ofte trekker veksler på skeivfobi for å ydmyke og kontrollere partner. Enkelte av informantene har opplevd overgrep som må karakteriseres som en form for hatvold. Dette presenteres i et eget kapittel før rapporten til slutt tar for seg informantenes møter med hjelpetjenestene.

2. METODE

For å undersøke sammenhengen mellom det å bryte med normer for kjønn og seksualitet og å bli utsatt for vold og overgrep som barn (før fylte 18 år), har vi intervjuet unge voksne mellom 20-33 år.

Grunnen til at vi har valgt å intervju unge voksne heller enn barn selv, henger sammen med at den gjennomsnittlige tiden det tar å fortelle om overgrepserfaringer er på over 17 år (Steine et al. 2017), samtidig som at informantens alder også økte sjansen for at de hadde kommet lenger i en bearbeidelsesprosess, og dermed var bedre rustet til å håndtere intervjusituasjonen.

Før vi påbegynte rekrutteringen til prosjektet, innkalte vi interesseorganisasjoner for målgruppen til et åpent møte om prosjektet. De som ble invitert var Foreningen Fri, Skeiv Ungdom, Harry Benjamin Ressurssenter, Stiftelsen Stensveen - Trygg i eget uttrykk, Pasientorganisasjonen for kjønnsinkongruens, Salam, Skeiv Verden, og Skeivt kristent nettverk, samt kompetansesentre som krisesentrene og Nok-sentrene, så vel som forskere og andre fagpersoner på feltet. Målet med møtet var å få innspill på hvordan vi burde gå frem for å rekruttere informanter, hvordan vi kunne ivareta informantene på best mulig måte, og hvilke spørsmål som var sentrale å stille. Inviterte som ikke hadde mulighet til å delta på møtet sendte skriftlige innspill. De samme organisasjonene, kompetansesentrene og fagpersonene gav også innspill på intervjuguiden da den var utarbeidet (se vedlegg 2 for intervjuguide). Dette har bidratt til å sikre at spørsmålene er relevante, og at de ikke fungerer annerledesgjørende, men ivaretar informantene.

REKRUTTERING

Siden prosjektets tema er svært sensitivt, antok vi at det ville ta tid å rekruttere nok informanter. Dette gikk imidlertid overraskende enkelt. Vi hadde en målsetning om å rekruttere 10-15 informanter, og endte opp med totalt 13. Rekrutteringen ble gjennomført i samarbeid med interesseorganisasjoner for målgruppen, så vel som kompetanseenheter og fagpersoner med særlig kompetanse på feltet. Disse publiserte informasjon om prosjektet i sine sosiale mediekkanaler. Utlysningen ble også delt i lukkede grupper i sosiale medier for personer som byter med normer for kjønn og/eller seksualitet.

Informantene tok selv kontakt med prosjektansvarlig på Likestillingssenteret for å melde sin interesse for å delta i prosjektet. For å ivareta informantene og sikre at det ikke var første gang de snakket om potensielt traumatiserende hendelser i intervjuet, hadde vi en kort kartleggingssamtale i forkant av intervjuet. Her fikk informantene grundig informasjon om hva intervjuet ville handle om, hva informasjonen skulle brukes til, og om sine rettigheter underveis i prosessen. Samtidig kartla vi nettverk rundt informantene og hvorvidt de hadde fått hjelp på nåværende eller tidligere tidspunkt til å bearbeide sine erfaringer. Samtlige informanter hadde vært eller var i behandling. Denne kartleggingen var viktig for å forsøke å hindre at intervjuet ble retraumatiserende for informantene. Vi har samtidig samarbeidet med Nok-sentrene, landets sentre mot incest og seksuelle overgrep, som tilbød oppfølgingssamtaler i etterkant av intervjuet for de som hadde behov for det.

UTVALG AV INFORMANTER

Informantene representerer et mangfold i form av kjønnsidentitet, seksuell orientering og funksjonsevne. Halvparten av informantene identifiserer seg som ikke-binære. Dette er en gruppe som sjelden er inkludert i undersøkelser, og gjør denne studien unik. Blant informantene er det også mange som

identifiserer seg som bifile og panfile. Studien reflekterer i så måte annen forskning på feltet (Andersen, Eggebø, Stubberud & Holmelid, 2021) som peker på transpersoner og bifile som spesielt utsatt for vold og overgrep. Blant informantene er det én som har etnisk minoritetsbakgrunn, flere har psykiske funksjonsnedsettelse, mens to har fysiske funksjonsnedsettelse.

En gruppe som ikke er representert blant informantene er transkvinner. Dette er en svakhet ved rapporten, særlig siden levekårsundersøkelsen fra 2021 (ibid) viser at dette er en spesielt sårbar gruppe når det gjelder utsatthet for vold og overgrep. Vi forsøkte å nå ut til denne gruppen gjennom lukkede rom for transfeminine i sosiale medier, men dette gav ikke resultater. Grunnen til dette vet vi dessverre ikke. Det kan tenkes at bildet til bruk i rekrutteringen, som viser en ungdom med androgynt men maskulint kjønnsuttrykk, har spilt en rolle her, men det er bare spekulasjoner. Som nevnt i introduksjonen kan en mulig årsak også være kravet om å ha mottatt hjelp til å bearbeide sine erfaringer. Skeive har lavere tillitt til andre enn den øvrige befolkningen (Løvgren et.al, 2023), dette gjelder også i møte med hjelpeapparatet, og det kan ha spilt en rolle i rekrutteringen av transkvinner.

INFORMERT SAMTYKKE

Før intervjuet startet ble informantene igjen gitt grundig informasjon om hva intervjuet skulle handle om, hva informasjonen skulle brukes til, og hvilke rettigheter de hadde underveis i prosessen. Det ble understreket at de når som helst kunne trekke seg fra studien uten å forklare hvorfor, samt at de ikke trengte å svare på spørsmål de ikke ønsket å svare på. Alle informantene signerte på skriftlig informert samtykket (se vedlegg 1 for samtykkeskjema).

INTERVJU

Studiets tema krevde en stor grad av tillitt mellom forsker og informant. Kartleggingssamtalen i forkant av intervjuet var viktig i denne sammenhengen. Individuelle intervjuer med fokus på informantens livshistorie, hvor informanten i stor grad var med på å styre samtalen selv, bidro også til å bygge tillitt. Dette grepet var sentralt for å hindre at samtalen overskred informantens grenser. Samtidig gjorde bruken av livshistorie som metode det mulig for informant og forsker å sammen analysere sammenhengen mellom ulike episoder i informantens liv, underveis i samtalen. Dette gjorde at informanten kunne korrigere eventuelle feiltolkninger fortløpende, og sikret at informantens integritet ble ivarettatt. Intervjuguiden utarbeidet med innspill fra organisasjoner og fagpersoner, fungerte dermed mer som en rettesnor for intervjuet som sikret at vi var innom alle relevante tema, heller enn at den ble fulgt slavisk.

Under intervjuet ble det ikke spurt om detaljer rundt overgrep og voldserfaringer, slik at informanten selv kunne velge hvor mye hen delte om dette. Mange fikk imidlertid spørsmål om de ønsket å fortelle mer om enkelte episoder, samtidig som det ble understreket at de ikke trengte å gjøre det dersom de ikke var komfortable med det. Under intervjuene var forsker opptatt av å være en aktiv lytter og sikre at spørsmålene ikke tråkket over informantens grenser.

Mange av informantene hadde en sterk indre motivasjon for å delta i studien. De ønsket å bidra til mer kunnskap om tema, så vel som at andre skal kunne lese historier de kjenner seg igjen i, og dermed også kunne sette ord på hva de har opplevd.

MEDVIRKNING I ETTERKANT AV INTERVJUET

Det ble ikke gjort lydopptak av intervjuene. For å sikre rådataens validitet ble renskrevne notater fra intervjuene sendt til informantene for gjennomlesning. Informantene kunne på denne måten kontrollere at all informasjonen stemte, rette opp i eventuelle misforståelser og gi beskjed dersom notatene inneholdt informasjon de ikke ønsket at skulle brukes videre i prosjektet.

Informantene fikk også tilsendt et førsteutkast av delene av rapporten hvor deres historier ble benyttet. Dette gav mulighet til å rette opp i misforståelser, og gi innspille til analyse. Gjennom denne prosessen hadde informantene en reell medvirkningsmulighet i kunnskapsproduksjonen, som videre minsket risikoen for at forskerens analyse og informantenes opplevelse ikke samsvarte. Kontaktpunktene i etterkant av intervjuet gav samtidig informantene muligheter til å melde fra om behov for videre oppfølging med tanke på psykisk helsevern, så vel som å melde fra om de ønsket å trekke seg fra deltagelse dersom de skulle ha endret mening i løpet av prosessen.

For å sikre personvern ble all korrespondanse umiddelbart slettet fra forskers epostkonto, og informantene ble oppfordret til å gjøre det samme.

ANALYSEWORKSHOP

I etterkant av intervjuer og første analyse gjennomført av forsker, inviterte vi igjen interesseorganisasjonene, kompetansesentrene og fagpersoner til to analyseworkshoper. Her ble foreløpige funn og analyse presentert og diskutert i fellesskap. Dette frembrakte nye perspektiver på den innsamlede dataen som bidro til å sikre rapportens validitet og reliabilitet.

ANONYMISERING

Anonymisering har vært et sentralt spørsmål i utarbeidelsen av rapporten. Når det gjelder kjønn og seksuell orientering benyttes paraplybetegnelser og mye brukte kategorier som «skeiv», «ikke-binær» og «panfil», ettersom mer spesifikke kategorier kan gjøre informantene lette å identifisere. Hvilket land (hvis annet enn Norge), by eller tettsted informantene har bakgrunn fra, er utelatt. Den videre anonymiseringsprosessen ble gjort i løpende dialog med informantene, hvor vi sammen diskuterte hvordan abstrahere for å ivareta konfidensialitet. Alle navn som brukes i rapporten er fiktive, pronomen stemmer imidlertid overens med informantenes foretrukne pronomen. For å ivareta informantenes personvern har vi endret informantenes navn for hvert kapittel. Selv om det er ulike navn for hvert kapittel, er det altså de samme informantene det er snakk om. Dette grepet er for å sikre at leseren ikke skal kunne følge informantenes historie fra kapittel til kapittel.

Det som kommer frem gjennom denne rapporten viser tydelige tendenser i datamaterialet – eksemplifisert gjennom enkelte informanthers historier.

Ut over de etiske hensynene som er skissert overfor, har vi også gjort en etisk og personvermessige vurdering gjennom Datatilsynets vurderingsskjema for innsamling av persondata, og studien følger både Datatilsynet⁵ og Sikt⁶ regler og retningslinjer.

⁵ <https://www.datatilsynet.no/rettigheter-og-plikter/virksomhetenes-plikter/vurdering-av-person-vernkonsekvenser/risikovurdering/>

⁶ <https://sikt.no/tjenester/personverntjenester-forskning/personvernhandbok-forskning>

3. DET HETERONORMATIVE HJEMMET

Hjemmet beskrives ofte som et sted hvor en kan puste fritt, slappe av og bare være seg selv. Til hvilken grad gjelder dette normbrytende barn som vokser opp i familier som ikke deler deres minoritetsposisjon?

Mange av informantene i denne studien forteller om å i større eller mindre grad ha vært utsatt for vold hjemme. For en av informantene var dette direkte knyttet til deres kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. For andre har det ikke nødvendigvis vært knyttet til deres normbrytende identitet på samme måte, men volden har likevel hatt en påvirkning på deres rom til å utforske egen identitet. I dette kapittelet skal vi se nærmere på disse erfaringene.

Det må nevnes at mens mange informanter har hatt vanskelige hjemmeforhold, har samtidig noen av informantene foreldre som er svært støttende. En av informantene forteller eksempelvis at hen fikk rom til å utforske eget kjønnsuttrykk gjennom brorens klær hjemme. Andre igjen har fått mye støtte fra foreldre i kampen mot mobbing i skolen. Når det her er mest fokus på de negative fortellingene er det fordi rapporten nettopp handler om vold, og at majoriteten av informanter forteller om en blanding av manglende støtte hjemmefra, mobbing i skolen og overgrepserfaringer.

I det som følger nedenfor vil vi først ta for oss en utfordring samtlige informanter forteller om, nemlig forventningen om at en skal være heterofil cisperson og hva dette gjør med hjemmet som en trygg arena for utforsking av egen identitet. Deretter vil vi se på hvordan denne forventningen og presset om å passe inn i normative kategorier, kan forsterkes og oppleves som en form for konverteringsterapi. En av informantene har erfaring fra en barnevernsinstitusjon, og vi vil se på hvorvidt avstand til den heterofile kjernefamilien kan åpne opp muligheter for å i større grad utforske ikke-normative identiteter.

HJEMMET – ET STED HVOR ALLE KAN VÆRE SEG SELV?

Barn og unge som tilhører minoritetsgrupper, som for eksempel etniske og religiøse minoriteter, vokser som oftest opp i familier som deler deres minoritetsposisjon. Familien kan dermed også ofte hjelpe dem med å håndtere diskriminerende erfaringer og strukturer (Russell, 2002). Ungdommer som er skeive, enten de har andre minoritetsposisjoner eller ikke, vokser imidlertid som oftest opp i familier som ikke deler deres minoritetsstatus når det gjelder kjønn og/eller seksualitet. Deres familier speiler som oftest ikke deres erfaringer som skeive, og de må derfor lære seg å håndtere diskriminerende strukturer i storsamfunnet og innad i familien på egenhånd (Ibid).

Familien og hjemmet portretteres ofte som en arena for tilhørighet og et sted hvor vi kan være oss selv. Samfunnsgeografer har i lang tid rettet et kritisk blikk mot hvordan dette ikke nødvendigvis gjelder for alle. I den banebrytende artikkelen «Wherever I lay my girlfriend, that's my home», beskriver Longhurst og Valentine (1995) hvordan lesbisk ungdom sliter med å forene identitetene lesbisk og datter. Disse identitetene oppleves som motsetningsfylte.

Skeive barn og unge vokser som oftest opp med heterofile foreldre som forventer at deres barn også er heterofile cispersoner, som skal gi dem barnebarn. Informantene beskriver at denne forventningen

ofte kommuniseres gjennom mer eller mindre subtile kommentarer. Taran beskriver dette godt i sitatet nedenfor.

Jeg tror moren min antok at jeg var skeiv. Men det ble aldri snakket om, og jeg tror med foreldrene mine så er det ikke sosialt akseptabelt å være homofob. Men siden det ikke er det, så får en aldri konfrontert homofobien heller. Det kommer heller ut i små drypp – «Har du møtt noen kjekke menn» for eksempel – på norsk er det jo mest naturlig å spørre om kjæreste – men du velger å spørre om menn. Det er ikke en følelse av hat, men en mangel på annerkjennelse og en usynlighet. Og det er det som gjør veldig vondt. – Taran.

For de fleste informantene i denne studien er dette sitatet ganske treffende; det er ikke nødvendigvis et uttalt hat mot skeive innad i familien, men en opplever heller ikke å få annerkjennelse for den personen en er. Det å være homofil eller lesbisk er blitt mer akseptert de siste 10 årene (Svendsen et al. 2018). Likevel er det fortsatt slik at det som indirekte kommuniseres er at det er ok å være homo, men det er bedre å være heterofil, slik sitatet gjenspeiler. Å se at eget barn bryter med normer for kjønn, slik Taran beskriver at moren gjør, for så å ignorere dette og fortsette å spørre heteronormative spørsmål, legger subtilt press på barnet til å passe inn i normen. Dermed opplever ikke barnet å bli sett for den den faktisk er, og hjemmet oppleves ikke som et trygt rom hvor egen identitet kan utforskes.

I Bufdirs holdningsundersøkelse fra 2022 kommer det frem at 28 prosent svarer at de ville hatt problemer med at deres eget barn var transperson, og 32 prosent ville hatt problemer med at eget barn verken identifiserte seg som gutt eller jente (Opinion, 2022). Dersom en forelder synes det er vanskelig at eget barn er kjønnskreativt kan det medføre ekstra press på barnet om å følge strenge normer for kjønnsuttrykk. Dette var tilfellet for Chris. Gjennom hele oppveksten opplevde de et sterkt press fra foreldrene om å være ei typisk jente.

Jeg følte meg ikke helt fri til å være meg selv, for mamma er veldig dømmende. Jeg ble presset til å gå med typiske jenteklær. Når jeg gikk på ungdomsskolen, følte jeg et press på å være normal. (...) jeg ble fortalt at «du er verdiløs du kommer ikke til å bli noe, du er ikke bra nok» [av mor]. (...) jeg følte at jeg måtte være normal, hvis ikke så kom ingen til å ville være venner med meg. Så jeg har undertrykt egne følelser i mange år og det har gått ut over egen psykisk helse.

Chris vokste opp på et lite sted med begrensede muligheter for å finne andre å leke med, særlig når en skiller seg litt ut. Dette var kanskje også noe av grunnen til at moren utøvde så stort press på at de skulle følge normene for hva det vil si å være en typisk jente. Chris forteller imidlertid at forsøket på å være såkalt «normal» snarere ble et hinder for å bli kjent med andre. Som de sier hvordan skal folk fatte interesse for deg – når du ikke tør å være deg selv? Da Chris etter hvert skjønte at kategorien jente ikke passet, gjorde morens sterke press på å være «som alle andre» at Chris først kom ut som transmann.

(...) dels fordi jeg har vært redd for avvisning, så jeg at jeg var transmann. Men jeg hadde ikke et indre ønske om å gå på testosteron, jeg bare gjorde det for å være normalen – og for ikke å bli utsatt for vold. Etter to år på hormoner innså jeg at jeg er ikke-binær.

Chris hadde fra barnsben av kjent på et stort ytre press på å være såkalt «normal». Det er derfor forståelig at de begrunner valget om å komme ut som mann heller enn ikke-binær med en frykt for vold.

Dette kommer også frem i Chris' beskrivelse av hvordan foreldrene reagerte da Chris kom ut som trans til dem:

[de svarte at] «du kommer ikke til å få venner – du er for sær hvis du er deg selv, dette er noe du har valgt, du må gå tilbake i skapet». Jeg ble fortalt at «du kommer aldri til å være komplett, du kommer alltid til å ha den kroppen du har».

Å bli tvunget inn i et kjønnsuttrykk en ikke er komfortabel med er en form for vold som mange transbarn og unge opplever (Robinson, 2018). Selv om barnet ikke blir fortalt at hen ikke er god nok, eller at ingen kommer til å like hen, slik Chris opplevde, har denne formen for tvang en stor påvirkning på barnets selvforståelse og mulighet til å utvikle seg. Hos Chris kommer dette til uttrykk på flere måter. Det ene er at de opplevde at det ikke var rom til å eksperimentere med eget kjønnsuttrykk og identitet for slik å finne ut hvilken kategori som passet dem best. Som de sier:

Jeg følte så stort ytre press på å ta hormoner. Jeg var ikke i en posisjon hvor jeg kunne tenke over det, hvor jeg hadde frihet til å finne ut av ting. (...) familien var sånn – «hvis du først skal være trans så må du være akseptabel trans» – følte jeg. Jeg følte at jeg måtte være mann (...) testosteron var et viktig skritt for meg, men jeg skulle ikke tatt det så lenge. Jeg pleide å gråte hver dag fordi jeg våknet i en kropp jeg ikke trivdes i. (...) Det er ikke det verste som har hendt meg, men jeg skulle ønske det [kjønnsbekreftende behandling] hadde skjedd på en annen måte.

Som nevnt ovenfor opplevde Chris det som vanskelig å opprette relasjoner til andre jevnaldrende, og de opplevde seg selv som isolert fra andre. Dermed var foreldrene samt en lærer fra folkehøgskolen, de eneste Chris hadde å snakke med. Når så godt som de eneste en kan snakke med også er de som utøver vold mot en, havner en i en ekstremt sårbar posisjon.

Valget om å begynne med kjønnsbekreftende behandling må ses i sammenheng med at Chris ikke fikk andre perspektiver på det å bryte med kjønnsnormene enn foreldrenes. Chris opplevde det som at hvis de ikke kunne være kvinne på «rett» måte, så måtte de være mann «på rett måte». Da Chris etter hvert begynte å eksperimentere med et mer androgynt kjønnsuttrykk opplevde de i økende grad press på å være nettopp mann;

Men så begynte jeg å leke med neglelakk og klær, og da fikk jeg tilbakemelding om at det ikke var greit. (...) «Du kan ikke se ut som en mann i kjole» [sa far] (...) Jeg var ambivalent, og det var ikke greit nok. Jeg ble pusha til å være tradisjonell kvinne og så ble jeg pusha til å være tradisjonell mann.

De gjentakende negative kommentarene om å være trans og at ingen kom til å like Chris, kan betegnes som psykisk vold, og har hatt tydelig påvirkning på Chris' selvtillit og relasjon til andre. Konstante negative kommentarer på hvem en er bryter ned psyken mer og mer, påfører skam og gjør det vanskelig å stå i egne normbrudd. Chris forteller at de opplevde de negative kommentarene som et forsøk på konverteringsterapi.

Den siste tiden, det har vært tungt å bo hjemme og være sammen med foreldrene mine. Fordi de virka til å prøve å konvertere meg til cis med skremselspropaganda som at jeg aldri kom til å få en partner med en transkropp, aldri kom til å få en jobb fordi folk kunne se at jeg er trans, aldri kom til å få noen venner, osv. (...) Jeg begynte å tro på det og følte en enorm barriere for å

ta kontakt med fremmede. Jeg følte meg isolert og at ingenting jeg gjør ville hjelpe de negative følelsene selv fremmede holdt mot meg. Dette var egentlig bare projisering av mitt negative selvbilde på andre.

Så jeg flytta. Men jeg følte meg veldig alene, (...) at jeg var avskåret fra et fellesskap med andre, for det var så banket inn at folk ikke kom til å ha kapasitet til å være aksepterende.

For å ivareta seg selv i møte med foreldrenes transfobi og psykiske press ble det for Chris en løsning å flytte hjemmefra. Konsekvensene av å ha levd med presset om å være normal over så mange år flyttet imidlertid med Chris gjennom en internalisert transfobi. Som vi ser i sitatet ovenfor har dette ledet til en selvisolering og en forventning om at de alltid vil bli negativt møtt av menneskene rundt dem.

Å flytte ut har likevel hatt en positiv virkning på Chris sin selvforståelse, og har gjort det mulig for dem å få en viss distanse til foreldrenes press på å være «normal». Chris legger nå stor vekt på viktigheten av å være en synlig normbryter i sitt nærmiljø.

Min verdi er å være synlig og å fremme en rettighetskamp, så jeg hører ikke på dem. Det er opp til meg om jeg vil ta inn de tilbakemeldingene.

Sitatet ovenfor viser hvordan det å ikke bo under samme tak kan gjøre det enklere å bygge en barriere mot foreldres voldsutøvelse, og å vende det døde øret til. Å bo for seg selv har for Chris også gjort det mulig å konfrontere foreldrene med deres transfobiske kommentarer.

Jeg ringte hjem og spurte «var dere slik mot meg fordi dere var redd for at jeg kom til å bli avvist»? Og da sa de ja. Jeg svarte at – «men det er ikke sant, det endte opp med at dere avviste meg først». Jeg prøvde å holde meg innenfor normalen for å få venner, men det går ikke når du ikke er deg selv.

Chris' gjengivelse av samtalen med foreldrene viser hvordan ønsket om å beskytte Chris fra negativ oppmerksomhet og vold fra omverden lå til grunn for måten de møtte Chris på. Når denne omsorgen kommer til uttrykk gjennom foreldre som forsøker å presse barnet til å være noe det ikke er, heller enn å støtte barnet i deres normbrudd, kan foreldre imidlertid ende opp med å forsterke følelsen av utenforskap, heller enn å faktisk beskytte barnet.

Det skrives mye om unge personer som angrer på at de har startet kjønnsbekreftende behandling, og dette tas til inntekt for argumenter om at tilbudet til transpersoner burde begrenses (se eksempelvis Monrad-Krohn, NRK, 2020, Wæhre & Tønseth, Aftenposten, 2018). For Chris ledet presset om å være normativ, til at de begynte på hormonbehandling og å presentere seg selv som transmann. Chris forteller at Rikshospitalets strenge regler om å bare tilby behandling til personer som identifiserer seg innenfor tokjønnsmodellen, også bygget opp under dette presset. Da de innså at de var ikke-binær, valgte de å avslutte behandlingen. Chris angrer ikke på den behandlingen de har mottatt, og understreker at det var viktig på det tidspunktet. For andre kan imidlertid det sterke presset en møter fra sine nærmeste om å være normativ, og akseptere den kroppen en har, være det som leder personer til å avbryte kjønnsbekreftende behandling. Det kan også føre til at flere angrer på den behandlingen de har mottatt. Dette perspektivet kommer bare frem dersom vi forstår «angrernes» avgjørelser i sammenheng med den konteksten de beveger seg i, og ser dette i et maktperspektiv. Da vil vi få øye på hvordan familie og venners press er et uttrykk for at det å være ciskjønn forstår som det mest naturlige og ønskelige, og hvordan dette påvirker unge normbryteres valgmuligheter.

BARNEVERNET – ET TRYGT HJEM NÅR FAMILIENS HJEM ER UTRYGT?

En av informantene har erfaring med å bo på barnevernsinstitusjon. Som et alternativt hjem til den heteronormative kjernefamilien, åpner barnevernsinstitusjoner opp for muligheten til å gjøre familie og hjem på en ny måte. Denne muligheten er avhengig av ansatte som har kompetanse på kjønns- og seksualitetsmangfold, og som aktivt legger til rette for trygge samtaler om kjønnsidentitet og seksuell orientering. I rapporten «Skeive barn og unge i barnevernet» (Paulsen et. al, 2020) kommer det imidlertid frem at flere opplever at ansatte snarere velger å overse normbrytende kjønnsuttrykk, og behandler kjønn og seksualitet som et ikke-tema. Dette handler ikke om vond vilje fra de ansatte, men at de ikke føler at de har kompetanse nok til å gå inn i disse samtalene (ibid). Konsekvensen av dette vil, i likhet med foreldres forventninger til barns kjønn og seksualitet som vi så innledningsvis, være at ciskjønn heterofili blir en stille forventning som legges på barn under omsorg av barnevernet. Dette speiler erfaringene til informanten i denne studien som har bodd på en barnevernsinstitusjon. Hen forteller at selve det å bo på institusjonen var bra for hen, men at det samtidig var en variert opplevelse. Dette knytter hen til de begrensede mulighetene hen hadde for å utforske egen kjønnsidentitet.

Det gjorde det nok vanskeligere å prøve seg frem bare fordi jeg hadde så mange voksenpersoner rundt meg på det tidspunktet. Jeg visste aldri hvordan de kom til å forholde seg til ting. Som regel er en vant til å ha et par foreldre, og noen lærere, og en klarer kanskje å finne ut av hvordan de vil forholde seg til ting. Men når det er 20 folk innom på en uke så var det enklere å bare late som at alt var normalt.

Som sitatet viser innebærer det å bo på en barnevernsinstitusjon å ha kontakt med svært mange voksne, med varierende kunnskap om kjønn og seksualitet. Heller enn å åpne opp mulighetsrommet for å utforske egen identitet, opplevde denne informanten at det store antallet voksne hen måtte forholde seg til gjorde det vanskeligere å bedømme hvorvidt det var trygt å være seg selv.

Som det kommer frem i overnevnte rapport (2020), fører manglende rutiner, kompetanse og bevissthet om kjønns- og seksualitetsmangfold, så vel som oppmerksomhet rundt barns behov for å snakke om kjønn og seksualitet, til diskriminering. Rapporten understreker at dette er uintendert fra de ansattes side. Som samfunnsinstitusjon blir barnevernet likevel i mange tilfeller en del av en strukturell skeivfobi. Konsekvensen av dette er at det som skal være et trygt hjem borte fra det som for mange er et utrygt familiehjem, oppleves som utrygt for skeive. Når ingen steder oppleves som trygge er det vanskelig å utforske egen identitet og utvikle en sunn relasjon til egen kropp, kjønn og seksualitet. Mangelen på trygge rom hvor en kan utforske egen identitet kan potensielt bidra til å forsterke eksempelvis kjønnsdysfori. Dette kan oppstå fordi en hverken får bekreftelse fra andre på egne følelser og identitet, eller mulighet til å utforske alternativer.

«NÅR DET VAR VANSKELIG BÅDE HJEMME OG PÅ SKOLEN – DA BLE FOKUS BARE PÅ Å OVERLEVE».

Mange av informantene i denne studien har i likhet med Chris blitt utsatt for vold i hjemmet av ulike slag, men dette har sjeldent vært så direkte knyttet til kjønnsuttrykk eller seksualitet som i Chris' tilfelle. Informantene har også ofte vært ett av flere familiemedlemmer som har blitt utsatt for volden.

Selv om dette ikke direkte kan knyttes til brudd på normer, har det likevel en påvirkning på opplevelse av selvet og den enkeltes prosess med å finne ut av egen identitet.

Dersom ingen steder oppleves som trygge, og et barn bruker tid på å være redd og å være i alarmberedskap, vil dette også påvirke barnets utviklingsmuligheter (ref). Som en av informantene i denne studien gav uttrykk for, førte volden i hjemmet til at hen hverken hadde emosjonelt overskudd til å reflektere over egen identitet eller arenaer hvor det var trygt å utforske egen identitet. Fokus var utelukkende på overlevelse. Flere studier påpeker at barn utsatt for vold i hjemmet er mer utsatt for mobbing og seksuelle overgrep (se eksempelvis Frøland et al., 2023). En mulig årsakssammenheng er at opplevelsen av at egne grenser overskrides hjemmefra gjennom direkte vold, så vel som ved at barnets følelser ikke møtes og respekteres, gjør det vanskeligere å opprettholde grenser i møte med andre. En har lært at ens egne følelser og behov ikke betyr noe, eller at de betyr mindre enn andres følelser og behov. Dette gjør en sårbar for utnyttelse. Dersom en har vokst opp i kaos, kan også dette være noe som føles trygt. Dette kan gjøre at en søker mot kaotiske relasjoner også i voksen alder. Sammenhengen mellom de ulike formene for vold diskuteres i de neste kapitlene.

4. NORMBRYTENDE BARN I EN HETERONORMATIV SKOLE

(...) det var jo ingen som fortalte meg at en kunne være ikke-binær. Jeg hadde følelsene, men ikke ordene. (...) Det var heller ikke et tema som var synlig noe sted. Det var ingenting om å være trans i undervisningen. Og lærerne snakket som om alle i klassen var hetero og cis. Det kom ingen tanker utenfra og inn heller. – Eik

Å mangle ordene for å beskrive egne følelser og opplevelser, slik Eik beskriver ovenfor, er noe som går igjen i nesten samtlige av informantenes fortellinger.

Til tross for at kunnskap om kjønn- og seksualitetsmangfold inngår i rammeplanen i barnehagen og læreplanen i skolen, er det ingen av informantene i studien som har lært noe særlig om dette utover at jenter kan forelske seg i jenter, og gutter i gutter. Flere påpeker også at det lille de fikk av undervisning om normbrytende seksualiteter var annerledesgjørende; de skeive finnes der ute, men *de* er ikke til stede i klasserommet. I dette kapittelet skal vi se på hvordan denne usynliggjøringen og annerledesgjøringen påvirker informantenes mulighet til å utforske normbrytende identiteter i skolen. Informantenes fortellinger fra skolen er preget av hatprat og mobbing, og vi skal her se på sammenhengen mellom annerledesgjørende undervisning og mobbing.

Kapittelet tar først for seg hvordan undervisning som tar opp kjønns- og seksualitetsmangfold som tema kan bygge opp under annerledesgjøringen av de av oss som bryter med normer knyttet til kjønn og seksualitet. Deretter følger en utgreiing av hvordan annerledesgjørende undervisning og den utbredte bruken av homo som skjellsord kan bidra til skeivfobisk mobbing. Et sentralt element i mobbe-fortellingene er at de normbrytende elevene ikke blir hørt. De avskrives heller som oversensitive og lettkrenkte. Å ikke få sin stemme hørt kan beskrives som epistemisk vold (Spivak, 1988). Som nevnt i innledningskapittelet handler epistemisk vold om at de stereotype ideene vi som samfunn har om en minoritet også påvirker hvordan vi oppfatter denne gruppens erfaringer (Fjørtoft, 2020). Dette er ikke nødvendigvis en bevisst handling, men for eksempel kan det at mange oppfatter seg selv som homo-tolerante, stå i veien for å anerkjenne at de av oss som bryter med normer for kjønn og seksualitet opplever skeivfobi. Å ikke bli hørt påvirker normbrytende elevers forståelse av seg selv og egen væren i verden. Som vi skal se i de senere kapitlene, gjør dette at informantene i studien også opplever å ha blitt sårbare for overgrep i møte med andre.

ANNERLEDESJØRENDE UNDERVISNING OG USYNLIGGJØRING AV KJØNNS- OG SEKSUALITETSMANGFOLD

Som nevnt innledningsvis opplevde samtlige informanter at undervisningen om kjønns- og seksualitetsminoriteter enten var usynliggjørende eller annerledesgjørende. Mens informantene som «bare» bryter med heteronormen har lært at homofile finnes, har kjønnskreative barn ikke lært noe om kjønns-mangfold, eller at det er mulig å identifisere seg som noe annet enn tildelt kjønn ved fødsel. Nedenfor skal vi se nærmere på hvordan dette har påvirket informantene i denne studien. Først gjøres det greie for hva usynliggjøringen av kjønns-mangfold har hatt å si primært for transkjønnede

informanter i studien. Deretter skal vi se på sammenhengen mellom annerledesgjørende undervisning om kjønns- og seksualitetsmangfold og mobbing.

BINÆRE KJØNNSNORMER OG USYNLIGGJØRING AV KJØNNSMANGFOLD

Fra jeg var liten følte jeg at jeg ikke passet inn hverken hos jentene eller guttene i klassen. Jeg hadde mye til felles med guttene, men ble avvist av dem. I tillegg til at det var en stor fotballkultur som jeg ikke var så interessert i. Jeg spurte bestevenninnen min om hun kunne lære meg å være jente i 3.-4. klasse. Jeg tenkte at det var derfor jeg ikke hadde så mange venner. Jeg prøvde ganske lenge å lære meg selv å være mer jentete. Jeg fikk mye positive tilbakemeldinger på det fra omgivelsen. Jeg gikk i kjole, med sminke. Men det var ikke noe jeg følte at jeg gjorde for meg selv, men for å få annerkjennelse fra andre. – Sigurd, transmann

Kjønnsnormene former vår forståelse av hverandre, og ideer om hvilke interesser, klær, oppførsel og seksuelle preferanser som passer for hvem (Rosenberg, 2007). For å bli gjenkjent som gutt eller jente av andre, må vi også følge de til enhver tid rådende normene for hva det vil si å være gutt eller jente (Butler, 1991). For mange barn oppleves kjønnsnormene som uproblematisk, men for de av oss som er kjønnskreative eller skeive på andre måter, kan kjønnsnormene oppleves som svært begrensende. Dette er tydelig i sitatet ovenfor hvor transmannen Sigurd beskriver hvordan han prøvde å lære seg å være mer jentete. Dersom vi bryter med normene kan vi også oppleve ulike former for sanksjoner, slik som mobbing og utestenging. For flere av informantene i denne studien er det tydelig at kjønnsnormene har preget dem fra de gikk i barnehagen. En av dem forteller eksempelvis om at mobbingen han opplevde startet allerede første året i barnehagen, og var grunnet i at han ikke var like tøff som de andre guttene i barnehagen, men likte å leke med bamsen sin.

Flere av informantene i studien forteller i likhet med Sigurd i sitatet over, at de hadde mye til felles med et annet kjønn enn det de ble tildelt ved fødsel. Mange beskriver også hvordan de lekte med barn av alle kjønn frem til et visst tidspunkt på barneskolen. For de fleste ser dette ut til å sammenfalle med at puberteten melder sin ankomst i 9-12-årsalderen. I denne perioden har flere opplevd å bli avvist av både jentene og guttene i klassen, og forteller om en følelse av å ikke passe inn noe sted uten å forstå hvorfor. Dette kan ses i sammenheng med at kjønnskategoriene blir enda trangere i denne perioden, mange har også kjønnsdelt undervisning om nettopp puberteten. Kjønnsdelt undervisning bidrar til å befeste tokjønnsmodellen og reproducerer ideen om kvinner og menn som binære motsetninger. Det samme gjør voksne som ofte også har forventninger til hvilke type klær som passer til hvilke kjønn, eller som omtaler gutter og jenter som leker sammen som kjærester. Denne kjærestegjøringen av barn og kjønnede forventninger til oppførsel og interesser bidrar til å sementere tokjønnsnormen og heteronormen, og legger begrensninger på hvilke barn som kan være venner så vel som å bidra til å usynliggjøre kjønns mangfold.

Mange barnehagelærere og grunnskolelærere har et bevisst forhold til kjønnsnormene, og jobber aktivt med å utfordre både egne og andres tattforgitte holdninger på dette feltet. Disse pedagogene gjør en svært viktig jobb med å formidle at det er mange måter å være jente eller gutt på. Det er imidlertid avgjørende at det samtidig formidles at vi også kan være noe annet enn jente eller gutt. Eik beskriver en barnehagelærer som bare understreket det første, og for hen fikk dette, negative konsekvenser. Eik forteller:

I barnehagen – da gikk alle kledd i prinsesseklær og rosa. Men jeg husker at det var ei jente som gikk med Spiderman-kostyme, og da spurte jeg hvorfor hun gikk med det. Da trodde en av de ansatte at jeg var frekk – og sa at «jenter kan også gå med det». Og det ble mitt mantra – at jenter også kan ha kort hår og maskuline klær, før jeg skjønnte at det gikk an å være noe annet enn jente eller gutt.

Barnehagelærerens kommentar åpnet opp muligheten for at det er flere måter å være jente på. For Eik som ikke visste at en verken trenger å være gutt eller jente, gjorde imidlertid kommentaren stort inntrykk i negativ forstand. For normbrytende barn som er svært bevisst at de ikke passer helt inn, kan slike små kommentarer ha stor effekt, spesielt hvis de også repeteres av ulike personer opp gjennom barnets oppvekst. Slik var det for Eik. Hen beskriver hvordan kommentaren, sammen med mangelen på kunnskap om kjønnsmangfold, bidro til at hen jobbet hardt for å passe inn i kategorien jente gjennom hele oppveksten, og at dette nærmest ble som en tvangstrøye for hen.

«Det har mye å si for at jeg kom seint ut – at jeg ikke visste at det gikk an å være ikke-binær. Og at jeg på ungdomsskolen tenkte at «nå skal jeg være jente og gå med slike klær jenter går med – tights og tunika». Det passet virkelig ikke, det ble ikke fint. (...) Jeg gikk rundt og tenkte at jeg er født kvinne så da må jeg gjøre det beste ut av det.

(...) Jeg har skjönt nå i ettertid at cisfolk ikke tenker så mye på sitt kjønn, mens jeg hele tiden måtte fortelle meg selv at det går fint å være jente og at jeg måtte være fornøyd. - Eik

Dersom vi forsøker å utvide kjønnskategoriene uten samtidig å inkludere muligheten for at en også kan kjenne seg som *både* jente og gutt eller bare som menneske, kan vi ende opp med å åpne handlingsrommet for noen grupper, mens vi lukker det for andre. Som en konsekvens av dette legger vi ytterligere press på de mer normbrytende barna for å passe inn. For å få venner og unnsnippe mobbing ble det for Eik og Sigurd, så vel som flere andre informanter i denne studien, en strategi å etterstrebe normene for hvordan gjøre tildelt kjønn på «rett måte». Som Sigurd understreker i sitatet om å passe inn som jente på barneskolen, så var det ikke for ham selv han etterstrebet dette, men for å oppnå den annerkjennelsen og bekreftelsen på egen verdi han trengte fra omgivelsene.

Både Eik og Sigurd forteller at de slet med å finne noen de kunne speile seg i og gjenkjenne egne erfaringer hos. Eik beskriver en følelse av å være homo, fordi hen likte gutter, men at dette heller ikke passet siden hen også var opptatt av å være jente. Følelsen av å være homo kan forstås som et resultat av å ikke få tilgang til kunnskap om andre normbrytende identiteter enn det å være homofil. Samtidig viser det hvordan den kunnskapen en får tilgang til fremstiller både seksualitet og kjønn som todelte; en kan enten være heterofil eller homofil, og en kan enten være gutt eller jente - og hvilken kategori du faller inn under bestemmes av hvordan kroppen din ser ut. Det å være trans og/eller ha en kjønnsidentitet som bryter med tokjønnsnormen, eller en annen seksualitet enn de binære motsetningene hetero/homo, fremstår dermed som umulig. Som Taran sier;

Å være ikke-binær eller panfil det eksisterer liksom ikke. Det er som med David Bowie eller Freddie Mercury – de var bifile, men de ble omtalt som homofile, for bifile – de finnes liksom ikke.

Som nevnt innledningsvis opplevde samtlige informanter undervisningen om kjønns- og seksualitetsmangfold som annerledesgjørende. Denne opplevelsen av å ikke se seg selv reflektert noe sted, og at en ikke finnes, slik Taran beskriver det i sitatet over, kan settes i sammenheng med denne

annerledesgjørende undervisningen. Kjønn- og seksualitetsmangfold er en del av læringsmålene i samfunnsfag, naturfag og KRLE. Det er dermed et stort potensial for at undervisningen skal kunne bidra til at normbrytende elever kan se seg selv reflektert i pensum. Det er imidlertid opp til hver enkelt skole, og ofte lærer, hvordan dette gjøres. Åse Røthing (2017) og Stine Helena Bang Svendsen (2012) fremhever at undervisning om kropp, seksualitet, prevensjon og seksuelt overførbare sykdommer, gjør normbrytende kjønn og seksualiteter til «de andre». Dette setter de i sammenheng med at skeive perspektiver kun selektivt blir inkludert i undervisningsmaterialet. Lærere får heller ikke de verktøyene de trenger for å skape en inkluderende, ikke-diskriminerende undervisning. I en rapport (Svendsen og Furunes, 2022) om mulighetene for en helhetlig seksualundervisning, kommer det også frem at lærerutdanningene så vel som studentene kvier seg for å snakke om kjønns- og seksualitetsmangfold, og i særlig grad kjønnsidentitet, av frykt for å si noe feil og støte elevene. Det kan dermed forstås som at det er ut fra omsorg til elevene at lærere ikke tematiserer kjønns- og seksualitetsmangfold. Konsekvensen av dette er imidlertid, som historiene til informantene i denne studien viser, at skeive barn og i særlig grad kjønns-kreative barn blir usynliggjort i undervisningen, og som vi skal se nedenfor – også i skolen som helhet.

KONSEKVENSER AV EN ANNERLEDESGJØRENDE UNDERVISNING

Flere av informantene forteller om en opplevelse av å krympe seg i et forsøk på å gjøre seg usynlig i klasserommet når det er snakk om skeive som finnes «der ute». Som nevnt ovenfor viser forskning at skeive perspektiver kun unntaksvis inkluderes i undervisningen, og at lærere ikke nødvendigvis har verktøyene som trengs for å skape et inkluderende klasserom. Som en effekt av dette kan undervisning som retter fokus mot minoriteter bidra til å reproducere heller enn utfordre fordommer og stereotype ideer om gruppene de underviser om (Røthing & Svendsen 2009, Røthing, 2017, 2016). Dette kan settes i sammenheng med at undervisningen ofte retter fokus mot minoriteten selv og dens annerledeshet, heller enn mot maktstrukturer som leder til annerledesgjøring og diskriminering (Bromseth & Darj, 2010). Som Røthing (2016) påpeker øker risikoen for å reproducere fordommer også betraktelig dersom lærerne ikke har tilstrekkelig kunnskap om tema, eller pedagogiske verktøy for å sette spørsmålstegn ved stereotype oppfatninger som kommer frem blant elevene. For skeive elever kan det oppleves som at det da er best om en ikke synes i klasserommet, for slik å slippe å bli en representant for «de andre» og utsettes for de samme fordommene selv. Noen av informantene forteller om å se seg selv i speilet og si til seg selv «du er skeiv», som for å mane frem motet til å innrømme ovenfor seg selv og omverden at en er en normbryter – og å tørre å se for seg en fremtid som ikke følger det vante skriptet for hvordan bli voksen. Som Sigurd sier:

(...) jeg ville jo ikke være trans. Jeg var redd for at noen skulle skjønne at jeg ville være mer gutt enn jente. Jeg ville ikke innrømme det for meg selv. Jeg hadde akseptert at det var slik for andre – at det var sånn de følte seg. Men det opplevdes som et stort hinder for meg å innrømme overfor meg selv at jeg faktisk ønsker kjønnsbekreftende behandling.

Dette speiler Røthing og Svendsens bok «Seksualitet i skolen» (2009) hvor de skriver om hvordan fokuset på toleranse i undervisningen har gjort at elever møter normbrytere med aksept, men at det å se seg selv som skeiv er skremmende. Dette setter de i sammenheng med to ting. Det ene handler om at undervisningen ikke gir eksempler på positive skeive framtidsscenarier. Røthing og Svendsen skriver om manglende muligheter til å se seg selv som voksen homofil eller lesbisk i skolens materialer. Blant informantene i denne studien er det imidlertid mangelen på muligheten til å se seg selv som et annet

kjønn enn det en ble tildelt ved fødsel som er mest fremtredende, og som gjør det skremmende å se seg selv som noe annet enn ciskjønn. Det vekker flere spørsmål hos dem, som eksempelvis hvordan leve et godt liv som ikke-binær og voksen? Hva innebærer det? Den andre grunnen til at det å se seg selv som skeiv er skummelt for elever, knytter Røthing og Svendsen opp til en frykt for å være den som må tolereres. Å tolerere innebærer en maktutøvelse og majoriteten kan også velge å ikke være tolerant. Som minoritet gjør dette en sårbar for diskriminering, hatprat og vold. Både norsk og internasjonal forskning tyder på at skeive er mer utsatt for mobbing enn heterofile elever (se eksempelvis Lillejord et. al, 2014:6-7, Roland & Auestad, 2009, Anderssen et al, 2021). En undersøkelse fra 2009 som så på sammenhengen mellom seksuell orientering og mobbing fant at 36 prosent av de homofile guttene rapporterte at de ble mobbet, mot 6 prosent av de heterofile guttene. Homofile gutter rapporterte også om et betydelig omfang av homofobisk mobbing (Roland og Auestad 2009). I levekårsundersøkelsen «Seksuell orientering, kjønns mangfold og levekår» fra 2021 (Anderssen et. al) så vel som studien «Alskens folk» (2013), om transpersoners levekår, kommer det frem at transpersoner opplevde det som at de hadde to valg som skoleelever, enten å skjule sin kjønnsidentitet, eller en skolehverdag preget av mobbing, trakassering og vold. Levekårsundersøkelsen fra 2021 viste at skeive også er mer utsatt for trakassering på studiested, både i møte med medstudenter og lærere (Anderssen et. al, 2021). Dette speiler erfaringene til informantene i denne studien. Nedenfor skal vi gå nærmere inn på informantenes opplevelser av bruken av ordet homo som skjellsord og som humor, før vi til slutt skal se på opplevelser av grovere former for mobbing og seksuell trakassering.

HOMO SOM SKJELLSORD OG SOM HUMOR

På skolen var det tre ord som gikk igjen; jøde, homse og n-ordet, og det er klart at hvis en føler at en er en del av det som rakkes ned på, da gjør det at en slutter seg mer inn i seg selv, det gjorde jeg. Jeg var mer sint og aggressiv, gikk mer inn i meg selv, og tenkte mer gjennom ting, og inntok også et skuespill for hvordan jeg skulle være. Når en går rundt i 5-6 år og skal kamuflere en så stor del av seg selv så byr det på noen utfordringer. - August

August gir her uttrykk for at bruken av homo som skjellsord gikk ut over hans psykiske helse, og gjorde det vanskelig å være seg selv. Som han sier inntok han et skuespill for å ikke vekke andres mistanke om at han kunne være skeiv. Flere av informantene i studien forteller om lignende erfaringer og opplever det at homo brukes som skjellsord som en belastning. Noe av det samme kommer frem i en studie fra 2015 (Slåtten, Anderssen og Hetland) som viser at det å bli kalt «homo», «lesbe» eller «soper» var assosiert med høyere nivåer av depressive symptomer, selv etter å ha kontrollert for mobbing. Gutter som ble mobbet og kalt homo hadde enda høyere nivåer av depressive symptomer. Den samme undersøkelsen målte hvor hyppig ord som homo, lesbe og soper ble brukt som kallenavn, og resultatene viste at over halvparten av guttene på 9. trinn hadde kalt en venn for homo den siste uken. Litt under halvparten av guttene hadde kalt en de ikke liker for homo den siste uken, mens en fjerdedel av jentene hadde gjort det samme. Homo og andre nedsettende betegnelser på å være skeiv er med andre ord svært utbredt som kallenavn. Nyere forskning har imidlertid påpekt at homo som kallenavn blir brukt som humor av gutter i ungdomsskolen og videregående (Solberg et. al, 2023), at bruken ikke er ment nedsettende, og at den spiller en positiv og sammensveide rolle innad i vennegjengen (Johannessen, 2021, Myrebøe, 2021). I sin studie av lærere skriver Myrebøe (2021) at lærerne forstår det som at elevers bruk av begrepet homo ikke nødvendigvis reflekterer fordomsfulle holdninger eller negative intensjoner. Samtidig gjør begrepsbruken lærerne usikre, fordi det også innebærer krenkelser av sårbare elever. Dette skaper en utfordring fordi det da blir opp til den enkelte elev å si ifra om noe er

krenkende eller ikke (ibid). Flere av informantene i denne studien forteller at de aldri sa ifra om at de opplevde homo som skjellsord som krenkende av frykt for å bli sett som homofile selv. Denne frykten har for noen også ledet til at de selv har tatt ordet i bruk for å hindre mistenkeliggjøring fra medelever. Som en av informantene uttrykker det:

Jeg har selv sagt homse nedsettende fordi skeive kan selv ha homofobiske uttrykk ovenfor andre. (...) – jeg ville ikke melde fra om så mye, for jeg sa ting selv også. Samtidig som jeg også tenkte at dette er ikke noe som skal tas opp på rektors kontor, det skal dysses ned. Hvis det skal bli en sak kan det også bli spørsmål om «ja men er du det da?» så da var det bedre å ikke ta det videre.

Denne informantens erfaring med å selv bruke ordet homo nedsettende gjenspeiles i en undersøkelse av Roland og Auestad fra 2009. Her finner de at lesbiske og homofile elever selv er mobbere i større grad enn andre elever. Dette forklarer de med at det å bli mobbet i stor grad fører til at man også selv mobber andre.

Til tross for at majoritets elever tenker på bruken av ordet homo som humor, viser erfaringene til informantene i denne studien at bruken likevel har skeivfobiske konsekvenser, selv om dette ikke er majoritets elevenes intensjon. Dette kan ses i sammenheng med at den underliggende kommunikasjonsen er at det å bryte med normer for hvordan en gjør gutterollen er negativt og noe latterlig. Ordbruken sender samtidig signal til alle som hører at det å være homo eller skeiv på andre måter er negativt. Dette bidrar til å gjøre det vanskeligere for skeive barn og unge å komme ut og være seg selv. Enkelte informanter forteller at de opplever det som at lærerne har gitt opp forsøket på å slå ned på bruken av homo som skjellsord eller humor fordi det er så utbredt at det kjennes ut som en håpløs kamp. Kombinert med opplevelsen av at en enten er usynlig eller annerledesgjort i undervisningen bidrar dette til en opplevelse av at normbrytende elevers erfaringer ikke blir tatt på like stort alvor som den øvrige elevmassens. Samtidig kan den utbredte bruken av homo som skjellsord også gi grobunn for mer omfattende mobbing av normbrytende elever.

ERFARINGER MED GROVERE FORMER FOR MOBBING

Flere av informantene forteller om å ha bli utsatt for omfattende mobbing allerede i tidlig alder. For Mikkel startet det allerede i barnehagen, og fortsatte gjennom hele skolegangen. Mobbingen handlet om at han ikke gjorde gutterollen på «rett måte».

Guttene skulle være interessert i biler og diverse pornoskuespillere av det motsatte kjønn. Mens jeg var mer glad i bamsen min og å leke med den. Jeg ble kalt homse og de tingene. Det var ingen fristeder – på skolen var en et blink, på internett ble det litt mer skjult for omverden, men det var veldig rettet mot meg likevel. Jeg hadde litt frirom på håndballbanen, og på biblioteket når jeg satte meg helt opp til bibliotekaren. Hun var den eneste som ikke godtok at andre [barn] slang dritt.

Transmann Julian beskriver en lignende form for mobbing for brudd på normene for hva det vil si å være jente. Han beskriver hvordan avstanden mellom ham og de andre elevene ble større i puberteten når kjønnsnormene også ble sterkere. Som han sier:

Forskjellen mellom meg og de andre i klassen ble bare større og større. Selv om jeg visste at en kunne leve på ulike måter, så ble den motstanden jeg fikk fra andre, den påvirket meg veldig.

(...) For det meste brukte de ord for å skremme meg (...) slik at jeg ikke skulle bli med på aktiviteter osv. Tingene de sa gikk veldig raskt på seksualitet. (...) de lagde historier om meg og mine venner og ting vi gjorde sammen som selvfølgelig ikke var sant.

Både Julian og Mikkel forteller at lærerne visste om hva som foregikk, men at det likevel ikke førte til endring. Julian opplevde det snarere som at lærerne ikke syntes han ble utsatt for var alvorlig nok. Som han sier:

Jeg vet ikke egentlig. (...) Siden jeg ikke ble slått i hodet med murstein som andre på skolen ble, så ble det ikke ansett som et stort problem.

Julian har ikke skolegangen sin fra Norge, men fra et annet vest-europeisk land, og skolen han gikk på var kristen. Dette kan ha hatt sammenheng med lærernes manglende evne eller vilje til å ta tak i mobbingen han ble utsatt for, da enkelte kristne vil hevde at skeive identiteter eller levemåter ikke er i tråd med guds ord (se eksempelvis kapittel 6). Samtidig skiller ikke Julians opplevelser seg særlig fra de øvrige informantenes erfaringer. Mikkel beskriver hvordan hans opplevelser av mobbing ble håndtert i skolen på denne måten:

(...) på grunnskolen [var det] ingen som gjorde noe på tross av at det var mange møter. Mamma var innom to ganger i uka og sa at nå må det skje noe. Det var kanskje to møter med elevene – og det gjorde det bare verre – jeg ble kalt sladrebank. Det fikk ingen konsekvenser for de som mobba.

Som Mikkel gir uttrykk for, var det ingen lærere som klarte å ta ordentlig tak i situasjonen og gjøre noe med det. De få forsøkene som ble gjort fikk snarere ytterligere negative konsekvenser for Mikkel. Han beskriver også lærere som delvis bidro til annerledesgjøringen av ham:

Jeg hadde flere lærere som nærmest oppfordret til det. Jeg husker at jeg sa ifra til en lærer, og da jeg gikk overhørte jeg han si - «åh, han sladrer så mye!». Jeg hadde også en lærer på ungdomsskolen som skulle gi tilbakemelding på tentamen. Han samlet alle guttene i klassen – og brukte min tekst og gikk igjennom setning for setning hva som var feil. Han hengte ut én elev foran alle de andre. Og det skjedde hvert semester. I 10. klasse skulket jeg for da hadde det skjedd fire ganger allerede – så jeg orket ikke mer.

Setningen «han sladrer så mye», som Mikkel overhørte en av lærere si om ham, kan tolkes som et uttrykk for at som gutt burde han tåle mer, og at Mikkel er lettkrenket og overdriver. Denne typen kommentar, sammen med mangelen på ansvarliggjøring av mobberne, legger ansvaret for at mobbingen skal opphøre over på den som utsettes for mobbingen selv. Dette blir enda tydeligere i situasjonen Mikkel beskriver, hvor en annen lærer hvert semester valgte Mikkels tekst til gjennomgang foran alle guttene i klassen, til tross for at læreren visste at han var en sårbar elev utsatt for mobbing. For Mikkel opplevdes dette som en straff for hans normbrudd, og dette inntrykket forsterkes av at læreren valgte å samle utelukkende guttene for gjennomgangen. Dette var de samme guttene som mobbet ham.

Mikkel kom inn i en ny klasse på videregående, men til tross for dette fortsatte mobbingen også her. Etter 1,5 år som lærling kom han tilbake til skolen for å ta påbygg, og ble igjen plassert i klasse med en av de som hadde mobbet ham som verst. Han forteller at han da for første gang selv ble initiativtager til vold.

Hun begynte på legningen min igjen – «du har ikke blitt noe mindre femiklatt etter de to årene». Jeg hadde hatt det bra det siste 1,5 år og ville ikke tilbake til det [mobbinga]. Så jeg tok tak i skuldrene hennes og dyttet henne inn i skapene bak, og slo ved siden av hodet hennes. Jeg sa at «hvis du sier det igjen kommer jeg til å knekke beina dine».

Han forteller videre at dette gjorde at mobberen lot ham være, men at hun da fikk et nytt offer. Etter en hendelse hvor mobbeofferet heller en mobberen ble utvist, gikk Mikkel sammen med flere andre for å si ifra til rektor.

[I møtet med rektor] fikk jeg forklart alt hun hadde gjort og at det hele tiden er de som utsettes for hennes mobbing som får konsekvenser og ikke hun som mobbet. Rektor begynte å gråte, og lurte på hvorfor jeg ikke hadde fortalt om det før. Jeg sa at jeg hadde prøvd det tidligere, på barne- og ungdomsskolen, men at det aldri hadde skjedd noe, og at det derfor ikke føltes som at det var noen vits i å fortelle om det. Da endte det med at hun som ble mobbet, og som hadde måttet være borte i to uker fikk fraværet sitt slettet. Det var euforisk. Det føltes som at jeg fikk til noe for første gang, at det går an å vinne over det monsteret manifestert i flere personer.

Mikkels historie viser hvordan lærernes mangel på å lytte til hans opplevelse og faktisk gjøre noe med det, bidrar til å legitimere mobbingen av normbrytende barn og ungdom. Dette kommer særlig til uttrykk gjennom kommentarer fra lærere om at han sladret mye, så vel som den ene lærerens uthenging av ham ovenfor samtlige gutter i klassen, som nevnt ovenfor. Flere av de andre informantene i studien har lignende fortellinger som Mikkel, og beskriver en følelse av at siden ingen gjør noe når en forteller om det en blir utsatt for, så synes de voksne at det som skjer er greit. Julian beskriver dette som en følelse av at det ikke var plass til mennesker som ham i verden. I skolemiljø hvor lærere ikke griper inn, blir det de normbrytende elevene som må tilpasse seg cis- og heteronormen for å unngå å bli mobbet, heller enn at mobberne og skolen som helhet ansvarliggjøres. For Mikkel førte de voksnes manglende inngripen til at begeret rant over, og han ikke så andre muligheter enn å selv bli en voldsutøver. Det er talende at det først var idet han allierte seg med andre at Mikkel faktisk ble lyttet til av skoleledelsen.

I likhet med Mikkel og Julian, opplevde Ella å bli utsatt for skeivfobisk mobbing på skolen. Hen beskriver en situasjon med en kvinnelig medelev som grenser mot overgrep, og om seksualisert mobbing i mat-pausene.

Som 14-åring var det ei jente som ikke hadde det så bra. Hun presset meg opp mot en vegg og befølte meg sa at hun skulle voldta meg. (...) hun kunne dytte meg opp mot veggen og spurte «liker du dette»? – at hun tok meg på puppene - av en eller annen grunn måtte jeg jo like det. Og så spurte hun meg flau spørsmål om sex. De andre begynte også å spørre meg spørsmål om sex knyttet til maten min – jeg spiste en hold-it [liten innbakt pizza], og de sa at jeg måtte stikke fingeren inn i den og øve på sex. De trodde at jeg var skeiv. Hver uke skulle de finne ut hvilken gutt jeg likte – og siden jeg aldri likte noen, så måtte jeg være lesbisk. Det var veldig ubehagelig. På grunn av disse opplevelse søkte jeg det fellesskapet på nett som jeg ikke fant i den virkelige verden.

Til tross for at Ellas opplevelser av mobbing og seksuell trakassering på skolen var grove, opplevde hen ikke at noen voksne grep inn i situasjonen. Samtidig forteller Ella at hen heller ikke prøvde å si ifra til

noen om hva som foregikk. Dette setter hen i sammenheng med at hen tidligere hadde opplevd å ikke bli trodd når hen fortalte om erfaringer med vold utøvd av hens far. Dette formet måten Ella forholdt seg til volden hen ble utsatt for på skolen, og hen begynte å skjule det hen ble utsatt for. Som Ella sier:

Jeg sa ikke ifra om dette hjemme, for jeg ble jo ikke trodd. Min eneste vei ut var å ta livet mitt for ingen tok meg på alvor. Noen av lærerne mine utsatte meg for rasisme. Så jeg hadde ingen voksne som jeg stolte på som jeg kunne fortelle om det til.

Sitatet over viser også hvordan det å inneha flere minoritetsposisjoner gjør en sårbar for ulike typer vold, i Ellas tilfellet – homofobisk og rasistisk vold, i møte med både elever og lærere. De ulike erfaringene påvirker måten en forstår seg selv og sin væren i verden på, så vel som hvordan ungdommer forholder seg til det de utsettes for. For Ella gjorde samspillet mellom tidligere erfaringer med å ikke bli hørt og opplevelsen av å bli utsatt for rasisme av lærere, at hen heller ikke opplevde det som trygt å fortelle om opplevelsene av mobbing og seksuell trakassering. Dette viser hvor viktig det er at skoler, og andre offentlige tjenester, jobber for å kjempe mot både skeivfobi og rasisme, i tillegg til funkofobi og sexisme.

SAMMENHENGEN MELLOM ANNERLEDESGJØRENDE UNDERVISNING OG SKEIVFOBISK MOBBING

Vold utøvd elever imellom, må ses i sammenheng med den større konteksten den inngår i (Butler, 2020). Dette gjelder uavhengig av om det er snakk om mindre krenkelser som bruken av homo som skjellsord, eller mer alvorlige hendelser som seksuell trakassering eller fysisk vold. En mangelfull undervisning om kjønn og seksualitetsmangfold kan føre til at fordommer reproduseres heller enn at de forebygges. Dette igjen kan lede til hatprat og mobbing av de av oss som bryter med normer for kjønn og seksualitet. Dette er fordi undervisningen som oftest har som mål at majoritetselevene skal lære å tolerere minoritetene. Rosén (2010) skriver at måten dette gjøres på ofte bidrar til å understreke normbryterens annerledeshet; det som kommuniseres mellom linjene er «*de* er litt rare, men *vi* må *akseptere* at *de* finnes». Skeive plasseres utenfor klasserommet og defineres dermed ut av skolens fellesskap. Det å tolerere eller akseptere andre, innebærer en makt-ubalanse som i dette tilfellet gir cis-hetero elever makt til å velge om de vil tolerere kjønns- og seksualitets-skeive elever eller ikke. Kjønns- og seksualitets-skeive elever er på sin side avhengige av cis-hetero elevenes toleranse for å kunne være seg selv på skolen.

Eksemplene i dette kapittelet viser hvordan undervisning som bidrar til å bygge opp under «oss» og «de andre» slik Røthing (2012, 2017), Svendsen (2012) og Rosén (2010) påpeker, kan lede til hatprat og vold mot de av oss som bryter med normer for kjønn og seksualitet. Som vi har sett bidrar enkelte lærere til og med i uthengningen av normbrytende elever. Til tross for at det finnes dyktige enkeltpedagoger som gjør en viktig jobb, så peker disse funnene, så vel som den nevnte forskningen på feltet, mot at skolen som system ender opp med å reproducere en strukturell ulikhet. Denne strukturelle ulikheten tar form av skeivfobi og heteroseksisme hvor det som fremstår som mest naturlig og ønskelig er heteroseksuelt samliv (Røthing & Svendsen, 2009, Røthing, 2017).

Fortellingene om mobbing i denne studien, er også fortellinger om å ikke bli hørt. Dette kan forstås som en form for epistemisk vold som beskrevet i innledningen av dette kapittelet. Fordi minoritetens

erfaringer bryter med dominante oppfatninger av tingenes tilstand, blir ikke disse tatt på alvor. Røthing og Svendsen skriver om hvordan lærebøkene fremstiller likestilling og homotoleranse som et av de fremste kjennetegnene ved «den norske seksualiteten», og undervisningen er som nevnt sentrert rundt toleranse mot skeive (Røthing & Svendsen, 2009). Denne fortellingen om nordmenn som åpne og tolerante mot skeive kan gjøre det vanskelig å høre hva normbrytende elever faktisk forteller om (Spivak, 1988). Samtidig kan det at den enkelte elev bryter med forventninger til hvordan en skal være og oppføre seg i andre sammenhenger, gjøre at en ikke blir sett på som troverdig. Det kan for eksempel føre til at en ikke blir trodd når en forteller om mobbing eller utestengning fra andre elever.

Resultatet av dette kan bli at de av oss som utsettes for skeivfobi avskrives som oversensitive, eller paranoide, og blir ikke sett på som troverdige. Dette kommer tydelig frem i Mikkel's beskrivelse av at også en av lærerne kalte ham en sladrebank. Dette gjenspeiler studier av andre minoriteter som for eksempel flerkulturelle og melaninrike ungdoms opplevelser av rasisme i skolen (se eksempelvis Mathisen & Dogani, 2020, Wasvik et.al., 2017), og peker mot behovet for å se slike erfaringer i sammenheng med maktstrukturer i storsamfunnet. Det er interessant at det først var når Mikkel allierte seg med andre med lignende fortellinger at han opplevde å bli hørt. Dette viser hvordan det å alliere seg med andre gir styrke til å heve stemmen og kreve å bli hørt, så vel som at det da blir vanskeligere for mottakeren (i dette tilfellet rektor og lærerne) å avskrive hva som blir sagt. At Mikkel og medelevenes klage ikke bare ble hørt, men at det også førte til endring når rektor forsto alvoret, viser også hvilken makt og muligheter skoleledelse og lærere faktisk har til å skape endring for normbrytende elever. Denne evnen fordrer imidlertid at de har øynene åpne for hva som skjer og lytter til enkeltelever når de forsøker å si ifra.

For å skape langsiktig endring må det som skjer blant elevene også settes i sammenheng med hvordan blant annet undervisning kan bidra til annerledesgjøring av normbrytende elever. Dette krever en vilje fra skolemyndigheter på nasjonalt nivå til å kritisk granske og endre strukturer som ligger til grunn for undervisning om kjønns- og seksualitetsmangfold. I sin rapport om mulighetsrommet for en helhetlig seksualundervisning, peker Svendsen og Furunes (2022) på at seksualundervisningen er svakere forankret i rammeplanene for lærerutdanningene enn i læreplanverket for skolen. Videre skriver de at det er særlig på tema kjønns- og seksualitetsmangfold så vel som seksuelle overgrep at kompetansebehovet på lærerutdanninga er spesielt høyt. Dette viser som tidligere nevnt, at lærerne mangler kompetanse til å snakke om tematikken, og verktøy for å gjøre det på en inkluderende måte. Her er det stort potensial for endring.

KONSEKVENSER AV Å IKKE BLI HØRT

Å oppleve å ikke bli tatt på alvor når en forteller om mobbing signaliserer at ens erfaringer og opplevelser ikke er viktige. Dette forsterker opplevelsen av at det ikke er rom for å være den en er på skolen. Effekten av dette kan, som også andre undersøkelser har vist (se eksempelvis Kjaran og Gudjonssons (2021) studie fra Island), gjøre at eleven trekker seg inn i seg selv, og etterstreber å følge normene samtidig som en demper de sidene ved en selv som oppleves som «forstyrrende» for majoriteten. Det blir dermed opp til de som utsettes for mobbing å endre seg for å unngå dette, heller enn at skolen som helhet ansvarliggjøres for å skape et inkluderende skolemiljø med rom for å være menneske på ulike måter. Å legge lokk på enkelte sider ved seg selv, og å etterstrebe å følge kjønns- og seksualitetsnormene, slik informantene i denne studien forteller om, kan gjøre at en setter seg selv i fare. For

eksempel er det å tvinge seg selv inn i et annet kjønnsuttrykk enn det en egentlig er komfortabel med, eller å tvinge seg selv til å ha sex med andre kjønn en de(t) en tiltrekkes av, er en form for selvskading som er svært destruktivt (ibid). En annen effekt ved å ikke bli lyttet til kan være at egne grenser gradvis viskes ut, og at en begynner å tro på at egne opplevelser og væren i verden ikke har noen verdi (Dotson, 2012). Dette kan føre til at en begynner å godta krenkelser, og som vi skal se flere eksempler på i neste kapittel, gjør dette en sårbar for utnytting av andre når det kommer til seksuelle møter.

5. SÅRBARHET I SØKEN ETTER BEKREFTELSE

Majoriteten av informantene har, som forrige kapittelet viser, vært utsatt for mobbing i oppveksten, og samtlige har kjent på et utenforskap. Mobbingen informantene har vært utsatt for har som oftest, men ikke alltid, vært grunnet i brudd på kjønnsnormer, og fungerer dermed som en måte å skamlegge normbrytende identiteter på.

Flere av informantene i studien påpeker at dette skaper et sterkt behov for positiv oppmerksomhet og bekreftelse som kan utnyttes av andre, og gjør en sårbar for seksuelle overgrep. I dette kapittelet skal vi se nærmere på det deltakerne i studien forteller om denne sammenhengen mellom mobbing, utenforskap og utsatthet for overgrep. Majoriteten av informantene har blitt utsatt for seksuelle overgrep fra en jevnaldrende partner, venn eller bekjent, som de i mange tilfeller har møtt på internett. Dette er i tråd med flere omfangsundersøkelser (se blant annet Hafstad & Augusti, 2019, Frøyland et. al., 2023).

Den strukturelle skeivfobien som beskrevet i kapittelet om normbrytende barn i en heteronormativ skole, er sentral for å forstå volden og overgrepene noen av informantene har blitt utsatt for. I flere av informantenes historier har voldsutøver bevisst eller ubevisst dratt veksle på stereotypier og skeivfobi for å utøve kontroll og vold. Eksempler på dette kan være å nekte å anerkjenne eller så tvil om den andres identiteter, å nekte den andre å være venn med andre skeive, eller å spille på kjønnsnormer for å tvinge den andre til seksuelle handlinger hen egentlig ikke ønsker.

Flere andre har pekt på slik bruk av stereotypier og skeivfobier i voldsutøvelsen som noe som gjør at skeive utsatt for partnervold skiller seg fra heterofile cispersoner som blir utsatt for partnervold (se blant annet Barrett, 2015, Baker & Straatman, 2015). I denne studien spiller disse maktstrukturene en rolle særlig i relasjoner hvor den voldsutsatte er den eneste normbryteren mens partneren er heterofil cisperson. Som vi skal se er det imidlertid også eksempler på at det dras veksle på skeivfobi i samkjønnede relasjoner. Dette må ses i sammenheng med at det å selv være utsatt for diskriminering og vold øker sjansen for å utsette andre for det samme (Toplu-Demirtas & Jessen, 2021).

Andre samkjønnede relasjoner preget av vold og overgrep har sterke paralleller til måten vi forstår partnervold i heterofile forhold. Den stereotype ideen om en mannlig voldsutøver og et kvinnelig voldsoffer gjør imidlertid at det som skeiv kan være vanskelig å gjenkjenne det en har vært utsatt for som nettopp vold og overgrep.

Mot slutten av kapittelet vil vi i lys av informantenes fortellinger og annen forskning på feltet, diskutere andre sårbarhetsfaktorer som kan bidra til å gjøre normbrytende barn og unge mer utsatt for vold og seksuelle overgrep enn andre jevnaldrende.

For å ivareta informantenes personvern har vi, som nevnt i metodekapittelet, endret informantenes navn for hvert kapittel. Selv om det er helt andre navn her enn i forrige kapittel, er det altså de samme informantene det er snakk om. Dette er et grep vi har tatt for å sikre at leseren ikke skal kunne følge informantenes historie fra kapittel til kapittel.

NÅR SØKEN ETTER BEKREFTELSE UTNYTTES AV ANDRE

Jeg var glad for å få oppmerksomhet. Og det var noe av det som gjorde at jeg dro tilbake også. Det med oppmerksomhet. Jeg tror man får et fucka forhold til det med oppmerksomhet når en har opplevd mobbing – her er det en person som gir positiv oppmerksomhet. Jeg fikk egne grenser dytta på både fysisk og psykisk. – Mika

Sitatet ovenfor gir uttrykk for hvordan det å ha vært utsatt for mobbing skaper et sterkt behov for positiv oppmerksomhet som lett kan utnyttes, og gjør en sårbar for overgrep. En studie gjennomført av NKVTS (Birkeland, Skar & Jensen, 2022) viser at alvorlig mobbing i skolen kan føre til traumatisering på lik linje med vold i hjemmet, og at barn utsatt for mobbing hadde et enda høyere nivå av negative tanker om seg selv og egen verdi, enn de som fortalte om vold i familien. Når mobbingen er nært knyttet opp til egen identitet, som det er for informantene i denne studien, fungerer dette som en måte å skamlegge normbrytende identiteter på, og kan for mange lede til en internalisert homofobi. Det vil si negative følelser og selvhat knyttet til egen identitet, og en nedbrytning av selvtillit og selvforståelse. Ingvild setter ord på dette:

Det påvirket også hvordan jeg så min egen seksualitet da jeg kom ut også; da var jeg veldig opptatt av at det ikke var en definerende del av meg, det var nesten så jeg gjorde det ubetydelig.

Det å gjøre en stor del av seg selv ubetydelig slik Ingvild her beskriver, er å viske ut de delene av en selv som en opplever at kan gjøre andre ukomfortable. Dette kan forstås som en form for selvskading og et resultat av den skammen en har blitt pålagt av storsamfunnet. Fordi skam hovedsakelig knyttes til hvem du er som person, og skyld knyttes til handlinger som f.eks. lovbrudd, så bidrar skam til at en tenker at det er en selv det er noe feil med hvis en bryter samfunnets normer og forventinger til hvordan en skal være (Taylor, 1985). Vi kan da føle oss små og få et ønske om å skjule hvem vi er, så ingen oppdager at vi bryter med normen. Klatran (2022) beskriver hvordan det å forsøke å passere som heterofil cisperson dersom det er mulig, er en vanlig strategi blant skeive for å unngå vold. Dette innebærer å tre inn i skapet i situasjoner som krever det. Skapet blir da et tilfluktssted. Samtidig gjør dette at en begrenser sin livsutfoldelse, og skapet blir dermed også et fengsel. Som oftest har skam en skadelig innvirkning på vår mentale helse, og kan blant annet bidra til ulike grader av depresjon, sosial ekskludering, selvskading, lav selvfølelse og i verste fall suicidalitet (Taylor, 1985).

Å søke positiv oppmerksomhet og bekræftelse, slik Mika påpeker i sitatet ovenfor, kan være en måte å forsøke å kvitte seg med den påførte skammen og tre ut av det fengselet skapet kan være. I søken etter dette er det flere som oppsøker alternative rom utenfor skolesettingen, og da primært gjennom ulike nettfora. Som vi skal se er det imidlertid ikke alltid at disse alternative foraene nødvendigvis åpner opp rommet for å utforske normbrytende identiteter. I det som følger nedenfor vil vi først gå inn i hvordan digitale møter kan lede til fysiske overgrep før vi ser nærmere på hvordan søken etter bekræftelse også kan utnyttes i et partnerforhold. I fortellingene om partnervold har den voldsutsatte ofte også kommet i kontakt med partner gjennom digitale møterom eller andre miljøer utenfor skolesettingen.

FRA DIGITALE MØTER TIL FYSISKE OVERGREP

Det var ingen som ville være sammen med meg på skolen. Jeg ble utstøtt - kjente ingen og når jeg prøvde å snakke med folk så ble de irritert på meg eller var ufine mot meg. Så jeg begynte å skulke, og møtte en fyr som var den eneste som gav meg «positiv» oppmerksomhet. Men det var positiv oppmerksomhet i negativ forstand. Jeg ble utnytta, og skjønte etter hvert at han også utnytta andre. Han tok kontakt med meg på nett. Han var noen år eldre enn meg. (...) Det gikk et par dager – og så... Jeg frøs til da det skjedde – fordi jeg var så redd etter det som skjedde med pappa. (...) Jeg frøs til og ting skjedde. Jeg dro hjem. Var borte fra skolen en stund. Jeg var desperat på oppmerksomhet, og han var den eneste som gav meg det. (...) Noen ganger skjedde det ting som jeg egentlig ikke ville. Det varte i et par måneder. Det var da han fortalte at han hadde en 12 år gammel kjæreste, som hadde en «pregnancy» scare - det satte en stukk i meg – jeg var lovlig, men det var ikke hun. - Billie

Billie ble gjennom store deler av barndommen utsatt for grov vold av faren sin. Det er denne erfaringen som de sier gjorde at de fryser til når de føler seg truet av en mann. Å fryse til er en av de vanligste responsene når en utsettes for seksuelle overgrep. Det er imidlertid rimelig å anta at kombinasjonen av erfaringene med far fra barndommen og isoleringen de opplevde i møtet med jevnaldrende gjorde Billie svært sårbar for utnyttelse. Gjennom intervjuet gjentok Billie at gutten som utsatte dem for overgrep var den eneste som gav Billie positiv oppmerksomhet, og som Mika sier så kan dette gjør at en fortsetter å vende tilbake til den som utsetter en for overgrep til tross for det en blir utsatt for. Først når gutten fortalte om en relasjon til en 12-åring forstod Billie at han var grenseoverskridende. Flere av informantene har erfaringer som minner om dette, og påpeker at om det var noen andre som var utsatt for det samme så ville de gjenkjent det som overgrep umiddelbart. Det å se hva en selv utsettes for som problematisk er mer utfordrende.

Billie kom i kontakt med personen som forgrep seg på dem gjennom internett. Det samme gjelder flere av informantene i denne undersøkelsen. Andre studier viser at barn og unge som bryter med normer for kjønn og seksualitet er spesielt sårbare for utnyttning på nett (se blant annet Frøyland et al., 2023, Pedersen et al, 2023, Suseg et al. 2008:32). Mens 22 prosent av heterofile informanter i UngVold-undersøkelsen fra 2023, hadde vært utsatt for minst én digital krenkelse, svarte 38 prosent av ungdom med en annen seksuell orientering enn heterofil det samme (Frøyland et al., 2023:78). Suseg et. al. (2008), skriver at gutter som setter spørsmålstegn ved egen seksuelle orientering synes å være spesielt sårbar for utnyttelse på nett. I denne studien har majoriteten av informantene møtte andre jevnaldrende i sin søken etter bekreftelse og fellesskap på nett. Gustav kom imidlertid i kontakt med en eldre mann på det skeive nettstedet Gaysir.

Gustav kommer fra et lite sted hvor det var lite rom for å bryte normer og skille seg ut. Han opplevde til stadighet at andre brukte homo som skjellsord mot ham. Dette ledet til et dårlig selvbilde og det var vanskelig å være åpen om hvem han var. Gustav opplevde det som utfordrende å komme i kontakt med andre skeive, og i likhet med flere andre ble internett en redning. Han forteller:

Mellom 1.-2. klasse [på videregående] gikk jeg veldig ned i vekt. Jeg ble veldig slank, og gikk fra å være en som ikke var så attraktiv og hadde dårlig selvbilde til å bli en som var veldig attraktiv. Det gjorde at jeg så på all oppmerksomhet som god oppmerksomhet. På Gaysir var det mange eldre som tok kontakt med yngre. Jeg var usikker på det å føle meg attraktiv, for jeg hadde ikke følt så mye på det før. Jeg ble kontaktet av en godt voksen mann som ville møte

meg og ha sex. Jeg var litt usikker, men det var spennende. Da vi skulle møtes sa han at jeg virka så moden, og at han ville kjøpe air pods til meg. (...) Og det er klart at det ble aldri noe av fordi aldersforskjellen var så stor. Det eneste som skjedde var at vi sto på gaten, og at vi hadde planlagt å ha sex, og at han skulle gi meg disse øreproppene.

I Gustavs beskrivelse ser vi hvordan hans behov for positiv oppmerksomhet gjorde at han – som han selv sier – så på all oppmerksomhet som god oppmerksomhet. Behovet for bekreftelse og usikkerheten rundt eget selvbilde kunne dermed utnyttes av en eldre mann han møtte i nettfellesskapet. Avtalen han gjorde med den ene mannen som kontaktet ham innebar et potensiale for grenseoverskridende erfaringer på flere måter. Den eldre mannens kommentarer om at Gustav virket så moden kan forstås som et forsøk på å bygge ned aldersforskjellen og overbevise Gustav om at det var rimelig at de hadde et seksuelt forhold. Hans tilbud om ørepropper kan også forstås som et lokkemiddel og et forsøk på sex i bytte mot en gjenstand av verdi. Relasjonen dem imellom bar dermed preg av en maktubalanse både i form av alder og økonomi; den eldre mannen hadde mulighet til å gi en gjenstand som på dette tidspunktet var helt nytt, dyrt og ettertraktet – særlig blant ungdom. Aldersdifferansen betydde at den eldre mannen også hadde betraktelig mer erfaring enn Gustav, og sammen kunne disse faktorene gjøre det vanskelig å sette grenser, særlig for unge med behov for bekreftelse som eldre med mye erfaring kan gi. Selv om det for Gustav ikke ble slik, er det viktig å være obs på at denne typen hendelser forekommer, og ikke minst mekanismene bak som gjør unge skeive sårbare for denne typen forespørsler.

Både Gustav og Billie kom i kontakt med personer som utnyttet deres sårbare situasjon, over nett. I Kripos' rapport «Seksuell utnyttelse av barn og unge over internett» fra 2019 kommer det frem at antallet tips om nettovergrep mot barn økte fra 900 i 2015 til 5300 i 2017, samtidig som sakene politiet jobber med blir grovere. Som tidligere nevnt er skeive særlig utsatt i denne sammenhengen. Med få trygge miljøer hvor de kan utforske sin seksualitet, oppsøker mange internett, og inngår i risikoadferd. En rapport fra Pro Senteret om ungdom som selger eller bytter sex viser at en av motivasjonene til å gjennomføre dette er nettopp seksuell utprøving og det å ha sex med en person av samme kjønn som en selv, så vel som tilgang til materielle goder (Espseth, 2023). Ikke alle klarer, som Gustav, å forlate situasjonen før den har gått for langt og en har fått sine grenser overskredet.

Å DRA VEKSEL PÅ SKEIVFOBI FOR Å KONTROLLERE PARTNER

Som vi har sett kan behovet for bekreftelse gjøre en sårbar for utnyttelse. Dette inkluderer også partnervold. En amerikansk studie viser at unge skeive er betydelig mer utsatt for seksuell vold fra partner eller andre de har en seksuell relasjon til, enn deres heterofile jevnaldrende. Samtidig er de også mer utsatt for psykisk og fysisk partnervold enn heterofil ungdom (Dank et al., 2014). Det samme viser en nylig undersøkelse fra Norge; blant de med annen seksuell orientering enn heterofil hadde 42 prosent vært utsatt for én eller flere former for krenkelser i et kjæresteforhold, mens 27 prosent av heterofil ungdom oppgav det samme (Frøyland et al., 2023:91). Det er verdt å merke seg at tallene også er tilsvarende for ungdom med funksjonsnedsettelse (ibid), og peker mot behovet for å se denne typen vold i sammenheng med maktstrukturer og diskriminering i det øvrige samfunnet. Undersøkelsen viser en tydelig sammenheng mellom en kjærestes kontrollerende atferd og forekomst av andre former for vold og krenkelser som psykiske krenkelser, fysisk vold, digitale trusler og ydmykelser (ibid:92). Dette speiler erfaringene til informantene i denne studien som forteller om kjærestes som både kontrollerer dem på ulike måter, og begår seksuelle overgrep mot dem.

I analyser av partnervold er Lundgrens (2012) begrep om voldens normaliseringsprosess, vanlige å dra veksel på. Lundgrens forklaringsmodell viser hvordan vold i nære relasjoner gradvis blir normalisert gjennom en nedbrytningsprosess. Voldsutøver bagatelliserer volden, samtidig som grensene for hva som er «normalt» stadig forflyttes, og den voldsutsatte gjøres til medskyldig i den volden hen utsettes for (Lundgren, 2012:32).

Andre forskere har påpekt nødvendigheten av å se volden skeive utsettes for i nære relasjoner i sammenheng med skeivfobien og heterosexismen i det øvrige samfunnet (Barrett, 2015, Barker & Straatman, 2015). Sett i lys av disse strukturene identifiserer de ulike kontrollstrategier som spesifikt rammer skeive. Blant disse kontrollstrategiene er trusler om å «oute»⁷ partner, å tvinge partner til offentlige kjærtegn i områder som oppleves som utrygge for skeive eller som fører til at partner blir outet, og å så tvil om en persons seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. Andre taktikker kan være å fremstille vold i en samkjønnet relasjon som gjensidig krangling, samt å bruke kjønnsroller til å kontrollere hva en partner kan gjøre seksuelt (Barker & Straatman, 2015). Når det gjelder kontrollstrategier som transpersoner spesifikt blir utsatt for, bygger disse ofte opp under samfunnets sykeliggjøring av transpersoner. Strategiene inkluderer å bevisst feilkjønne og å nekte å bruke rett pronomen og navn, å nekte å ta på enkelte kroppsdeler eller å fetisjisere ens kropp, eller å tvinge partner til å ha sex på en måte som partner opplever som i uoverensstemmelse med hens kjønnsidentitet. En annen strategi kan være å hindre tilgang til hormoner for kjønnsbekreftende behandling, eller å kontrollere hvordan partner skal uttrykke sitt kjønn gjennom for eksempel klær, hår, og kroppsspråk (Barrett, 2015, Barker & Straatman, 2015). Dette er alle kontrollstrategier som drar veksel på og forsterkes av skeivfobien i storsamfunnet, og samfunnets devaluering av normbrytende identiteter.

De overnevnte strategiene fanger opp hvordan volden som skeive utsettes for i nære relasjoner er tett sammenvevd med diskrimineringen de opplever i storsamfunnet. Samtidig er det viktig å se på hvordan kjønns- og seksualitetsnormer også krysser og interagerer med andre normer knyttet til sosiale kategorier som hudfarge, klasse og funksjonsvariasjon (Butler, 1999, Chavis & Hill, 2008). Interaksjonen mellom ulike sosiale kategorier kan påvirke maktbalansen innad i et forhold; hvordan påvirkes den enkelte av faktorer som hudfarge, funksjonsvariasjon, religion og økonomi – i kombinasjon med internalisert heterosexisme og skeivfobi? Det å bli outet kan for eksempel være spesielt ødeleggende for personer som kommer fra miljøer hvor det å være skeiv ikke anerkjennes eller ses som syndig.

I analysen av informantenes fortellinger som følger nedenfor, vil vi dra veksel på disse forklaringsmodellene for partnervold, sett i et interseksjonelt perspektiv. Som beskrevet i introduksjonen er det primært i relasjoner hvor den voldsutsatte er den eneste normbryteren at partner trekker veksel på skeivfobiene i samfunnet for å kontrollere og ydmyke, men dette skjer også i relasjoner hvor begge eller alle er normbrytere.

Eksemplene som følger viser hvordan informantene i et forsøk på å kvitte seg med pålagt skam fra storsamfunnet gjennom annerledesgjøring og mobbing søker bekreftelse hos en partner. Bevisst eller ubevisst trekker imidlertid partner veksel på de samme fordommer mot skeive som informantene har blitt møtt med i storsamfunnet. Dette skjer på ulike måter. Flere forteller om å bli møtt med

⁷ Å «oute» noen vil si å avsløre en persons seksuelle orientering og/eller kjønnsidentitet til personer som den enkelte selv ikke har fortalt om dette til.

fordommer om bifile og panfile som hyperseksuelle, og at dette brukes for å kontrollere partner og rettferdiggjøre bruk av vold. En av informantenes historier viser også hvordan samspeillet mellom bifobi og transfobi kan forsterkes av tidligere erfaringer med funkofobi og gjøre at en godtar andres fortelling om hvem de er og hva som skjer. Vi skal også se nærmere på hvordan normer innad i skeive miljøer kan lede til et press på å være skeiv på rett måte, inkludert hvordan ha sex på «rett måte» for å bli anerkjent som normbryter. Til slutt vil vi gå inn på hvordan stereotype ideer om hvem som utøver overgrep og hvem som er overgrepsutsatt gjør det utfordrende å forstå egne opplevelser som overgrep.

BIFOBI SOM EN DEL AV VOLDENS NORMALISERINGSPROSESS

Jeg hadde en kjæreste jeg flyttet inn sammen med da jeg var 17. (...) Jeg var åpent bifil når jeg bodde med ham, og da vi møttes. Og han var ekstremt sjalu. Hvis jeg kom hjem seint, var han overbevist om at jeg hadde vært utro. (...) Han var jo også veldig ung. Men i ettertid virket det som at han var veldig taktisk med å bryte meg ned. Det tok så lang tid fra han begynte å utagere til han slo meg, at det ikke var en veldig stor overgang. (...) Med overgrep var det også slik at han tøyde grensene mer og mer. Det var en gradvis overgang slik at jeg ikke merket at jeg ikke hadde noen grenser lenger.

Ingvilds beskrivelse ovenfor viser hvordan voldens normaliseringsprosess (Lundgren 2012) fungerer i samspill med bifobi. At bifile er hyperseksuelle er en vanlig fordom som ofte kan bygge opp under en partners sjalusi. Dette kan videre brukes for å legitimere voldsutøvelse hvor vold blir en måte å hindre eller straffe antatt utroskap på. Dermed legges også ansvaret for voldsutøvelsen over på den voldsutsatte – «det er hennes oppførsel som gjør at jeg må ty til vold» kan være voldsutøvers argumentasjon. Å trekke veksler på bifobi bidrar dermed effektivt inn i voldens normaliseringsprosess.

Ingvild sier hun er usikker på om kjærestens kontrollerende oppførsel kan knyttes direkte til at hun var åpent bifil. Både norsk og internasjonal forskningen viser imidlertid at bifile er overrepresentert blant skeive utsatt for vold og overgrep (Anderssen et al. 2021). Freedner et al. (2002) finner at bifile også er mer utsatt for trusler om å bli outet enn lesbiske og homofile (undersøkelsen sier ikke noe om transpersoners utsatthet for dette). Dette kan ses i sammenheng med at bifobi ikke bare eksisterer i stor-samfunnet, men også blant skeive – og at en dermed risikerer diskriminering på samtlige arenaer. Majoriteten av informantene i denne studien beskriver seg selv som panfile og/eller bifile og flere har i likhet med Ingvild opplevd kontrollerende kjærester som begrenser hvem de kan være venner med og møte til enhver tid. Eksemplene som følger nedenfor viser hvordan dette kan få konsekvenser i form av hindrede muligheter til å utforske ikke bare egen seksualitet, men også kjønnsidentitet.

NÅR PARTNER KONTROLLERER UTRYKKSROMMET FOR KJØNN OG SEKSUALITET

I likhet med flere andre informanter opplevde Luca mobbing gjennom barndommen og sterkt press på å passe inn i en normativ forståelse av hva det vil si å være jente. Samtidig ble hen utsatt for vold i hjemmet. Disse erfaringene gjorde at hen slet mye med dårlig selvtillit, og gjorde hen sårbar i hens søken etter bekreftelse og tilhørighet. Mens andre informanter i studien har søkt seg mot alternative fellesskap på internett, fant Luca fellesskap i et konservativt kristent miljø. Dette miljøet gav imidlertid ikke større rom til å utforske egen normbrytende identitet, snarere gav vennene her sterkt uttrykk for at det å være homofil var synd. Luca forteller:

«Men det [vennenes homofobi] gjorde at jeg også selv trodde at jeg kom til å komme til helvete hvis jeg var skeiv. Jeg hadde så få venner, og endelig kom jeg inn i et miljø hvor ingen mobbet meg, men faktisk lyttet til meg, så da tok jeg til meg alt de sa».

Når en endelig opplever å være del av et fellesskap, er det som Luca gir uttrykk for vanskelig å gå imot interne normer – i dette tilfellet at å være skeiv er synd. Frykten for å miste opplevelsen av fellesskap ledet Luca til å fortsette å undertrykke følelser rundt egen seksualitet og kjønnsidentitet. Etter hvert fikk hen også en kjæreste i det samme miljøet. Luca forteller at kjæresten var en av få som fikk vite at Luca identifiserte seg som skeiv. Å åpne seg opp om dette vitner om at Luca hadde stor tillitt til kjæresten som var heterofil cismann. Luca beskriver imidlertid hvordan han ble kontrollerende og manipulerende, og utsatte Luca for sterkt sexpress.

Han tvang meg til å ha sex. Han innrømmet aldri at det var overgrep for jeg sa alltid ja. Men hvordan sier en nei til noen som blir sure, eller jokker på deg. Så da lot jeg han gjøre det. Jeg prøvde å snakke med ham dagen etter – men han benektet det alltid.

Kjærestens sexpress og tvang kan synes å ha gradvis visket ut Lucas egne grenser og mulighet til å bestemme over egen kropp. Dette gjaldt imidlertid ikke bare sex, men også mulighet til å utforske egen identitet og å ha sosiale relasjoner med andre enn kjæresten.

Luca forteller:

Jeg husker at jeg ville klippe håret kort, for langt hår var ikke meg, og da sa han at nei det får du ikke lov til. Jeg tror han var redd for at jeg var lesbisk. Han var en av få som jeg sa at jeg var pan til. Han var redd for at det [hårklipp] ville gjøre at jeg var lesbisk eller at jeg kom til å se ut som en gutt. Han var veldig skeptisk til at jeg skulle ha guttevenner. Han var også skeptisk til at jeg skulle være sammen med ei venninne som var åpent bi. Han ville egentlig ikke at jeg skulle være sammen med noen andre. Det stoppet også prosessen med å finne ut av egen identitet. Bare det at jeg ikke kunne klippe håret kort.

Beskrivelsen over viser hvordan kjæresten drar veksler på bifobi og transfobi for å kontrollere Luca. Det er ikke sikkert dette var en bevisst strategi fra kjærestens side, men det å hindre tilgang på ting som medisiner, klær, hårklipp og styling, og annet transpersoner trenger for å kunne leve ut sin kjønnsidentitet, er en form for kontrollstrategi som transpersoner ofte utsettes for (Barnett, 2015). Selv om Luca på dette tidspunktet ikke identifiserte seg som ikke-binær ennå, kan det at kjæresten hindret hen i å klippe håret likevel ses i denne sammenhengen. Som Luca påpeker stoppet dette hans prosess med å finne ut av egen identitet. Effekten av å hindre Luca i å utforske eget kjønnsuttrykk ble også forsterket ved at kjæresten hindret Luca i å ha guttevenner og å møte jenter som var bifile. Denne handlingen spiller på vanlige fordommer om bifile og panfile som hyperseksuelle og kan i Lucas tilfellet forstås som en effektiv strategi for å hindre hen i å møte andre skeive hen kunne speile seg i og få egne følelser bekreftet av. Lucas sosiale omgang ble dermed begrenset til det konservative miljøet de begge var en del av, hvor normbrytende identiteter ble forstått som «de andre». Ved å kontrollere hvem Luca møtte, kunne kjæresten også hindre kritiske stemmer som kunne stilt spørsmål steg ved forholdet og kjærestens oppførsel.

NÅR PARTNERVOLDEN DRAR VEKSEL PÅ SAMSPILLET MELLOM BIFOBI, TRANSFOBI, OG FUNKOFBI

Som nevnt kan opplevelsen av å bli utsatt for eksempelvis transfobi som en kontrollstrategi få ulike konsekvenser avhengig av hvilke andre identiteter vi har. Stines historie er et godt eksempel på dette. Her kommer det frem hvordan kjærestens bifobi og transfobi ble forsterket av hens tidligere erfaringer med funkofobi, her forstått som diskriminering grunnet normbrytende funksjonsvariasjon. Hens kryssende minoritetsposisjoner gjorde hen ekstra utsatt for diskriminering og utenforskap i skolesammenheng. Samtidig opplevde hen vanskeligheter hjemme med foreldrene som heller ikke klarte å være den støtten Stine hadde behov for. I mangelen på noen å støtte seg til, vendte Stine, i likhet med flere andre informanter, seg mot internett for å finne et fellesskap og tilhørighet. Gjennom et chatforum kom hen i kontakt med flere eldre ungdommer og voksne. Stine beskriver chatforumet som et sted med sterke kjønnsnormer og deling av seksuelt innhold. Hen opplevde å bli tilsendt porno, og gir uttrykk for at hen syntes dette så vel som de sterke indre normene knyttet til kjønn og seksualitet var ubehagelig. Hens erfaringer med utenforskap på de hverdagslige arenaene gjorde likevel at hen ble værende i nettfellesskapet. Etter hvert knyttet Stine sterke bånd til en av de andre brukerne av nettforumet – «Andreas».

Den eneste jeg kunne fortelle om mine opplevelser [om konflikt med foreldre, mobbing og utenforskap] til var «Andreas». (...) Han hadde en formening om at siden jeg hadde det så vondt så måtte jeg herdes. (...) Det kan oppsummeres som psykisk vold – det foregikk over mange år. Når du herdes så skal du ikke være en minoritet som stikker deg ut. Ikke være skeiv, (...) ikke gjøre noe poeng ut av at du er brun i huden, ikke bli tiltrukket av flere folk samtidig. Alt jeg er skulle jeg tone ned, ellers kom det ikke til å gå bra med meg.

Andreas' reaksjon på Stines erfaringer med diskriminering i krysningspunktet mellom ulike sosiale kategorier og identiteter vitner om en forståelse av at det er normbryterens skyld at en har det vondt; hvis hen bare etterstreber å passe inn i normene så vil hen ikke møte så mye motstand fra omverden. En slik forståelse legger ansvaret for å slippe diskriminering over på normbryteren; det er hen som må endre seg heller enn strukturer og normer som leder til diskriminering. Stine beskriver hvordan hen var åpent ikke-binær med Andreas, og at hen forsøkte å få ham til å bruke rett pronomen. Dette gav hen imidlertid etter hvert opp, og forteller at han presset på for at hen skulle oppgi identiteten som ikke-binær og være en tradisjonell heterofil ciskvinne. Andreas' behandling av Stine kan beskrives som psykiske overgrep som tydelig spilte på hetero- og cisnormen i storsamfunnet, og ble forsterket av Stines tidligere erfaringer med funkofobi:

Jeg tror at jeg godtok det fordi jeg var vant til at mine ord for meg selv ikke betydde noe. Jeg trengte at noen brydde seg fordi jeg hadde gått igjennom så mye dritt. Det er en vanlig opplevelse for funkiser at folk i helsevesenet for eksempel skriver rapporter om deg og da blir andres ord om deg som er gjeldende. Så hvis folk mener at din skeive identitet ikke betyr noe, så godtar du det, fordi det viktigste er overlevelse.

(...) Så da [tidligere venn] og Andreas begynte å være grenseoverskridende mot meg, så tenkte jeg at de vet best. Når hun jenta sa at jeg måtte miste jomfrudommen så måtte jeg kanskje det, eller når Andreas sa at jeg ikke kunne være ikke-binær så kunne jeg ikke det. Når det å være bifil er synd så må vel det å være kvinne være riktig. Hvis jeg ikke hadde vært så avhengig av bistand så hadde jeg kanskje ikke godtatt det de sa heller.

Stine setter her ord på noe som går igjen hos flere av de andre informantene når hen sier at hen godtok det hen ble utsatt for fordi hen var vant til at egne ord for hen selv eller egen stemme ikke betydde noe. Selv om Stine også snakker ut fra erfaringer av å ha en normbrytende funksjonsvariasjon – og fremhever erfaringer som er spesifikke for de av oss som har normbrytende kropp, så er det her sterke paralleller til de av informantene som har vært utsatt for mobbing og utestenging, og har opplevd at det å si ifra ikke fører frem. Stine løfter samtidig frem hvordan det å være avhengig av hjelp til ting som påkledning og daglig stell gjør de av oss som har normbrytende funksjonsvariasjoner mer utsatt for vold og overgrep. Flere forskningsrapporter understreker også dette (se blant annet Heinen og Ellonen, 2013, Olsvik, 2010, Mueller-Johnson et al., 2014, Thunem, 2020, NOU, 2016:17). Det er viktig å påpeke at de av oss som har normbrytende funksjonsvariasjoner og er avhengig av hjelp til daglige gjøremål og stell, også kan ha færre muligheter til å komme seg unna en voldsutøver grunnet kroppens normbrytende funksjon. Dette kommer vi tilbake til i kapittelet som omhandler seksuelle overgrep som hatmotivert vold.

De psykiske overgrepene Andreas utsatte Stine for begynte over nett, og utviklet seg til å også innebære fysiske seksuelle overgrep når Stine og Andreas etter hvert møttes. Disse overgrepene må også forstås i lys av den psykiske volden Andreas utsatte Stine for; ikke bare gjorde den psykiske nedbrytningen at hen trodde hans ord om hen måtte være rett, men også hans handlinger. Stines historie viser i så måte hvordan voldsutøvers virkelighetsforståelse etter hvert blir dominerende gjennom voldens normaliseringsprosess, og gjør at en begynner å trekke sin egen forståelse av situasjonen i tvil.

Å VÆRE SKEIV PÅ «RETT» MÅTE: NÅR KJØNNSENTITET OG SEKSUELL ORIENTERING TREKKES I TVIL

I forrige kapittel kom det frem hvordan samfunnsdiskursen som usynliggjør andre identiteter enn homo og hetero, kvinne og mann, kan lede til en følelse av å måtte passe inn i disse dikotomiene. I enkelte skeive miljøer kan det imidlertid oppleves som en vel så sterk norm å bryte med kjønnsnormene og de binære kategoriene i det øvrige samfunnet. Dette kan igjen skape en følelse av at det er en «rett» måte å være skeiv på. Pil gir uttrykk for dette når hen sier at:

Jeg følte at jeg ikke var androgyn eller skeiv nok til å være they [engelsk for pronomen hen eller de], og det kjenner jeg fremdeles.

Opplevelsen av at det også er en «rett» måte å være skeiv på, kan skape en følelse av å ikke passe inn noe sted, hverken i storsamfunnet eller i skeive miljøer. Dette kan bidra til å gjøre en ytterligere sårbar for vold og overgrep.

I likhet med Stine opplevde Pil at hans kjæreste trakk hans identitet i tvil. Men mens Stine opplevde at kjæresten tvang hen til å følge heteronormen, spilte Pils kjæreste på normene innad i et skeivt miljø, og Pils frykt for å ikke være skeiv nok. Pil forteller at kjæresten nektet å anerkjenne Pils kjønnsidentitet og bevisst feilkjønnnet hen samtidig som hun også sådde tvil om Pils skeive seksuelle orientering. Dette skjedde i en overgrepssituasjon, og kjæresten trakk dermed veksler både på bifobi og transfobi for å ydmyke og utøve kontroll over Pil. Frøland et. al. (2023) viser at ungdom som har opplevd vold i hjemmet, ved å være vitne til vold, eller selv være utsatt for psykisk eller fysisk vold, ofte også inngår i voldelige kjæsterelasjoner. I likhet med andre informanter trekker Pil en parallell mellom kjærestens ydmykelse og psykiske vold mot hen og farens behandling av hen i barndommen. Pil forteller at det imidlertid tok flere år før hen forstod at kjærestens handlinger var vold, og knytter dette til en

forståelse av mannen som undertrykker og kvinnen som undertrykket. Det å ikke gjenkjenne egne opplevelser som vold og overgrep fordi det ikke passer inn i en heteronormativ forståelse av overgrep, er noe som også andre informanter forteller om, og kan som også Øverlien (2020) har skrevet om, være til hindre for å oppsøke hjelp. Dette skal vi komme tilbake til senere.

NORMATIVE FORVENTINGER TIL SKEIV SEKSUALITET; MSM = ANALSEX?

Som vi så i Pils fortelling, kan en overgriper strategi være å bygge opp under en følelse av å ikke være skeiv nok – for slik å ydmyke og utøve kontroll. En beslektet strategi kan være å utnytte usikkerheten og behovet for bekreftelse for å få det en vil. Dette var tilfellet for Trygve som forteller om en episode med sin ekskjæreste hvor de i utgangspunktet hadde gjensidig samtykkende sex.

«I begynnelsen var det frivillig fra min side. Men så begynte han å presse meg til analsex som han hadde gjort tidligere. Jeg hadde sagt til ham at jeg var transmann og det brukte han til å si at da må du like analsex. (...) det var lett å tro på det han sa. Hvis jeg er mann og har sex med en mann, så må jeg synes at det er greit.

I situasjonen som Trygve beskriver ser vi at ekskjæresten både benytter seg av Trygves behov for bekreftelse på sin identitet som mann, og av ideen om at menn som har sex med menn alltid har analsex. Dette er en normativ idé som legger begrensinger på hva som telles som sex mellom menn. Å spille på Trygves kjønnsidentitet er å spille på den mest sårbare siden ved Trygve, som da var i en komme ut-prosess og søkte annerkjennelse fra andre. Trygves ønske om bekreftelse gjorde at han kunne manipuleres til seksuelle handlinger han egentlig ikke ønsket. Mangel på denne bekreftelsen fra andre steder i samfunnet kan gjøre at en «godtar» denne typen handlinger. Ekskjæresten kunne utnytte Trygves behov for bekreftelse som mann ved å spille på normer om hva en må gjøre for å bli forstått som en mann som har sex med andre menn.

CISMANN OG ALLTID KLAR FOR SEX? Å GJENKJENNE SEG SELV SOM OVERGREPSUTSATT

I likhet med mange av de andre informantene ble Simen utsatt for grov mobbing opp gjennom barndommen, og hans forsøk på å si ifra ble ikke lyttet til. På videregående skole fikk han imidlertid sin første mannlige kjæreste som han også flyttet sammen med, og bodde med til han var 19-20 år gammel. Han forteller at kjæresten hadde større sexlyst enn ham, og at dette ledet til at Simen ble utsatt for sovevoldtekt.

(...) jeg forstod ikke at det var voldtekt. Jeg tenkte at det var meg det var noe galt med som ikke ville ha så mye sex som han. Og så tenkte jeg at det ikke gikk an å bli voldtatt av kjæresten sin. Og jeg hadde jo ikke lært noe om skeiv sex på skolen, ingenting om samtykke. Jeg skjønte at jeg måtte ha samtykke for å ligge med noen, men ikke at det også gjaldt for kjæresten min.

At Simen tenkte at det var ham selv det var noe galt med heller enn kjærestens handlinger, kan ses i lys av to ting; for det første kan det ses i sammenheng med narrativet om at menn alltid skal ha lyst på og være klare for sex. For det andre kan det ses i lys av mobbingen Simen hadde vært og fremdeles var utsatt for på dette tidspunktet. Som vi så i forrige kapittel opplevde flere at de selv ble ansvarliggjort for mobbingen de ble utsatt for – og at det indirekte ble kommunisert at de måtte endre seg for å unnslipe mobbing. Dette kan lede til tanker om at en selv er feil. Når forsøk på å varsle om mobbingen ikke fører frem kan en samtidig sitte igjen med en opplevelse av at egen stemme og behov ikke betyr noe. Dette kan igjen gjøre at det er lett å tenke at det er en selv som er problemet også i andre sammenhenger, og at egne behov også da må settes til side.

Det er viktig å merke seg at Simen påpeker at han ikke hadde lært om skeiv sex eller om samtykke på skolen. Kunnskap kan ha en beskyttende effekt ved at den enkelte på et tidligere tidspunkt klarer å identifisere faretegn, så vel som å forstå hva en utsettes for og be om hjelp. Dette er viktig for alle barn, men særlig for spesielt sårbare grupper. Vi kommer tilbake til betydningen av kunnskap under diskusjonen om sårbarhetsfaktorer nedenfor.

Simen forteller videre at kjæresten også var svært kontrollerende:

Han isolerte meg fra venner og familie, leste dagboken min og straffet meg hvis det var noe han ikke likte - slo, knuste tallerkener og skrek. Og han inntok alle aspekter av livet mitt. Det startet med at han søkte seg inn på samme skole som meg, og havnet i samme klasse, så kom han på alle treningene mine, - jeg hadde ingen frisoner. Han jobbet turnus, og hvis han skulle på kveldsvakt ringte han ofte for å sjekke at jeg var hjemme igjen til vanlig tid.

(...) Jeg visste ikke at det ikke var greit. Det er jo alltid kvinnelig offer, mannlig overgriper. Så det var ingen kilder som jeg kunne relatere meg til som fortalte meg at det ikke var greit.

Simens beskrivelse av hvordan kjæresten oppførte seg er i tråd med Lundgrens (2012) begrep om voldens normaliseringsprosess som beskrevet innledningsvis i dette underkapittelet. Kjæresten benytter seg av ulike strategier for å bryte ned og kontrollere Simen. Ved å isolere ham fra venner og familie, så vel som å innta alle arenaer Simen beveger seg på, gjorde han det vanskelig for Simen å få andres perspektiver på relasjonen og måten kjæresten behandlet Simen på. Kjærestens virkelighetsforståelse ble dermed dominerende. Simen beskriver videre av at kjæresten til stadighet gjorde det slutt så fort Simen fikk bygget opp litt selvtillit. Dette vitner om at kjæresten benyttet seg av det Lundgren beskriver som en torturlignende veksling mellom omsorg og vold. Denne strategien gjorde det mulig for kjæresten å bryte Simen ned igjen, og dermed reetablere seg selv som den med makt før de ble sammen på nytt. I likhet med andre informanter, ble det å reise vekk for å studere en mulighet for Simen til å avslutte forholdet en gang for alle.

Til tross for at måten kjæresten behandlet Simen på i stor grad minner om hvordan partnervold beskrives i samfunnsdiskursen, var det for Simen vanskelig å se at det var vold og voldtekt han ble utsatt for. Som han selv påpeker har dette sammenheng med at denne samfunnsdiskursen nesten utelukkende omtaler voldsutøver som mann og voldsutsatt som kvinne. Carolina Øverlien (2020) har i sin forskning også vist hvordan denne diskursen står i veien for at vold i samkjønnede relasjoner gjenkjennes som nettopp vold. Som Barrett (2015) skriver, kan det også være vanskeligere å gjenkjenne vold i samkjønnede relasjoner fordi det ofte knyttes opp til en idé om mannen som fysisk overlegen kvinnen – mens partnere i en samkjønnet relasjon vil være mer fysisk likestilte. Dermed er det også lettere å forstå volden som gjensidig. Barrett (2015) beskriver samtidig hvordan det å være en del av et skeivt miljø både kan gi støtte, og være til hindre for å komme seg vekk fra overgriper fordi overgriperen er en del av det samme lille miljøet. Dermed kan nettopp det å flytte vekk og starte på nytt være en løsning, til tross for at dette vil være en mer gjennomgripende handling som også innebærer å forlate venner.

SÅRBARHETSFAKTORER

ANNERLEDESJØRING, MANGEL PÅ BEKREFTELSE OG FELLESSKAP

Eksemplene fra informantenes historier ovenfor viser hvordan det er ulike faktorer som spiller sammen og gjør dem sårbare for utnyttelse. Felles for alle er at opplevelsene av å ha blitt annerledesgjort i møte med storsamfunnet, og erfaringer med mobbing og/eller utenforskap, har skapt et stort behov for bekreftelse som kan utnyttes av andre. Det å ha sosial støtte kan ha en beskyttende effekt i møte med negative opplevelser som vold og diskriminering. Barn utsatt for mobbing og/eller vold i familien, har imidlertid ofte færre venner og voksenpersoner som støtter dem (Birkeland, Skar & Jensen, 2022). For barn som bryter med normer for kjønn og seksualitet kan det at en blir mobbet på grunn av normbrudd også utgjøre et hinder for å fortelle foreldre om mobbingen. Dette fordi å fortelle om mobbingen kan innebære å indirekte «komme ut» overfor foreldrene, og frykten for hvordan foreldrene vil reagere på dette hindrer barna i å dele hva de blir utsatt for. Foreldrene kan dermed heller ikke gi den støtten barna kunne trengt. Manglende støtte fra både foreldre og venner gjør at barn kan bli svært sårbare for utnyttelse av andre. Dette gjenspeiles i andre undersøkelser. Suseg et al, (2008) skriver blant annet at ungdom som oppgir at de har få eller ingen venner, har høyere risiko for å oppleve seksuell pågåenhet.

INTERNALISERT HETEROSEXISME OG SKEIVFOBI

For flere av informantene er behovet for bekreftelse direkte knyttet til identitet. Dette kommer kanskje tydeligst frem i Trygves eksempel, hvor kjæresten spilte på hans kjønnsidentitet for å presse ham til analsex. Å søke bekreftelse på egen identitet kan forstås som et forsøk på å kvitte seg med pålagt skam fra samfunnet rundt. Forsøket på å kvitte seg med pålagt skam vinner imidlertid ikke frem da flere har opplevd at en partner bevisst eller ubevisst har spilt på den samme heterosexismen og skeivfobien som de har blitt utsatt for i møte med storsamfunnet, for å kontrollere partner. Dette har ikke nødvendigvis vært en bevisst handling fra partners side. Som nevnt innledningsvis har vi ikke snakket med voldsutøvere, men det er grunn til å tro at de i mange tilfeller ikke opplever seg selv som voldsutøvere eller overgripere. At de trekker veksler på heterosexismen og skeivfobien i samfunnet kan ses i sammenheng med at samfunnets normer virker i oss alle sammen - også de av oss som er skeive, og det gjør at ordene og handlingene våre kan ha skeivfobiske konsekvenser uten at vi er klar over det. Som informantenes historier viser, er det ofte i relasjoner hvor voldsutsatte er den eneste normbryteren at dette skjer, men det skjer også i relasjoner hvor begge eller alle er skeive. Som tidligere nevnt er de av oss som bryter med normer for kjønn og seksualitet mer utsatt for partnervold enn andre, og internasjonal forskning viser at skeive også oftere begår vold mot partner (Dank et al., 2014, Ummak, Toplu-Demirtas & Jessen, 2021, Semprevivo, 2021). Ummak, Toplu-Demirtas, og Jessen (2021) argumenterer for at omfanget av partnervold mellom skeive kan ses i sammenheng med offentlig anerkjennelse av normbrytende kjønn og seksualiteter. I land med diskrimineringsvern på grunnlag av kjønn, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og seksualitet er omfanget av partnervold lavere, samt at generelle levekår er bedre. Studien fokuserer spesifikt på lesbiske, og viser at lesbiske som hadde høyt nivå av internalisert heterosexisme også utøvde psykisk vold mot partner (ibid). Dette kan ses i sammenheng med at det for skeive ungdommer er utfordrende å utvikle en positiv seksuell identitet i en skeivfobisk og heterosexistisk diskurs. Når en i tillegg utsettes for mobbing grunnet normbrudd, slik informantene i denne studien forteller om, kan dette lede til internalisert skeivfobi, det vil si negative følelser og selvhat knyttet til egen identitet. Dette kan påvirke unge normbryteres evne til å etablere sunne forhold, og

gjøre at en utsetter andre for noe av det samme (Gillum & DiFluvio, 2012). Frykten for å utsettes for diskriminering kan også gjøre at en legger press på partner om å ikke være en synlig normbryter – og dermed utøver kontroll over hvordan partner uttrykker sitt kjønn og sin seksualitet på.

En studie fra USA om vold i samkjønnede relasjoner, peker i likhet med Ummak, Toplu-Demirtas og Jessen, på homofobien i samfunnet og stresset dette medfører som en grunn til at skeive er mer utsatt for partnervold enn heterofile (Gillum & DiFluvio, 2012). Samtidig fremheves det at det å navigere tradisjonelle kjønnsnormer kan være en kilde til konflikt. Kjønnsnormene påvirker ikke bare heterofile cispersoner, men også skeives idé om hvordan et forhold skal se ut (ibid). Dette har sammenheng med det informantene i denne studien også har påpekt; at skeive forhold er fraværende i undervisning om kjønn og seksualitet, og at en derfor ikke presenteres med positive fremtidsscenarioer som bryter med det heteronormative. Mens noen skeive etterstreber å passe inn i kjønnsnormene, kan andre bevisst bryte med dem. Å ha begge disse posisjonene innad i et forhold kan være en kilde til konflikt (Gillum & DiFluvio, 2012).

Å VÆRE SKEIV PÅ «RETT» MÅTE

I tillegg til utfordringene skissert ovenfor, viser historiene til noen av informantene i denne studien hvordan normer i skeive miljøer også kan bidra til å skape en følelse av at det finnes en «rett» måte å være skeiv på. Når en opplever å ikke passe inn i heteronormen/cisnormen kan det oppleves som desto viktigere å passe inn i normene i et skeivt miljø. Dermed kan interne normer i skeive miljøer og press på å passe inn i disse også gjøre en sårbar for utnyttelse. Pil og Trygves historier er to eksempler på dette som viser hvordan dette kan utarte på ulike måter.

MANGEL PÅ TRYGGE ARENAER FOR UTFORSKING

Mangelen på trygge arenaer å utforske egen identitet på, i kombinasjon med å være ung som søker andre skeive, kan også gjøre en sårbar for å bli utnyttet av eldre – slik vi så i eksempelet med Gustav som ble kontaktet av en eldre mann på nett. Eggebø, Stubberud og Anderssen, skriver i rapporten «Skeive livsløp» fra 2019, at som ung og skeiv med lite erfaring kan en oppleve å bli gjort til et objekt for andres fantasi, og utnyttet av eldre eller mer erfarne i miljøet. Det samme gjelder transpersoner og skeive som også innehar andre minoritetsposisjoner, for eksempel det å være melaninrik. I disse situasjonene er det ikke det å være skeiv i seg selv som gjør en sårbar, men det handler om hvordan andre sosiale kategorier som alder, hudfarge og kjønnsidentitet, virker sammen med seksualitet. Enkelte kan oppleve å bli eksotifisert og fetisjisert. Dette er ikke noe informantene i denne studien snakker om, men det er viktig å være klar over at skeive ungdommer – og særlig de av oss som også har andre kryssende minoritetsposisjoner, kan oppleve dette. Som Eggebø, Stubberud og Anderssen understreker kan en i situasjoner hvor en blir fetisjisert, oppleve å sitte igjen med mindre definisjonsmakt som igjen kan gjøre det vanskelig å si nei til uønsket seksuell oppmerksomhet (2019:77).

MANGEL PÅ KUNNSKAP

En annen viktig sårbarhetsfaktor som flere av informantene trekker frem er mangelen på undervisning om hva et overgrep er. Dette har to ulike konsekvenser. For det første gjør det at flere ikke gjenkjenner egne opplevelser som overgrep fordi de bryter med den stereotype fremstillingen av overgreper som mann og overgrepsutsatt som kvinne. Dette kommer tydelig frem i Simen og Pils historie. Samtidig har det tatt lang tid for, så godt som, samtlige informanter å forstå at de har vært utsatt for overgrep, fordi de ikke har nok kunnskap om hvordan et overgrep kan utarte. Som Ingvild sier:

Jeg tror ikke jeg hadde noen forståelse for hvor grensene for overgrep går, jeg tenkte at når du blir overtalt så har du jo sagt ja. Men nå ser jeg at - ja det er jo overgrep alt sammen. Men da tror jeg ikke at jeg så på det som overgrep før han gjorde det mens jeg sov.

Mangelen på en forståelse for hvor grensene for overgrep går – slik Ingvild formulerer det, kan ses i sammenheng med at grenseoverskridende hendelser som oftest forstås som voldtekt først når noen skriker og fysisk motsetter seg overgrepet. Dette gjelder både i lovverket og i den offentlige debatten. Som UngVold-rapporten fra 2023 viser er imidlertid det mest vanlige tilfellet av seksuell vold etter fylte 13 år, at en egentlig ikke vil, men ikke klarer å si nei. En betydelig andel i deres studie hadde opplevde at de i litt (40 %) eller stor grad (30 %) ble utsatt for press, ble overtalt (3 0%) eller holdt fast (29 %) (Frøyland et al., 2023:65). Slik er det, som vi har sett, også for mange av informantene i denne studien. Ideen om at et seksuelt overgrep identifiseres ved at noen skriker og fysisk motsetter seg det som skjer, former den utsattes forståelse av hva hen har blitt utsatt for. Flere av informantene forteller om en følelse av at de indirekte har sagt ja fordi de ikke fysisk har dyttet den andre parten unna.

Kunnskap om hva overgrep er, så vel som kunnskap om hvordan finne ut av og sette egne grenser og respektere andres, er sentralt for å forebygge dette. I læreplanen er seksuelle overgrep, grenser og respekt nevnt spesifikt og temaene er knyttet opp til kompetansemål i ulike fag på de ulike klassetrinnene (Udir, 2019). Flere studier peker imidlertid mot at lærerne både mangler kompetanse og vegrer seg for å snakke om tema i frykt for å retraumatisere elever som har overgrepserfaringer (Svendsen og Furunes, 2022, Goldschmidt-Gjerløw, 2023). Frykten for å retraumatisere kan imidlertid ikke stå i veien for at vanskelige tema snakkes om, og at barn får kunnskap om sine rettigheter slik de er nedfelt i barnekonvensjonen. Som Goldschmidt-Gjerløw påpeker vil kunnskap om hva seksuelle overgrep er, hvem som kan være overgriper og utsatt, samt hva en kan gjøre for å bryte ut av det, ha en beskyttende effekt.

Dette er særlig viktig for spesielt sårbare grupper som barn som bryter med normer for kjønn og seksualitet, og barn med funksjonsnedsettelse. Kunnskap kan bidra til å gjøre barn handlingsdyktige i møte med personer som utfordrer deres grenser. Kunnskap kan også bidra til å bygge ned terskelen for å melde ifra til trygge voksne dersom de opplever noe grenseoverskridende. Samtidig kan kunnskap om grensesetting, samtykke og overgrep bidra til å minske faren for å selv uintentert overskride andres grenser. Svendsen og Furunes (2022) og Goldschmidt- Gjerløw (2023) sine studier peker imidlertid mot at det kreves mer ressurser både på lærerutdanningen og i skolen for at dette skal oppnås.

6. OVERGREP SOM HATVOLD

Det foregående kapittelet viste hvordan en voldelig partner mer eller mindre bevisst eller ubevisst trekker veksler på de samme fordommene og skeivfobiene som skeive utsettes for i møtet med storsamfunnet.

Tre av informantene har blitt utsatt for seksuelle overgrep som kan karakteriseres som hatvold – det vil si at handlingen er motivert av hat eller negative holdninger rettet mot skeive. Ofte karakteriseres individer som begår denne typen handlinger som sosiale avvik. Høy-Petersen og Fangen (2018: 253-254) argumenterer imidlertid for at også slike handlinger kan forstås som uttrykk for fordommer i den generelle majoritetsbefolkningen. Som Klatran (2021) påpeker blir trakassering og vold mot minoriteter begått av ordinære mennesker, ofte i hverdagslige situasjoner, og må ses i sammenheng med majoritetssamfunnets kollektive stereotype ideer og fordommer mot minoriteter. I tillegg til voldtekt som straff for brudd på kjønnsnormer, inkluderer fortellingene som presenteres her korrektiv voldtekt, det vil si voldtekt med mål om å «omvende» den utsatte og gjøre hen heterofil/cis. Dette kan karakteriseres som en form for konverteringsterapi. Denne formen for overgrep er inkludert i dette kapittelet fordi, i likhet med hatvold, bygger korrektiv voldtekt som konverteringsterapi på fordommer og hat mot skeive og portretterer brudd på heteronormen som «djevelens verk», slik en av informantene beskriver det. I møte med ekstreme handlinger kommer ofte ordene til kort. I beskrivelsene av informantenes fortellinger om hatvold har vi derfor i stor grad latt disse grove handlingene tale for seg. Flere av informantene forteller at de også i voksen alder har hatt grenseoverskridende opplevelser. Mot slutten av kapittelet skal vi gå litt inn på hvordan informantene har begynt arbeidet med å bli trygg i egen kropp og i seksuelle møter igjen.

KORREKTIV VOLDTEKT SOM EN FORM FOR KONVERTERINGSTERAPI

En av informantene forteller at hun var del av et konservativt kristent ungdomsmiljø hvor det å være skeiv ble portrettert som noe syndig, og hvor sykdom ble sett på som straff for syndig oppførsel. To andre ungdommer i menigheten visste at Lina identifiserte seg som skeiv, og påtok seg ansvaret for å «kurere» henne for synden gjennom korrektiv voldtekt.

Den eldste gikk først – og låste døra, sånn at jeg ble innelåst (...). Han som hadde låst ropte «nå skal vi få synden ut av deg» fra andre siden av døra. Det var det samme han sa, når han etterpå... så prøvde jeg jo å slåss i mot. Men da spente han bein på meg (...) Så jeg ramlet på gulvet. (...) Og da holdt han meg foran munnen. Så sa han hele tiden mens han gjorde det at han skulle få synden ut av meg. Han skulle få meg til å skjønne at det var bare mann og kvinne som var det riktige.

Lina forteller at hun i etterkant av overgrepet tenkte at hun fortjente det – og at hun nå kanskje kom til å bli «frisk». Som hun sier: *Det var jo det jeg ble lurt til å tro. At å være lesbisk eller skeiv var en sykdom. Det var djevelens verk.* Hun beskriver en forvirrende periode hvor hun var mye redd; følelsen av forelskelse ble farlig. Hun forteller videre at hun stadig fikk bekreftet at det var henne det var noe feil med, og at hun måtte endre seg og «bli frisk». Dette, forteller hun, gjorde at det tok lang tid før hun forstod at det de to guttene hadde gjort mot henne var feil, og at hun ikke var skyld i det selv.

Linas historie viser hvordan en forståelse av andres identiteter som synd kan brukes til å forsvare og legitimere grove voldshandlinger. Samtidig har portretteringen av normbrytende identiteter som syndige svært skadelige konsekvenser i seg selv. Som Lina sier:

Jeg skulle jo ønske at sånne menigheter, som forfekter et sånt syn til ungdommer – jeg føler veldig sterkt for anti-konverteringsterapi, men også, det å fortelle barn at du kan brenne i helvete om du har disse følelsene – selv om det ikke er terapi, så burde det også være forbudt.

Et lovforbud mot konverteringsterapi ble nylig vedtatt i Stortinget⁸. I norsk kontekst er konverteringsterapi særlig knyttet til psykisk vold og inkluderer sosialt press, utstøtelse, sykeliggjøring eller å hindre den enkelte i å leve ut/definere egen kjønnsidentitet og seksualitet (Langeland et al., 2023). En kartlegging gjennomført av Bufdir (2021) viser at konverteringsterapien ofte skjer gjennom én-til-én-samtaler og gruppesamtaler, gjennom sjelesorg og andre religiøse metoder (inkludert forbønn, ungdomsmøter i menighetene og resitering av religiøse tekster). Det er imidlertid den samme forståelsen om at det å være skeiv er syndig som ligger til grunn for handlinger som sjelesorg og bønn, så vel som for korrektiv voldtekt. Målet med begge handlinger er å endre noens seksuelle identitet eller kjønnsidentitet. I så måte er begge også et uttrykk for vold i det de forsøker å skremme eller hindre noen fra å gjøre noe de selv ønsker eller har behov for (jamfør Isdals definisjon av vold som nevnt i introduksjonskapittelet).

VOLDTEKT SOM STRAFF FOR BRUDD PÅ KJØNNSNORMER

Transmannen Christian er en av flere informanter i studien som opplevde omfattende mobbing gjennom hele skoletiden. Samtidig opplevde han også ulike grader av sanksjoner for brudd på kjønnsnormer av fremmede på gata, både voksne og barn. Under forteller han om en episode fra da han var 13 år gammel, hvor han sto i kø til et arrangement og ikke kom seg vekk fra en truende gjeng av eldre ungdommer og unge voksne.

Jeg har møtt fremmede som... jeg vet ikke akkurat hvordan, men de ser at jeg kler meg litt annerledes, og selv om jeg er 13 år gammel, så vet de at jeg er noen de kan utnytte. En gang skjedde det på et offentlig sted med hundrevis av folk rundt meg. Men ingen grep inn og stoppet dem fra å voldta meg. De brukte ikke deres egne organer, men andre ting. Så jeg tenkte det var ikke så alvorlig. (...) når du ser at voksne mennesker med familier ser på og ikke gjør noen ting, så må det være noe med meg. Kanskje de var redde, eller kanskje de tenkte at jeg var et rart menneske. (...) Men det bekreftet for meg at hele verden tenkte på én måte og jeg ikke kunne få plass. – Christian

Til tross for at situasjonen Christian beskriver er mye mer alvorlig enn mobbingen som kom frem i historiene fra skolen i kapittel 4, er reaksjonene fra de voksne rundt skremmende like. Det er ikke sikkert at de som var tilstedte fullt ut forstod hva som pågikk, men det er sannsynlig at de forstod at den eldre gruppen av ungdommer/unge voksne plaget Christian. Hans bemerkning om at de voksnes

⁸ Se endringer i straffeloven (konverteringsterapi) <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/?p=94762>

manglende inngripen bekreftet for ham at verden tenkte på en måte, og at det ikke var plass til ham – er tilsvarende det vi hørte fra informantene som beskrev opplevelsen av å ikke bli hørt når de fortalte lærere om opplevd mobbing.

Christians beskrivelse av overgrepet han ble utsatt for, gir uttrykk for at hans normbrytende kjønnsuttrykk gjorde ham sårbar og utsatt for hatvold i møte med de eldre ungdommene. Som han sier – *jeg vet ikke akkurat hvordan, men de ser at jeg kler meg annerledes (...) de vet at jeg er noen de kan utnytte.*

Jo forteller også om erfaringer med seksuell vold som oppleves som straff for å bryte samfunnets normer for kjønn og seksualitet:

Jeg har alltid opplevd seksuell vold som et korrektiv – «nå får jeg straff fordi jeg har gått ut av den boksen». Jeg opplever det som hatvold. (...) En gang gav jeg avslag til en fyr og skjelte ut kompisen hans fordi han klådde på meg, og han endte opp med å bryte seg inn hos meg og voldta meg. For meg oppleves det som hatvold.

Jo forteller at hen gjennom ungdomstiden og tiden som ung voksen hadde flere grenseoverskridende opplevelser og det hen beskriver som opplevelser av voldtekt som hatvold. Jo setter selv disse hendelsene i sammenheng med at hen bryter med normene for hvordan de av oss som forstås som kvinner av omverdenen skal være og oppføre seg. Hen forteller:

ja... jeg tror et problem var – som barn, siden jeg ikke klarte å forstå så mange koder og jeg ikke hadde venner eller andre å snakke med, så forstod jeg ikke at jeg ikke burde være promiskuøs. (...) . Jeg tror ikke det er noen forskjell i libido mellom kjønnene rent biologisk, og jeg tror ikke fjorten år gamle jenter er mindre kåte enn fjorten år gamle gutter. Men [hvis du blir forstått som kvinne] må du gjemme det, for hvis du viser det så kommer noen til å utnytte deg – og jeg forstod ikke at noen kom til å utnytte meg... (...) Da jeg var mellom 15 og 18 så hadde jeg ikke forstått enda at du kan ikke være stolt over å være bifil og åpen om det, eller stolt over å være promiskuøs - fordi det gjør deg veldig sårbar.

Jo forteller at hen liker tilfeldig sex, og beskriver seg selv som promiskuøs i positiv forstand. Hen har prøvd å fortsette å leve ut et slikt seksualliv hen ønsket seg, med tilfeldig sex og relasjoner som bryter med normen om monogame forhold. Gjentakende negative grenseoverskridende opplevelser har imidlertid gjort at hen til slutt følte at hen måtte endre sin seksuelle praksis for å beskytte seg selv. *Jeg måtte forandre meg for å ivareta min psykiske helse. Det føles som at overgriperne vinner, og det gjør vondt.* Jo forteller videre at hen i likhet med Stine i forrige kapittel har sluttet å korrigere personer som bruker feil pronomen om hen, fordi hen ikke vil kreve å ta plass. Som vi skal se nedenfor, er det flere som i likhet med Jo, endret sin seksuelle praksis i etterkant av overgrepserfaringene. Flere tenkte en periode at de var aseksuelle blant annet. Henriksen (2022) skriver at seksuell vold i så måte har en disiplinerende effekt; en tvinges til å etterleve samfunnets normer knyttet til kjønn og seksualitet. Denne tvangen rammer kanskje ekstra hardt de av oss som forstås av omverdenen som kvinner. Dette henger sammen med den seksuelle dobbeltstandarden hvor kvinner ikke skal være like seksuelt pågående og aktive som menn. Majoriteten av informantene er som tidligere nevnt bifile eller panfile. Som nevnt i foregående kapittel er en vanlig fordom mot bifile at de er hyperseksuelle og ikke kan bli tilfredsstilt av å ha sex med bare ett kjønn i et parforhold. Dette gjør at bifile forstås som seksuelt grådige, og som Henriksen (ibid) skriver – som seksuelt allemannseie. Ideen om at en er seksuelt allemannseie forsterkes ytterligere dersom en har en stor appetitt på sex, slik Jo beskriver. Dette gjør at en blir svært

sårbar for seksuelle overgrep. Det å endre sin seksuelle praksis blir dermed både et resultat av at en tvinges til å etterfølge normene, og en beskyttelsesmekanisme for å hindre flere voldelige seksuelle møter. Den disiplinerende effekten seksuell vold har (Ibid), påvirker også den utsattes forståelse av seg selv og sin plass i verden; når Jo sier at hen ikke lenger korrigerer andres feilkjønnning av hen, er også dette et uttrykk for det Christian satte ord på lenger opp – at det ikke er rom for å være den en er i verden. Dermed kan en begynne å krympe seg – å viske ut de sidene ved en selv som bryter med forventningene til hvordan vi skal være og oppføre oss, og som vekker negativ oppmerksomhet fra andre.

Å BLI TRYGG I EGEN KROPP OG I SEKSUELLE MØTER

En studie gjennomført blant voksne, viser at de av oss som har erfaring med seksuelle overgrep fra barndom og ungdomstid har en tendens til å også erfare lignende hendelser senere i livet (Aakvaag & Strøm, 2019). Dette stemmer overens med informantene i denne studien. Samtlige informanter påpeker at det å sette grenser under seksuelle møter etter overgrepserfaringene har vært utfordrende, og mange har hatt lignende negative grenseoverskridende seksuelle møter også i voksen alder. Flere beskriver hvordan en internalisering av den epistemiske volden – for eksempel troen på at det ikke er plass til mennesker som en selv i verden slik Christian gav uttrykk for i fortellingen ovenfor, har gjort at en ikke tror egne oppfatninger har noen betydning. Dette igjen har for enkelte ledet til en følelse av at hvem som helst kan gjøre hva de vil med en – fordi det er andres ord og meninger om en som er avgjørende.

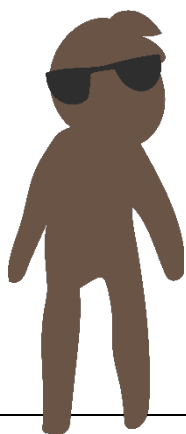
For mange henger de grenseoverskridende opplevelsene i voksen alder sammen med en opplevelse av å dissosiere underveis i seksuelle møter, uten at partner plukker opp at dette skjer. Mange beskriver hvordan de ofte har forsøkt å overse egne reaksjoner under seksuelle møter, og pushe seg selv til å fortsette.

I etterkant av overgrepserfaringene har flere brukt mye tid på å lytte til egen kropp og egne behov, og lære seg å sette grenser. Samtidig påpeker enkelte at det å sette grenser er skummelt fordi de aldri vet hvordan partner kommer til å reagere og om egne grenser blir respektert. En av informantene beskriver hvordan hen presser seg til å fortsette fordi de potensielle konsekvensene av å avbryte før partner har kommet i mål er for store. Særlig gjelder dette i møter med cismenn.

Flere av informantene forteller at de i den første tiden etter overgrepene tenkte at de var aseksuelle, men at de etter hvert skjønnte at det ikke var tilfellet. Å avstå fra sex og seksuelle møter kan som nevnt være en måte å beskytte seg selv på i etterkant av traumatiske opplevelser. Enkelte forteller også at de har avstått fra å ha sex fordi de er redde for å overskride andres grenser.

Å lære seg å kommunisere med partner mens en har sex, er det mange som løfter frem som viktig for å kunne bli trygg i seksuelle møter igjen. Dette inkluderer å snakke med partner om hva en liker, hvilke erfaringer en bærer på og at en kan dissosiere underveis. Flere løfter frem organisasjoner som Skeiv Ungdom, Press og Seksualpolitisk nettverk for ungdom som viktige arenaer hvor de har lært om sunn, sikker og samtykkende sex, og fått kunnskap om hvordan snakke om sex. De samme informantene påpeker at dette er kunnskap de ikke har fått andre steder og understreker at dette burde vært en del av undervisningen i skolen.

Å bli trygg i egen kropp og i seksuelle møter igjen henger for mange sammen med det å bearbeide erfaringene med seksuelle overgrep. Samtlige informanter har fått profesjonell hjelp i dette arbeidet, og i kapittelet som følger skal vi se nærmere på informantenes erfaringer i møtet med hjelpetjenestene.

7. MØTET MED HJELPETJENESTENE

Majoriteten av informantene har ikke fortalt om sine erfaringer før flere år etter hendelsene fant sted. Dette henger sammen med at det for mange har tatt lang tid før de har forstått egne erfaringer som vold, slik vi så i forrige kapittel. Samtidig kan også minoritetsstress⁹ føre til frykt for å videreføre fordommer om skeive som ustabile, preget av rus og vold, dersom en forteller om opplevelser av vold. Dette er ikke et tema som nevnes spesifikt av informantene i denne undersøkelsen, men er en faktor som kan spille inn, og som det er viktig at for eksempel hjelpetjenestene er klar over. Holmberg og Stjernqvist (2007) skriver, i liket med Øverlien (2020), at en barriere for å oppsøke hjelp kan være at en ikke bare må fortelle om volden en har blitt utsatt for, men også komme ut som skeiv. For informantene i denne studien er frykten for hvordan en blir møtt av hjelpeapparatet som skeiv knyttet til hvorvidt en kommer til å bli trodd, om egen identitet blir sett som et resultat av overgrepserfaringer, og om overgrepserfaringer vil brukes som argument mot tilgang til kjønnsbekreftende behandling. Alle disse aspektene skaper barrierer for å oppsøke hjelp, og ikke minst gjør de at frykten for å være åpen om egen identitet når en søker hjelp, er stor. Nedenfor følger en utgreiing av disse ulike aspektene ved frykten for hvordan en som skeiv blir møtt av hjelpeapparatet. Dette etterfølges av informantenes fortellinger om å legge ut hint om hva de har behov for å snakke om – og opplevelsen av at det er en generell berøringsangst knyttet til kjønn og seksualitet i hjelpeapparatet. Mens mange har negative erfaringer i møtet med hjelpeapparatet, har de fleste samtidig fått god hjelp. Hva som gjør at disse møtene ble gode greies ut før informantenes råd til hjelpeapparatet avslutter kapittelet.

Vi minner om at det er de samme informantenes historier som brukes i dette kapittelet som i de foregående, men navnene er også nå byttet ut av personvern hensyn.

DEN FØRSTE KONTAKTEN MED HJELPEAPPARATET; HELSESYKEPLEIER OG LÆRER

For ungdom er den mest tilgjengelige delen av hjelpeapparatet en helsesykepleier eller en lærer. Som tidligere nevnt har imidlertid majoriteten av informantene brukt lang tid på å forstå hva de har blitt utsatt for og få har snakket med noen om det mens det pågikk eller umiddelbart etterpå. Helsesykepleiere eller lærere har derfor ikke kunnet spille en sentral rolle i arbeidet med å bearbeide traumer. Som vi så i kapittelet om skole var det heller ikke så mange som opplevde skolen som en trygg arena hvor de kunne være hele seg, og dette står også i veien for at unge normbrytere faktisk søker hjelp her. For enkelte har helsesykepleier eller en lærer vært en støttespiller, men ingen av informantene har vært så trygge i disse møtene at de har vært åpen om sin identitet, ei heller om sine volds- og overgrepserfaringer. Her har skolen og skolehelsetjenesten en jobb å gjøre for å bygge tillitt og skape trygge rom.

⁹ Minoritetsstress viser til hvordan egenopplevd erfaringer av diskriminering, eller kunnskapen om at minoritetsgruppen en tilhører er utsatt for diskriminering, leder til en frykt for å bli møtt på en dårlig måte (Meyer, 1995). Dette kan skape stress og frykt som gjør at en kvier seg for å være synlig minoritet. Dette igjen kan føre til at en ikke gjør ting en egentlig ønsker eller har behov for å gjøre, det kan en gjøre ting en egentlig **ikke** ønsker eller har behov for å gjøre.

FRYKT FOR HVORDAN EN BLIR MØTT

Informantenes frykt for hvordan de vil bli møtt av hjelpetjenestene handler om flere ting. Er det plass til normbrytere hos hjelpetjenester som tradisjonelt har vært til for heterofile ciskvinner? Vil mine erfaringer bli tatt på alvor når de bryter med forventningene rundt hva et overgrep er? Vil mine overgrepserfaringer brukes mot meg når jeg søker kjønnsbekreftende behandling? Flere har opplevd at deres frykt er reel i møte med hjelpetjenester som eksempelvis trekker menns fortellinger om voldtekt i tvil, og som opplever at behandler forstår deres normbrytende identitet som et resultat av overgrep. Nedenfor følger en utgreiing av disse ulike formene for frykt som informantene kjenner på i møtet med hjelpetjenestene.

«ER DET Plass TIL MEG SOM ER SKEIV»?

Informantene ble i intervjuet spurt om hvorvidt de kjente til og hadde benyttet seg av lavterskel hjelpetjenester for personer som har opplevd vold og overgrep, som Nok.-sentrene og krisesentrene. Majoriteten av informantene fortalte at de kjente til disse, men at de ikke opplevde tilbudene som tilgjengelige for dem som normbrytere, særlig gjelder det informantene som bryter med cisnormen. Emrik setter godt ord på denne usikkerheten:

Jeg har vært skeptisk til det [å oppsøke Nok.-senteret eller krisesenter] tidligere fordi jeg har vært usikker på hvordan de vil forholde seg til at jeg er trans. Jeg har ikke turt fordi det virker som at alt er basert på at en er kvinne, og det er ukomfortabelt for min del. For 3-5 år siden da jeg trengte det mest var det ikke et reelt tilbud. Det virker som at det blir bedre, men imaget til de stedene er fortsatt ganske kjønnsbasert. Det oppfattes som at de [krisesentrene] eksisterer for kvinne 35 med kji mann. Det overføres også til steder som Nok.-senteret.

Emrik gir her uttrykk for at de kjenner til at krisesentrene og Nok.-sentrene har tilbud til alle kjønn, men at ideen om at tilbudet primært gjelder for heterofile ciskvinner fortsatt skaper en usikkerhet rundt hvordan en blir møtt som normbryter. I likhet med resten av hjelpetjenestene er det et behov for å eksplisitt synliggjøre at det her også er plass til personer som bryter med normer for kjønn og seksualitet. Denne synliggjøringen må imidlertid også innebære at en kan tilby et reelt likeverdig tilbud, og fordrer at personalet har kompetanse på kjønns- og seksualitetsmangfold.

FRYKT FOR Å IKKE BLI TRODD

Turner og Hammersjö (2021) beskriver hvordan informantene i deres studie av skeives erfaringer med å søke hjelp etter partnervold i Sverige, bar på en frykt for hvordan de ville bli møtt som LHBTQ-personer. Dette innebar blant annet frykt for å ikke bli trodd, samt en mangel på tillitt til at storsamfunnet ville forstå deres erfaringer og kunne gi den støtten de hadde behov for. Det samme kommer frem i intervjuene i denne studien. Flere informanter forteller om at de har hatt negative erfaringer i møte med eksempelvis skole og helsetjenester tidligere og at dette gjør at enkelte vegrer seg for å oppsøke hjelp. Dette handler blant annet om at de opplever å måtte forklare flere ganger for å få hjelpeinstansen de oppsøker til å forstå vold mellom skeive – at en kvinne kan voldta en annen kvinne for eksempel.

Jørgen har fått god hjelp til å bearbeide sine traumer, men forteller samtidig om flere opplevelser av å ikke bli trodd når han fortalte om sine opplevelser både til venner, eks partnere og hjelpetjenester. Som han sier:

Mitt første møte med psykiatrien hvor jeg fortalte om hva som hadde skjedd – idet jeg var ferdig [med å fortelle], var den første setningen til behandleren – «er du sikker på at du ikke overdriver nå?» Og det er så uhorvelig ikke greit. Det er vondt når folk ikke tror på meg, og det åpner ikke for at jeg har lyst til å åpne meg mer.

Det at både psykiater og venner trekker Jørgens erfaringer i tvil, setter han i sammenheng med maskulinitetsnormer og en manglende forståelse for at menn kan være utsatt for voldtekt. Som hans sier: [Det er] *en tanke at menn alltid er keen, og da kan en ikke bli voldtatt*. Erfaringen av å ikke bli trodd, kombinert med opplevelsen av å ikke bli hørt, da han i likhet med flere andre informanter, fortalte om mobbingen han ble utsatt for på skolen, har gjort at han er forsiktig med hvem han åpner seg for. Dette har også gjort at han har en viss mistillit til at storsamfunnet vil kunne forstå hans erfaringer, som igjen gjør det uaktuelt å anmelde voldtektene han ble utsatt for.

(...) Når jeg har opplevd i skolesammenheng å ikke bli trodd – så orker jeg ikke å få det forsterket i møte med politiet. Det vondeste jeg opplever er når jeg forteller om overgrepene og så ikke bli trodd. Da må jeg kutte de ut av livet.

Thomas er den eneste blant informantene som har forsøkt å anmelde overgrepet han ble utsatt for av en ekskjæreste. Han beskriver sitt møte med politiet på denne måten:

I avhøret følte jeg at jeg fikk litt lite spørsmål, og at de sleit med å se hvorfor det var noe jeg valgte å anmelde. For de virket det som at det [overgrepet] var en kjiop opplevelse. Men jeg fikk PTSD av det. (...) . Jeg følte ikke at jeg fikk så mye medlidenhet [fra dem]. Det var mest spørrende blikk og «men hvor har det foregått et lovbrudd?».

Turner og Hammersjö (2021) beskriver hvordan deres informanter ble møtt med en manglende forståelse hos politiet; de opplevde å måtte forklare seg flere ganger og det var vanskelig å få politiet til å forstå at det eksempelvis var en kvinne som utøvde vold mot en annen kvinne. Det opplevdes som at politiet ikke hadde noe kunnskap om LHBTQ-personer. Thomas' beskrivelse av hans møte med politiet vitner om noe av det samme. Han forteller at han ikke opplevde det som trygt å snakke med politiet om alle aspektene ved sin normbrytende identitet og om hvordan dette virket inn i overgrepssituasjonen. Samtidig vitner politiets (manglende) respons, som Thomas selv påpeker, også om at lovverket foreløpig ikke legger manglende samtykke til grunn for hva som regnes som voldtekt og ikke. Det kan nevnes at grunnen til at Thomas anmeldte forholdet var at han fortalte om overgrepet til en venn som fikk ham til å også fortelle om det til moren sin. At han umiddelbart ble trodd og fikk støtte fra dem begge var avgjørende både for å forstå at han ikke bar ansvaret for overgrepet selv, og for at han anmeldte forholdet. Å oppleve at ens erfaringer blir trukket i tvil i møtet med politiet kan imidlertid bidra til økt minoritetsstress for den enkelte og gjøre det vanskeligere å fortelle om egne opplevelser og søke hjelp andre steder.

Mens flere forteller om frykt for hvordan de vil bli møtt som LHBTQ-personer, forteller andre informanter om en frykt for å bli avvist på grunn av at de ikke ser sine egne opplevelser reflektert i beskrivelser av overgrep og vold. Å ikke se sine egne opplevelser reflektert kan lede til en følelse av at det en har vært utsatt for ikke er alvorlig nok, og dermed også en frykt for å bli avvist på dette grunnlaget.

Informantenes opplevelser av å bli mistenkeliggjort heller enn møtt på sine opplevelser, peker igjen mot behovet for kompetanseheving av hjelpeapparatet. Kompetansehevingen må samtidig

kommuniseres ut til potensielle brukere slik at den kan bidra til å fjerne hindringer for å søke hjelp. Slik enkelte informanter opplever dagens møter med hjelpeapparatet, så er det å ikke melde fra om overgrepserfaringer, og med det – å slippe å forklare seg, en form for egenomsorg. Dette kommer til uttrykk i sitatet fra Jørgen ovenfor om hvor vondt det er å ikke bli trodd, og at en må kutte kontakten med personer som ikke tror en.

NÅR ENS IDENTITET BLIR SYKELIGGJORT

Flere har opplevd at skeiv identitet forstås av psykologer og leger som en reaksjon på overgrepserfaringer, og opplever dette som en sykeliggjøring av egen identitet. Dette var tilfellet for Charlie:

Av psykologene ble den promiskuøse delen av meg sett som en reaksjon på overgrepene, det samme ble biseksualiteten – den ble sykeliggjort, og det gjorde veldig vondt. At jeg er bifil ble ikke trodd på – det ble sett som en reaksjon på mannlige overgrepere, og at jeg bare var interessert i kvinner fordi jeg ville bort fra menn.

(...) Hvis du føler at det å være bifil ses som rart, så tenker du instinktivt at kjønnsidentitet ikke er noe du kan snakke om der. Jeg skulle kanskje ønske at det hadde blitt spurt om. Det hadde gjort det mye lettere. Ellers i samfunnet så går du rundt med en tykkere hud – så hvis du føler at du ikke blir helt akseptert så går det likevel greit. Men terapi funker bare hvis du kan være helt sårbar. Så det at å være bifil ble tolket som resultat av overgrepene gjorde at jeg ikke kunne være åpen om alt og gjøre meg sårbar. Det hadde vært lettere å kunne være sårbar og føle tillitt hvis de hadde spurt om det.

Måten Charlie ble møtt på vitner om en stereotyp idé om at ciskvinner forsøker å komme bort fra en destruktiv maskulinitet ved å leve lesbisk, eller identifisere seg som trans. Andre studier har i likhet med denne vist hvordan skeive kan oppleve at egen identitet blir sykeliggjort i møtet med helsepersonell. Eggebø et al. (2018) viser for eksempel hvordan fordommer knyttet til religion, hudfarge og kultur former møter mellom pasient og lege, idet en muslimsk kvinnes skeive identitet blir forklart av lege som et resultat av dårlige erfaringer med menn.

For noen kan overgrepserfaringer spille en rolle i identitetsprosessen, men dette er langt fra tilfellet for alle. Å bli møtt med denne stereotype oppfatningen når en søker hjelp, kan oppleves som et grovt overtramp hvor ens identitet, og i Charlies tilfelle, seksuelle praksis, ikke blir anerkjent som «legitim». Dette er et hinder for åpenhet i møte med behandlere, og gjør i praksis at unge skeive utsatt for vold og overgrep ikke får den hjelpen de har behov for.

FRYKTEN FOR AT ENS ERFARINGER SKAL BLI BRUKT MOT EN

Opplevelsen av å bli sykeliggjort står også i veien for å snakke åpent med psykolog/helsetjenestene om hvordan overgrepserfaringene faktisk kan spille inn i selvforståelsen, da det ikke oppleves som et trygt rom å gå inn i disse refleksjonene. Emrik forteller om frykt for at overgrepserfaringene sett i sammenheng med kjønnsidentitet skulle brukes som argument mot tilgang til kjønnsbekreftende behandling:

I møte med Riksen var jeg mye redd for at det at jeg har vært utsatt for overgrep skulle påvirke mulighetene for å få behandling. At det leses som at jeg vil komme meg bort fra det feminine. Noen spurte også om det, men ikke på en ok måte. I de settingene har jeg vært veldig avvisende på det, samtidig som jeg ikke skal være helt avvisende på at det ikke har påvirket min kjønnsidentitet og seksualitet i ettertid.

En sykdomsforklaring gir uttrykk for at det å være skeiv er noe negativt som må forklares med en ytre hendelse, og gir dermed også uttrykk for at det mest naturlige er å være heterofil cisperson. En slik inngang til tema skaper ikke et trygt rom hvor alle identiteter verdsettes like mye, og hvor en kan reflektere rundt hvilke erfaringer det er som spiller inn i identitetsprosessene våre, uavhengig av hvilke identiteter vi har. Sykdomsforståelsen setter snarere identiteter i et hierarki og skaper frykt for å bli møtt med ytterligere fordommer, så vel som en frykt for å bidra til å bekrefte behandlers fordommer. Ikke minst skaper det også frykt for å ikke få tilgang til den helsehjelpen en har behov for.

Å LEGGE UT HINT ELLER Å FÅ DE RETTE SPØRSMÅLENE

Turner og Hammersjö (2021) gjennomførte en undersøkelse om LHBTQ-personer i Sverige sine erfaringer med å søke hjelp etter partnervold, og skriver at flere informanter fortalte at omgivelsene ikke forstod deres behov for støtte, eller at de ikke agerte. Dette til tross for at de også la ut hint om hva de trengte å snakke om. Dette speiler erfaringene til flere av informantene i denne undersøkelsen. Jørgen ble innlagt på en psykiatrisk avdeling mens han fortsatt var i det voldelige forholdet og forteller at han, i likhet med Thale, forsøkte å legge ut hint om hva han trengte å snakke om for å få mer direkte spørsmål om det. I journalen kommer det frem at personalet bemerket at det var noe han ikke selv snakket om, dette ble imidlertid ikke fulgt opp.

I journalen min fra da jeg var innlagt står det at det virker som at det er noe jeg skjuler, at det er noe jeg ikke sier. Da må de jo prøve å finne ut av det, og spørre– «jeg opplever at det er noe du ikke forteller meg som du sitter inne med, kan vi snakke om det?» I stedet for at det er informasjon som går videre til neste instans, og så gjør ikke de noe med det heller, så blir viktig informasjon bare på papiret. (...) Og jeg føler at jeg kan ha lagt opp til en slik samtale da jeg var innlagt når jeg tenker på det nå. Jeg hadde med meg en bok om seksualitet i skeive relasjoner. Og den hadde jeg på sengen min mens jeg var innlagt. Det var et subtilt hint om hva jeg ville snakke om.

Heller ikke Emrik opplevde å få de spørsmålene de hadde behov for. De bodde på en institusjon da overgrepene de ble utsatt for skjedde, og forteller at de tror de ansatte forstod at noe pågikk. Men heller enn å spørre om hva som skjedde, forteller Emrik at de ansatte tullet med at de var kjærester.

Jeg ville ikke vært overrasket om noen av de ansatte der jeg bodde da det skjedde hadde en mistanke, men ingen spurte. De spurte på tull om vi var sammen. Jeg var 15 og han var 19.(...) Jeg vil håpe og tro at de ikke skjønnte det, men jeg synes det er rart at de ikke spurte mer om det. For det tenker jeg at de burde gjort.

Emrik gir uttrykk for at de hadde behov for å bli sett og å få støtte, uten at dette ble plukket opp av de ansatte. Emrik hentyder også at aldersforskjellen mellom dem selv og overgriper burde gjort at de ansatte automatisk stilte noen spørsmål til forholdet. Selv om alderen i antall år ikke er så betydelig, så har det mye å si i relasjoner mellom ungdom. Voksne som jobber med barn og unge bør være bevisst på maktubalansen når en eldre ungdom er sammen med en yngre ungdom. Ungdom er i en sårbar alder på søken etter egen identitet og bekreftelse fra omverdenen. En eldre ungdom kan raskt få stor påvirkningskraft og voksne må stille åpne spørsmål ved denne type relasjoner, slik Emrik etterlyser.

Emrik forteller videre at det ikke var før de var innlagt på en psykiatrisk avdeling senere at de fikk direkte spørsmål om hvorvidt det hadde skjedd noe grenseoverskridende som gjorde at de hadde mareritt og angst. Denne samtalen ble avgjørende for å begynne å forstå hva de hadde vært utsatt for.

Jeg trodde det ikke var noe å bry seg om, så det at noen andre sa at det gir mening at du synes det var ugreit, var godt. Jeg hadde egentlig ikke så lyst til å prate om det, men det var godt å få en annerkjennelse på at jeg ikke var overdramatisk.

Eksemplene over viser hvor viktig det er å få konkrete spørsmål om hvorvidt en har opplevd noe grenseoverskridende. Mange av informantene etterlyser det samme, og gir uttrykk for at å ta opp emnet på egenhånd er svært utfordrende. Dette kan knyttes til at temaet er tabubelagt. Som vi så i forrige kapittel vendte mange tilbake til overgriper til tross for hva de ble utsatt for, fordi overgriper var den eneste som gav dem bekreftelse. Herland (2022) skriver om hvordan mange overgrepsutsatte kan kjenne på skam nettopp fordi de har oppsøkt overgriper på nytt etter å ha blitt utsatt for overgrep, og at de derfor kan føle at de selv også bærer noe skyld for hva de har blitt utsatt for. Denne skammen kan igjen gjøre det svært vanskelig å fortelle om overgrepserfaringer, og fordrer at hjelpeapparatet plukker opp subtile hint, og spør direkte.

BERØRINGSANGST

Noe av grunnen til at flere av informantene ikke har fått mer konkrete spørsmål knyttet til grenseoverskridende opplevelser kan kanskje knyttes til en berøringsangst hos hjelpetjenestene. Flere av informantene forteller om en berøringsangst blant helsesykepleiere, psykologer og leger når det kommer til skeiv seksualitet og kjønnsidentitet. Samtidig har mange en opplevelse av at hjelpetjenestene eller behandler bare forholder seg til visse deler av deres erfaringer og identiteter. Emrik sier det slik:

Men det jeg har tenkt på er at hjelpeapparatet i liten grad har visst hvordan de skulle forholde seg til det at jeg er skeiv. De har bare unngått det; enten snakker vi om at jeg er skeiv, eller så snakker vi om traumer, og de blir aldri satt i kontekst. Og det er jo en kontekst der, særlig med at jeg er trans. Overgrep er en såpass kjønnsbasert greie.

Min siste psykolog, vi snakket mye om traumer og skeive identitet, det at jeg er trans. Da sa hun at «det har jeg ikke kunnskap om, det må du snakke med en sexolog om». (...) Det at det har vært utfordrende for meg med seksuelle relasjoner i ettertid – det gikk det heller ikke an å snakke ordentlig om, annet enn at «jeg håper det ordner seg».

Anbefalingen om å snakke med en sexolog kan tolkes som at psykologen ikke opplevde seg selv som kunnskapsrik nok til å snakke med Emrik om kjønnsinkongruens og normbrytende seksualitet, eller til å se dette i relasjon til Emriks overgrepserfaringer. Effekten blir imidlertid at en ikke ser normbrytende pasienter som hele mennesker, men bare forholder seg til deler av deres erfaringer. Samtidig bidrar det til å ytterligere skamlegge normbrytende identiteter da det som indirekte kommuniseres er at «dette er så rart at det må du snakke med en spesialist om».

For å kunne tilby likeverdige tjenester må det forventes at helsepersonell har grunnleggende kunnskap om normbrytende seksualiteter og kjønnsinkongruens. For at dette skal bli en realitet må det imidlertid settes av tid og ressurser til kompetanseheving, så vel som at det må inn som en obligatorisk del av

alle helsefaglige utdanninger. Emriks hjertesukk over at psykologen heller ikke var åpen for å snakke om utfordringer med seksuelle relasjoner i etterkant av overgrep, vitner samtidig om en frykt for å snakke om seksualitet mer generelt.

En av informantene har en funksjonsnedsettelse som hun opplevde at ble brukt mot henne i overgrepssituasjoner både i barndommen og i tenårene. I oppfølgingen hun fikk i forbindelse med at kroppen ble gradvis svakere, var overgrepserfaringene og hvilke konsekvenser de hadde for henne i hverdagen ikke noe som ble tatt opp.

Og også at jeg følte meg svakere, så var jeg redd for at det skulle skje igjen. Det var mye av grunnen til at jeg var så utrygg rundt voksne, fordi jeg visste at – du kan ta akkurat det du vil, jeg klarer ikke gjøre noe imot. Jeg skulle ønske man hadde snakket mer med meg om de tingene, (...) men det var veldig lite fokus på at jeg skulle føle meg trygg i min egen kropp.

(...) Da jeg skulle få assistenter, det var ingen som snakket med meg om hvordan du kan oppleve det når noen må vaske underlivet ditt. (...)

Og det er ikke noe psykologen vil snakke om. Han snakker om at jeg er ung og [spesifikk sykdom], og vil miste kroppen. Men den linken mellom overgrep og sykdom har jeg selv måtte snakke om.

Når sammenhengen mellom overgrep og funksjonstap ikke adresseres, slik denne informanten forteller om, og en ikke føler seg trygg i egen kropp, kan dette få store konsekvenser for psykisk helse og for mestring av hverdagen. Dersom en eksempelvis er avhengig av andre for dagligdagse gjøremål som intimhygiene kan disse situasjonene bli en kilde til stadig retraumatisering. Det samme kan møter med helsevesenet hvor en av ulike grunner mister kontroll over situasjonen selv, som i narkose eller under fødsel. Spørsmål om overgrep og traumer bør derfor være standard før behandling hvor pasienten ikke selv har kontroll over situasjonen. Dette gjelder også under gynekologiske undersøkelser. Mangel på oppfølging av sammenhengen mellom funksjonsnedsettelse og overgrep vitner om at det ikke bare er behov for kunnskapsheving på overgrep i et skeivt perspektiv, men også i et funksjonsnedsettelsesperspektiv. Det er en utbredt fordom at personer som bryter med funksjonsnormen ikke har en seksualitet, eller dersom de anses å ha en seksualitet så antas de å være heterofile (Remme, 2017). Denne fordommen kan stå i veien for å adressere hvordan ha en god relasjon til egen kropp og gjenoppbygge en sunn seksualitet i etterkant av overgrep.

«HVIS DU STILLER SPØRSMÅL SÅ MÅ DU VÆRE FORBEREDT PÅ AT DET GÅR I ALLE RETNINGER»

Som vi så i avsnittet over etterlyser flere konkrete spørsmål for å gjøre det enklere å åpne opp om erfaringer med vold og overgrep. Jørgen har imidlertid fått erfare at å kunne stille spørsmål ikke er nok dersom personen som stiller dem ikke har kompetanse til å ta imot den informasjon de da får:

Jeg opplever en del sterke reaksjoner når jeg forteller folk i helsevesenet at jeg har blitt utsatt for voldtekt. Og det ender ofte opp med at de blir tydelig redde, eller sinte, eller til og med begynner å grine av det. (...) når profesjonelle får veldig behov for å ventilere sine følelser så må jeg ta vare på de oppi det. Samtidig er det fint at en får en reaksjon også - det bekrefter ens

opplevelser, men det handler om omfanget av det. Ikke få det til å handle om en selv. (...) Jeg skulle ønske at de ikke trengte å gjøre en så stor greie av det. Samtidig så må de stille spørsmål om det, men det hadde vært bra å begrense hvor mange ganger jeg må fortelle om det i dybden.

Jørgens beskrivelser vitner om et rollebytte hvor han må ivareta helsepersonell og deres reaksjoner på hva han forteller om, heller enn motsatt. Det er grunn til å tro at dette rollebyttet oppstår på grunn av mangel på kompetanse på hvordan håndtere seksuelle overgrep, og kanskje også en mangel på kunnskap om at menn også utsettes for voldtekt. Jørgen vektlegger at heller enn å gå inn i en dybdesamtale med pasienten om hans overgrepserfaringer bør helsepersonell først undersøke hvorvidt pasienten får hjelp til å bearbeide sine erfaringer, og eventuelt bistå med å komme i kontakt med helsepersonell som har kompetanse på feltet.

POSITIVE ERFARINGER

Så langt har vi snakket om negative erfaringer i møtet med hjelpetjenestene. De fleste har imidlertid også fått god hjelp, men de har ofte måttet lete litt før de fant et hjelpetilbud som svarte til deres behov. Dette handlet både om å finne psykologer som møtte dem med åpenhet og klarte å bygge et trygt rom for å snakke om erfaringen, men også om hvilken metodikk som ble benyttet. Flere av informantene har erfaring fra Dixi ressurscenter og Modum bad, og løfter frem deres metodikk som svært positiv. Her trenger ikke pasientene å fortelle i detalj hva de har opplevd, og dette er det flere som løfter frem som positivt. Vetle forteller om behandling:

Det er viktigere å få kontakt med kroppen – for kroppen din vil respondere på måter som du kanskje ikke forstår, men da slipper du å gå igjennom opplevelsen steg for steg. Det er en tendens i hjernen å prøve å kategorisere og analysere, men det vil heller aktivere traumer, enn å gjøre det mulig å jobbe med de. Men folk tror at det vil hjelpe mer å snakke om det – fordi det er slik det portretteres i filmer.

Enkelte forteller at de har fryktet at deres opplevelser ikke var alvorlige nok til at de kom til å bli tatt på alvor. For disse informantene har det å slippe å snakke om detaljer rundt overgrepet gjort det mulig å i det hele tatt oppsøke hjelp.

For Jørgen har psykologens kjønn også vært viktig for å kunne snakke åpent om egne erfaringer. Dette knytter Jørgen til maskulinitetsnormer og behovet for å møte behandlere som har forståelse for hva det vil si å bryte med disse.

På VGS – etter innleggelsen, fikk jeg en fast psykolog. Og det var første gang jeg fikk en psykolog jeg klikket med. De andre gangene har jeg fått veldig mannete menn, og de har vanskelig for å forstå meg – at jeg ikke kan være konform og oppfylle et kjønnsideal. Mens denne personen skjønte det bedre, og klarte å hjelpe meg.

Jeg begynte på Dixi etter hvert, og der fikk jeg en veldig dyktig kvinnelig behandler. Og da kjente jeg at det er kvinnelig behandler jeg skal ha. Jeg kommer lengre i målet om å få det bedre når jeg har kvinnelige behandlere som har en annet forståelse enn heteromenn har. (...) På Dixi snakker vi mye om frykt for voldtekt – og kvinner vil naturlig ha forståelse for det, fordi

det [voldtekt] er en reell frykt for dem hele tiden. Og det trenger ikke cisheteromenn å tenke på. Det gjør at kvinner har en helt annen relasjon til tema; når en kjenner det på kroppen selv så er det lettere å komme med innspill som ikke er helt off.

Det å bli møtt av noen som forstår at en ikke kan følge kjønnsnormene betyr at en også slipper å måtte forklare seg. Å måtte forklare seg kan oppleves som å bli mistenkeliggjort og at egne opplevelser ikke blir trodd. Å slippe dette kan derfor gjøre at en også slapper mer av og lettere åpner opp om egne erfaringer. Jørgen løfter samtidig frem hvordan kroppsliggjorte erfaringer kan være vanskelig å fullt ut forstå dersom en ikke har opplevd noe av det samme selv. Derfor opplever han det som enklere å snakke med ciskvinner som i manges tilfelle har kjent på frykten for kroppslige krenkelser.

Venterommet løftes også frem som en viktig del av hvordan hjelpetjenestene oppleves. Dette knyttes til å ha råderett over egen historie og en følelse av å miste denne råderetten dersom en må sitte lenge og vente og risikerer å møte på personer en kjenner.

Flere av informantene fremhever at det å gå inn og ut av tematikken underveis i samtalen med en behandler, samt å lytte til kroppens reaksjoner så vel som følelsen av kroppens fysiske tilstedeværelse i rommet, er viktige teknikker i behandlingen. Fokuset på kroppens tilstedeværelse i rommet gjør det lettere å vende tilbake til situasjonen her og nå dersom minnene fremkaller en følelse av å være tilbake i overgrepssituasjonen igjen. Informantene fremhever at disse teknikkene gjør det lettere å nærme seg vanskelige erfaringer uten en overhengende frykt for å bli retraumatisert.

RÅD TIL HJELPETJENESTENE

Informantene ble på slutten av intervjuet spurt om hvilke råd de hadde til hjelpetjenester som møter barn og unge med lignende erfaringer som dem selv. Blant de viktigste rådene informantene har til hjelpetjenestene finner vi:

- Inkluderende språkbruk – ikke anta noe om personens kjønnsidentitet eller seksualitet
- Kunnskap om kjønns- og seksualitetsmangfold
- Å bruke god tid på å bygge tillitt og samtidig la den utsatte bruke tid til å åpne seg opp
- Å fortsette å stille utforskende spørsmål og se forbi fasaden
- Å snakke om overgrep i vid forstand slik at flere gjenkjenner egne opplevelser som nettopp overgrep
- Å stille konkrete spørsmål som gjør det lettere å åpne opp om egne erfaringer

Nedenfor følger en utgreiing av de ulike rådene hvor flere råd er gruppert under samme overskrift.

INKLUDERENDE SPRÅKBRUK OG ØKT KUNNSKAP

Samtlige av informantene trakk frem behovet for et inkluderende språk og økt kunnskap om kjønns- og seksualitetsmangfold hos hjelpetjenestene. Åsne forteller at mangelen på kunnskap og inkluderende språk som en av grunnene til at hun ikke oppsøkte helsesykepleier da hun gikk på skolen. Hun opplevde at det å være skeiv ble gjort et stort nummer ut av. Til tross for at helsesykepleier ønsket å løfte det å være «annerledes» frem som noe positivt, oppfattet Åsne det som annerledesgjørende i

negativ forstand. Så hvis det hadde blitt mer vanlig – og at de hadde hatt et inkluderende språk da hadde mye vært gjort.

Som en forlengelse av dette fremhever også samtlige at hjelpetjenestene ikke må anta at alle er ciskjønna og heterofile, men møte alle med åpenhet og spørre om kjønnsidentitet og seksuell orientering. Som Kim uttrykker det; *drømmen er at folk spør om navn og pronomen*. Som Jørgen fremhever så er også det å kartlegge kjønnsidentitet og seksuell orientering en del av den personsentrerte omsorgen helsehjelpen skal være bygget opp rundt;

Hvis det er skummelt å spørre om kjønnsidentitet og legning i helsevesenet, så skjønner jeg ikke hvor [en skal kunne snakke om det]. Idealet er jo at det skal være personsentrert – og hvis en skal ignorere en så stor og sentral del som kjønnsidentitet og legning, så ignorerer man en stor del av personen sitt liv, og da er det ikke personsentrert lenger.

Flere løfter samtidig frem behovet for kunnskap ikke bare om ulike identitetskategorier, men også om hvordan normbrytende barn og unge er sårbare for diskriminering og vold. Mangelen på kunnskap gjør at mange opplever å måtte bruke mye tid på å forklare begreper og lære opp behandler i hva det vil si å være skeiv/trans/ikke-binær. Dette oppleves som en ekstra belastning, og gjør i praksis at normbrytende pasienter ikke får likeverdig helsehjelp siden mye av tiden brukes på kunnskapsheving av behandler heller enn på behandling av den volds- og overgrepsutsatte.

TID TIL Å BYGGE TILLITT, TID TIL Å ÅPNE SEG OPP

Informantene i studien fremhever behovet for å bruke god tid på å bygge tillitt slik at det oppleves som trygt å fortelle om egne opplevelser. Å bygge tillitt, sier flere informanter, gjøres gjennom å bruke et inkluderende språk som nevnt ovenfor, men også gjennom å lytte oppmerksomt, og å akseptere at den vi mistenker er utsatt for vold eller overgrep ikke tørr å fortelle alt med en gang. Som vi så i kapitlet om normbrytende barn i en heteronormativ skole, var det flere som opplevde at voksne rundt godtok svarene de fikk når barna/ungdommene først gav uttrykk for at de hadde det bra. Flere fremhever imidlertid at en ikke svarer ærlig på denne typen spørsmål av lojalitet til familiemedlemmer eller andre som utsetter en for vold og/eller overgrep, eller av frykt for represalier fra mobbere. Hjelpetjenestene, enten det er helsesykepleiere, barnevern, leger eller psykologer, oppfordres derfor til å grave mer bak fasaden.

Thomas påpeker at måten spørsmål blir stilt på har mye å si for hvorvidt det oppleves som trygt å fortelle; *Ikke døm den som har vært utsatt for noe av omstendighetene rundt – «hvorfor gjorde du ikke slik og slik» – det hjelper ikke. Det er å skamlegge*. Dersom en føler seg dømt som medskyldig i hva en har blitt utsatt for, åpner ikke dette opp for en videre samtale. Snarere vil dette potensielt lede til at den volds- og/eller overgrepsutsatte trekker seg inn i seg selv, heller enn å søke hjelp videre.

Relatert til dette er behovet for å få en reaksjon på det en forteller om. Thale beskriver hvordan behandlere ofte ikke kommenterer, men lar pasienten snakke. Mens tanken med dette kan være at behandlerens emosjonelle respons på det som kommer frem ikke skal ta for mye plass – slik det gjorde i Jørgens tilfelle ovenfor – så kan stillhet også tolkes som at opplevelsen ikke var så alvorlig. Særlig gjelder dette for personer som ikke ser sin historie gjenspeilet i stereotype forståelse av hva vold eller seksuelle overgrep er.

Å tørre å si ifra om at «det du har opplevd er alvorlig» – er det flere av informantene som løfter frem som viktig, og vitner om at flere også har opplevd å ikke få sine opplevelser bekreftet. Å bekrefte alvorligheten i hva en har opplevd bidrar til å bygge tillitt og lage et trygt rom hvor en kan fortsette å åpne opp om vanskelige opplevelser. Samtidig må pasienten også få tid til å bearbeide hendelsene. Enkelte av informantene gir uttrykk for at dagens helsesystem ikke er rigget for å kunne bearbeide traumer på en skikkelig måte siden hver pasient får et visst antall timer til behandling. Emrik fremhever behovet av nettopp tid for å jobbe seg igjennom erfaringene:

Det jeg fant mest nyttig hos den siste psykologen var at hun gav meg tid til å finne ut av ting, selv om DPS ville kaste meg ut. Dette [å bearbeide overgrepserfaringer] tar tid, og det er lov.

Mens det å ikke anta noe om en persons kjønnsidentitet eller seksuelle orientering løftes frem som sentralt av samtlige, påpeker Åsne at hjelpetjenestene heller ikke må anta noe om hvordan erfaringene med vold og overgrep har påvirket livet til den enkelte. Som hun sier:

Ikke anta at jeg er skadet for livet. Det er en antagelse at nå blir det så vanskelig for deg å ha relasjoner til andre, men slik trenger det jo ikke å være.

Åsnes poeng om å ikke anta noe om hvordan overgrepserfaringer har påvirket den enkelte, er sentralt for å unngå å gi uttrykk for at dersom en utsettes for overgrep er livet over. Det er viktig å signalisere, både ovenfor de av oss som ikke har lignende erfaringer, og de av oss som har det og som opplever disse erfaringene som tyngende, at en fremtid hvor overgrepserfaringene ikke dominerer livet er mulig.

HJELP TIL Å SETTE ORD PÅ EGNE OPPLEVELSER

Flere etterlyser trygge voksne som kan stille spørsmål på en slik måte at også erfaringer som bryter med stereotype ideer om hva et overgrep er, kommer frem. I kapittelet om skole kom det frem at mange ikke hadde kunnskapen til å sette ord på egne følelser knyttet til kjønnsidentitet og seksuell orientering. Det samme gjelder erfaringer med overgrep. Enkelte fremhever at det i særlig grad er behov for kunnskap om at overgrep ikke utelukkende handler om fysisk berøring, og at spørsmålene som stilles også må åpne opp for å snakke om erfaringer som handler om mer enn å bli antastet. Dette vil gjøre det lettere å avdekke alle former for overgrep som barn kan utsettes for. Flere av informantene løfter frem behovet for at vi som voksne må tørre å forestille oss at overgrep kan skje. Dersom vi ikke tørr å se dette som en mulighet, vil vi heller ikke klare å plukke opp hintene som den overgrepsutsatte legger ut, og avdekke overgrep når det skjer. Dette gjelder ikke bare for barn, men for alle aldersgrupper.

Flere av informantene trekker frem at hvordan det kommuniseres rundt overgrep og hvilke ord som brukes har mye å si for hvorvidt en tar kontakt, så vel som hvorvidt en åpner seg om hva som har skjedd. Enkelte påpeker at snevre definisjoner av hva et overgrep er potensielt hindrer folk i å oppsøke den hjelpen de kunne trengt. En beskrivelse av overgrep som rommer et større spekter av erfaringer kan være en løsning på dette problemet. Det løftes også frem at det å umiddelbart definere noe som voldtekt kan ha en skremmende virkning på den som oppsøker hjelp, og at det kan ta tid før de forstår egne opplevelser som voldtekt. Andre, som Åsne, trekker frem at et klinisk språk kan være fremmedgjørende og hindre åpenhet. Hun sier:

(...) ikke bruk veldig kliniske ord, for det kan være veldig forvirrende. Jeg tror det finnes en mellomting mellom latinske ord på kroppsdeler og vulgære ord – finn den mellomtingen.

For å gjøre det lettere å sette ord på hva en har opplevd foreslår Jørgen at skjemaene som brukes i inntakssamtaler innenfor helsevesenet kan brukes som et nyttig verktøy. Han påpeker at det ofte bare noteres hvorvidt en person har partner eller ikke i skjemaet– og at spørsmålet burde følges opp med spørsmål om hvordan relasjonen er. Samtidig antas det ofte at om noen er i et forhold så er det et heterofilt forhold. Skjemaene kan dermed brukes både for å kartlegge kjønn og seksualitet, og for å avdekke overgrepserfaringer.

Det er på høy tid å begynne å få det standardisert at heteronormativt liv ikke favner alle – det favner ikke en stor del av pasientgruppen. Og kanskje ta inn ting som kartlegginger av folkehel-seproblemer i skeive miljøer, lage et kartleggingsverktøy som kan benyttes av helsepersonell slik at en får gjort en helhetssjekk når en først er i gang. En vet jo at det er en del skeive menn som er utsatt for overgrep for eksempel. - Jørgen

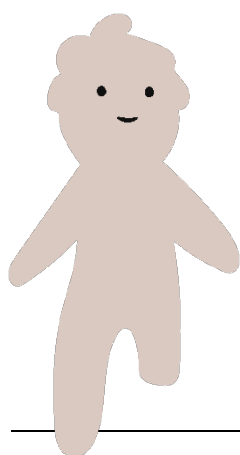
Å FÅ SIN EKSISTENS OG SINE ERFARINGER ANNERKJENT

I dette kapittelet kommer det frem at informantenes mangel på å se egne opplevelser reflektert i vanlige beskrivelser av vold og overgrep ikke bare gjør det vanskelig å forstå egne opplevelser som vold, men også utgjør et hinder for å oppsøke hjelp. Den stereotype beskrivelsen av menn som overgriper og kvinner som voldsutsatt leder til spørsmål rundt hvorvidt hjelpetjenester er til for de av oss som bryter med normer for kjønn og seksualitet. Særlig gjelder dette for hjelpetjenester som tidligere primært har rettet seg mot heterofile ciskvinner som krisesentre og Nok.-sentrene. Mange kjenner på en frykt for hvordan de som LHBTQ-personer vil bli møtt av hjelpetjenestene. Flere har fått sin frykt bekreftet gjennom møter med behandlere som ser deres normbrytende identitet som et resultat av de seksuelle overgrepene de har blitt utsatt for. Dette opplever informantene som en sykelliggjøring av egen identitet, hvor det som indirekte kommuniseres er at det er best å være heterofil cisperson. Dette står i veien for å snakke åpent om hvilke erfaringer som virker inn i identitetsprosessen. Andre har opplevd å ikke bli trodd, og knytter dette til normative ideer om for eksempel at menn ikke kan voldtas.

Samtlige informanter i studien har fått hjelp til å bearbeide sine traumer, men det har tatt lang tid for dem å finne hjelpeinstanser som har kunnet svare til deres behov. De forteller om en berøringsangst blant mange behandlere når det kommer til normbrytende identiteter, så vel som å måtte bruke mye tid på kompetanseheving av behandler på skeiv tematikk. Dette gjør at de av oss som bryter med normer for kjønn og seksualitet ikke har et reelt likeverdig hjelpetilbud siden dette stjeler verdifull tid fra selve behandlingen.

Blant rådene informantene vil gi til hjelpetjenestene er at de bruker et inkluderende språk og ikke antar noe om kjønnsidentiteten eller den seksuelle orienteringen til personen de har fremfor seg, så vel som å forstå at overgrep også kan skje mellom menn og mellom kvinner. Dette speiler svarene til informantene i Turner og Hammersjöes studie om skeives voldsutsattes erfaringer med å søke hjelp etter partnervold i Sverige. Som de påpeker viser dette at forventningene til hva en ser som et godt møte med hjelpetjenestene egentlig er ganske grunnleggende; det handler om å få sin eksistens og sine erfaringer anerkjent (Turner & Hammersjö, 2021: 57).

I de positive møtene informantene har hatt med hjelpeinstanser har nettopp det å bli møtt med åpenhet, og å slippe å måtte forklare seg spilt en sentral rolle. Samtidig har de positive erfaringene også sammenheng med hvordan behandler nærmer seg tematikken. Flere løfter frem behandlingsmetoder hvor de ikke behøver å fortelle i detalj om traumatiske opplevelser som svært positivt. Dette har vært til stor hjelp spesielt for informanter som frykter å ikke bli trodd eller tatt på alvor. Å få hjelp til å sette ord på hva en har vært utsatt for gjennom konkrete spørsmål løftes også frem som sentralt.

8. AVSLUTNING

Erfaringene som kommer frem i denne rapporten peker mot at det er ulike faktorer som spiller sammen og bidrar til å gjøre barn og unge som bryter med normer for kjønn og seksualitet, sårbare for utnyttelse. At mange av informantene både har opplevd mobbing, vold i hjemmet og seksuelle overgrep, viser at det er nødvendig å se ulike former for vold i sammenheng.

Hetero- og cisnormen former våre møter med andre, og gjør at noen blir sett som «normale», mens de av oss som bryter blir sett som «de andre». Rapporten har vist hvordan denne bevisste/ubevisste tankegangen kan lede til diskriminering, hatprat, mobbing og vold. Opplevelsen av å bli annerledesgjort i storsamfunnet, av å hverken få egne følelser og erfaringer bekreftet hjemme eller på skolen, og av å bli mobbet grunnet normbrudd, gjør at mange er vant til at det er andres ord og forståelse av dem selv som får dominere. Samtidig har flere av informantene opplevd å ikke bli hørt når de forteller om for eksempel mobbing. En konsekvens av disse erfaringene kan være at en begynner å internalisere andres forståelse av en selv, og begynner å tro at egne erfaringer ikke har noen betydning. Egne grenser viskes dermed gradvis ut, og dette kan gjøre en sårbar for grovere former for vold.

Opplevelsen av utenforskap skaper samtidig et sterkt behov for bekreftelse og positiv oppmerksomhet som kan utnyttes. Kombinasjonen av disse faktorene kan gjøre at en blir svært sårbar for utnyttelse av andre. Nedenfor skal vi gå nærmere inn på de ulike sårbarhetsfaktorene før vi oppsummerer informantenes erfaringer i møtet med hjelpetjenestene, og ser på styrken ved å analysere voldserfaringer i et strukturelt perspektiv slik denne rapporten har gjort.

SÅRBARHETSFAKTORER

HETERO- OG CISNORMEN SKAPER UTRYGGE OPPVEKSTARENAER

De to første analysekapitlene i rapporten tok for seg hjemmet og barnehage/skole. Dette er de arenaene hvor barn tilbringer det meste av tiden sin. Gjennom barnekonvensjonen har barn rett til frihet fra vold, et trygt hjem og likeverdig tilgang til skole. Informantenes fortellinger viser imidlertid at både hjem og skole er bygget rundt en hetero- og cisnorm, som på ulike vis kan gjøre det utfordrende å utforske egen identitet som normbrytende barn, og gjøre en sårbar for vold.

For de fleste deltagerne i denne studien er det ikke nødvendigvis et uttalt hat mot skeive innad i familien. Flere forteller imidlertid om et subtilt press på å passe inn i normen. Dermed opplever ikke barnet å bli sett for den den faktisk er, og hjemmet oppleves ikke som et trygt rom hvor en kan utforske egen identitet. En av deltagerne i studien ble utsatt for psykisk vold fra sine foreldre grunnet brudd på kjønnsnormene, og beskriver presset på å passe inn i cisnormen som en form for konverteringsterapi.

Når det gjelder skolen har annen forskning på feltet vist at en mangelfull undervisning om kjønns- og seksualitetsmangfold plasserer de av oss som bryter med normer for kjønn og seksualitet utenfor klasserommet (Røthing & Svendsen, 2009, Røthing, 2012, 2017, Svendsen, 2012). Informantenes beskrivelser peker mot at dette også skjer gjennom manglende ressurser til å hindre bruken av homo og trans(e) som skjellsord. For normbrytende elever kan dette lede til en opplevelse av at deres erfaringer ikke blir tatt på like stort alvor som den øvrige elevmassens. Til sammen bidrar dette til at skolen produserer en sosial ulikhet i form av heterosexisme og skeivfobi.

Heterofilt samliv blir stående som det mest naturlige og ønskelige. Dette bidrar til å gjøre normbrytende elever til legitime målskiver for skeivfobisk vold. Som vi har sett, opplevde flere av informantene at de ikke ble lyttet til når de forsøkte å varsle om hva de var utsatt for. Siden majoriteten ikke gjenkjenner normbryternes opplevelser fra egne erfaringer, blir normbryterne ikke sett som troverdige, men heller som hårsåre og lettkrenkbare.

Både kapittelet om hjemmet og skolen viser hvordan det å være heterofil cisperson fremstår som det mest naturlige og ønskelige. Dette former normbrytende barns forståelse av seg selv, deres væren i verden, og hvilke muligheter de har. Ronny Aaserud skriver i boka «kjønnsinkongruens hos ungdom» at *kjønnsbasert avvisning kan sees som en av de mest ødeleggende stressfaktorene for ungdom som strever med kjønnsidentitet* (Aaserud, R, 2021:146-47). Når det ikke bare skjer avvisning, men også kjønnsbasert vold, blir alvorlighetsgraden enda større. Som funnene i rapporten viser kan dette lede til at den enkelte tar valg om å presentere seg i et annet kjønn enn det en egentlig identifiserer seg som for å beskytte seg selv fra vold, eller å ikke korrigere andre når de feilkjønner en, eller de prøver å etterstrebe normene på annet vis. En annen effekt ved det å ikke bli lyttet til er som nevnt tidligere at en begynner å tro at egne opplevelser og væren i verden ikke har noen verdi (Dotson, 2012). Dette kan føre til at en begynner å godta krenkelser og dette igjen gjør en sårbar for utnyttelse av andre.

SKEIFOBISK PARTNERVOLD OG HATMOTIVERT VOLD

Flere av informantene har erfaring med partnervold. For skeive utsatt for annerledesgjøring og mobbing grunnet normbrudd, vil en voldelig kjærestereelasjon kunne virke sammen med og forsterke den annerledesgjøringen og volden de møter i storsamfunnet. Som nevnt ovenfor opplevde mange av informantene at andres ord og fortellinger om dem fikk dominere og internaliserte disse. I møte med en voldelig kjæreste blir dette ofte forsterket, særlig hvis kjæresten, i likhet med mobberne, trekker veksel på skeivfobi i sin voldsutøvelse. Å nekte å anerkjenne eller så tvil om den andres identiteter, å bevisst bruke feil pronomen, å nekte den andre å være venn med andre skeive, eller å tvinge partner til å ha sex på en måte som partner opplever er i uoverensstemmelse med hens kjønnsidentitet, er eksempler på skeivfobiske kontrollstrategier som noen av informantene har blitt utsatt for. Enkelte har også erfaring med at det trekkes veksel på skeivfobi i overgrepssituasjonen for å ydmyke og utøve kontroll. Å trekke veksel på skeivfobi og heterosexisme kan være både en bevisst og ubevisst strategi fra partnerens side. Normene påvirker oss alle, også de av oss som er skeive, og ord og handlinger kan ha diskriminerende konsekvenser uten at vi er klar over det. Denne mekanismen viser imidlertid at det er avgjørende å se vold og seksuelle overgrep/partnervold i relasjon til strukturell ulikhet på samfunnsnivå.

Annen forskning på feltet viser at skeive utsetter andre for partnervold oftere enn den øvrige befolkningen (Ummak et al., 2021, Dank et al., 2014). Dette må ses i sammenheng med at en har vokst opp i et skeivfobisk og heterosexistisk samfunn som gjør det mer utfordrende å utvikle en positiv seksualitet, samtidig som mange også har internalisert samfunnets skeivfobi. Dette kan gjøre at en utsetter partner for noe av det samme som en selv har blitt utsatt for.

Interne normer i skeive miljøer kan også virke negativt. Det kan være forventninger om at en skal være skeiv på «rett» måte. Hvis en ikke passer inn i det hetero- og cisnormative samfunnet, så må en i hvert fall passe inn i et skeivt miljø. Slike normer kan brukes for å presse den enkelte til å gjøre ting hen egentlig ikke vil.

En annen utfordring internt i skeive miljøer er mangel på trygge arenaer for unge skeive. Seksualitetsundervisning som i størst grad gir kunnskap for de av oss som er heterofile kan gjøre skeiv ungdom mer sårbare når det kommer til seksuell utprøving. For eksempel kan en bli gjort til objekt for andres fantasi og utnyttet av eldre med mer erfaring. Manglende kunnskap om hva overgrep er kan også bidra til at flere ikke klarer å komme seg ut av voldelige relasjoner.

Å bryte med normene gjør en også utsatt for hatmotiverte overgrep. Mens majoriteten av informantene har blitt utsatt for overgrep av noen de kjenner – en kjæreste, venn eller bekjent, har de informantene som har opplevd hatmotiverte overgrep opplevd dette i møte med både kjente og fremmede. De hatmotiverte overgrepene knyttes til brudd på kjønnsnormer, så vel som til forståelsen av at å være skeiv er syndig og at en må «korrigeres».

At majoriteten av informantene er ikke-binære og panfile eller bifile kan tolkes som at det å ikke kunne plasseres i en tydelig definert kategori som kvinne eller mann, homofil eller heterofil, oppfattes som provoserende av andre, og gjør en sårbar for vold. Dette er imidlertid en liten studie, og det trengs mer forskning for å kunne si noe mer om dette.

Å BEGYNNE Å TRO PÅ ANDRES FORTELLING OM EN SELV

Flere av informantene forteller at de for å beskytte seg mot ytterligere vold, har endret de sidene ved seg selv som fremstår som provoserende for andre, enten i perioder eller over lengre tid. Volden har dermed en disiplinerende effekt; den tvinger normbryteren til å følge normen. Den disiplinerende effekten påvirker også den voldsutsattes forståelse av seg selv og deres plass i verden. Flere av informantene gir uttrykk for en følelse av at det ikke er rom for å være den de er i verden, og at egne oppfatninger ikke har noen betydning. Dette igjen har for enkelte ledet til en følelse av at hvem som helst kan gjøre hva de vil med en – fordi det er andres ord og meninger om en som er avgjørende. Å på nytt bli trygg i egen kropp og i seksuelle møter har for de fleste tatt tid, og henger sammen med det å bearbeide overgrepserfaringene. Samtlige informanter har fått profesjonell hjelp til dette.

MØTE MED HJELPETJENESTENE

Et av de sentrale spørsmålene i denne undersøkelsen har vært hvordan unge skeive som er voldsutsatte har opplevd møtet med hjelpetjenestene. Som kapittel 7 viste, har alle informantene fått god hjelp til å bearbeide sine erfaringer. For mange har det imidlertid tatt langt tid å finne hjelpetjenester som svarte til deres behov. Dette handler om at de også i disse møtene ofte opplever å bli annerledesgjort på ulike måter.

Stereotype beskrivelser av hva et overgrep er og hvem som utgjør overgriper og overgrepsutsatt, kan gjøre det utfordrende å forstå egne erfaringer som vold, men de utgjør også et hinder for å søke hjelp. At egne erfaringer ikke passer inn i disse beskrivelsene har for flere ledet til en frykt for hvordan en vil bli møtt av hjelpetjenestene som skeiv. Denne frykten er knyttet til hvorvidt en kommer til å bli trodd, om egen identitet vil bli forstått som et resultat av overgrepserfaringer, og om overgrepserfaringer kommer til å bli brukt som argument mot kjønnsbekreftende behandling. Flere har også opplevd å få sin frykt bekreftet. Eksempelvis har enkelte opplevd at hjelpetjenestene har trukket menns overgreps-erfaringer i tvil, eller at deres normbrytende identitet forstås som et resultat av overgrepserfaringene. Sistnevnte opplever informantene som en sykeliggjøring av egen identitet, og at identiteten ikke blir

anerkjent som «legitim». Overgrepserfaringer kan ha spilt en rolle i identitetsprosessen for enkelte, men opplevelsen av å bli sykeliggjort gjør at det ikke føles trygt å gå inn i disse refleksjonene i møtet med hjelpetjenestene.

Når unge normbrytere opplever at egne erfaringer trekkes i tvil på grunn av ideer som at menn ikke kan voldtas, eller de opplever at egen identitet blir sykeliggjort, spiller hjelpetjenestene videre på den samme annerledesgjørende diskursen som skeive blir møtt med ellers i samfunnet. Som normbryter får en igjen beskjed at det er en selv som er rar/annerledes. Den ene informantens beskrivelse av hvordan hans psykolog ba hen om å heller snakke med en sexolog når det kom til seksualitet og kjønnsinkongruens, er et tydelig eksempel på dette. Mens det fra psykologens side kanskje handlet om en egenopplevd mangel på kompetanse på tema, er det som indirekte kommuniseres at «dette er så rart at det må du snakke med en spesialist om».

For å kunne tilby likeverdige tjenester må det kunne forventes at tjenesteytere har grunnleggende kunnskap om normbrytende seksualiteter og kjønnsinkongruens. Flere av informantene forteller imidlertid at de må bruke mye tid på å kompetanseheve sine behandlere på skeiv tematikk. Dette stjeler tid fra selve behandlingen og gjør at de av oss som er skeive ikke har et reelt likeverdig hjelpetilbud. For at likeverdig helsetilbud skal bli en realitet må det settes av tid og ressurser til kompetanseheving, så vel som at kjønns- og seksualitetsmangfold må bli en obligatorisk del av alle helsefaglige utdanninger.

Informantenes forventninger til hva som er et godt møte med hjelpetjenestene er enkle; det handler om å få sin eksistens og sine erfaringer anerkjent, og å slippe å måtte forklare seg. I de positive møtene informantene har hatt med hjelpetjenestene har nettopp det å bli møtt med åpenhet vært sentralt, samt å slippe å fortelle om detaljer rundt overgrepserfaringer. Sistnevnte trekkes frem som særlig viktig for de informantene som frykter å ikke bli trodd fordi deres erfaringer ikke passer inn i vante forestillinger om hva et overgrep er eller hvem som er overgriper/overgrepsutsatt.

Å SE VOLD I ET STRUKTURELT PERSPEKTIV

Å se informantenes erfaring i sammenheng med strukturell ulikhet og diskriminering viser at vi må tenke helhetlig på hvordan vi jobber for å bekjempe vold, så vel som hvordan vi møter voldsutsatte og voldsutøvere. Det understreker at en er nødt til å jobbe på flere nivåer.

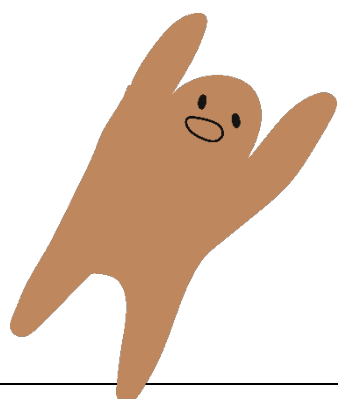
Kunnskap om kjønns- og seksualitetsmangfold, antidiskriminering og inkluderende språk i skole og barnehage er et sted å starte. Som tidligere nevnt viser en rapport fra 2022 (Svendsen & Furunes) at læreplanen for skolen legger til rette for en helhetlig seksualundervisning som gir god kompetanse på kjønns- og seksualitetsmangfold. Grensesetting og seksuelle overgrep er også viktig i skolens planverk. Samtidig er ikke dette spesifisert på samme måte i lærerutdanningene.

Flere undersøkelser påpeker at lærerne mangler kompetansen og verktøyene for å skape reelle inkluderende klasserom, og til å snakke om tematikken på en måte som ikke bidrar til å reproducere fordommer. Samtidig vegrer lærerne seg for å snakke om seksuelle overgrep, blant annet i frykt for å retraumatisere og stigmatisere elever som kan ha denne typen erfaringer (Goldschmidt- Gerløws, 2023). Vold og seksuelle overgrep er fortsatt tabubelagt, til tross for økt åpenhet og oppmerksomhet.

Ved å velge å ikke snakke om det, bidrar en til å reproducere dette tabuet (ibid). Her er det med andre ord stort endringspotensiale.

Å se volden skeive utsettes for i et strukturelt perspektiv slik denne rapporten har gjort, gir mulighet til å jobbe forebyggende på en treffsikker måte gjennom for eksempel en helhetlig seksualundervisning og reelt inkluderende klasserom som hindrer annerledesgjøring av normbrytere. Samtidig krever en strukturell tilnærming mer av oss alle. Det er enkelt å si at en fordømmer hatmotivert vold eller partnervold. Det å jobbe strukturelt krever imidlertid et kritisk blikk på egne tatt for gittheter og ubevisste fordommer mot de av oss som bryter med normer for kjønn og seksualitet. Det krever også at vi lytter aktivt til de av oss som har andre erfaringer enn en selv. Både Djupedalsutvalget (NOU 2015:2) som utredet psykososialt miljø i skolen, og UngIDag-utvalget (2019:19) som utredet likestillingsutfordringer i oppveksten, mente at kompetanseheving på normbevissthet i skolen er et godt virkemiddel for å forebygge diskriminering, krenking og mobbing. En viktig del av et slikt normbevisst arbeid er å utfordre strukturell ulikhet ved å se på hva lærere og elever tar for gitt når det kommer til kjønn og seksualitet.

For de av oss som selv har vært utsatt for vold knyttet til egen identitet, vil det å jobbe med voldsforebygging i lys av strukturell ulikhet potensielt fungere styrkende, da det vil kunne hindre at voldsutsatte klandrer seg selv. Fokus blir da at det ikke er en selv som må endres for å slippe vold og diskriminering, men at det snarere er normene i samfunnet som leder til vold og diskriminering. Dette vil kunne vekke et produktivt sinne og engasjement for å skape endring, slik det har gjort for mange av informantene i denne studien. Å forstå volden som den enkelte utsettes for i lys av samfunnsstrukturene gjør det også lettere å analysere og snakke om at enkelte grupper er mer utsatt for vold og overgrep enn andre. Dette fordrer imidlertid at vi plasserer ansvaret der det hører hjemme, og sammen jobber for et samfunn med plass til alle.

9. ANBEFALINGER

Volden som rammer skeive, har som vi har sett rot i samfunnsstrukturer som leder til diskriminering og sosial ulikhet. For at vi skal kunne adressere de bakenforliggende årsakene til at vold mot skeive forekommer, må løsningen på utfordringene også ha et samfunnsmessig fokus. Ellers vil det lett kunne reduseres til individuelle problemer.

Anbefalingene i denne rapporten har vi gruppert i fire hovedområder. De to første er forebyggende og rettet mot utdanningssystemet. Vi må ha tiltak rettet både mot lærergjerningen, men også inn i lærerutdanningen. Samtidig må vi ha tiltak som svarer på utfordringene som oppstår ved volden vi ikke klarer å forebygge. Som et tredje område for tiltak ser vi behovet for å styrke tjenestene som møter skeive voldsutsatte. Det fjerde område for tiltak er mer forskning på feltet.

Forebyggende tiltak for å jobbe med inkluderende undervisning

- **Normkritikk innføres i barnehage og skole.** Normkritiske perspektiver handler om å kritisk undersøke hvordan normer tegner opp grensene for hva vi anser som normalt og unormalt, og gjør kropp og identiteter som faller utenfor normen sårbare for diskriminering. Ved å stille spørsmål og reflektere rundt hvorfor vi tenker og kategoriser mennesker slik vi gjør, kan normkritisk undervisning bidra til å endre snevre tankesett, utvide ideen om normalitet og gi økt rom for at elevene kan være seg selv på mange ulike måter.
- **Inkludere skeive perspektiver som en selvfølgelig del av undervisningen, og ikke som et tillegg til den «vanlige undervisningen».** Dette vil bidra til å hindre annerledesgjøringen mange unge skeive opplever i dag, og gjøre kjønns- og seksualitetsmangfold til en naturlig del av alle barns hverdag.
- **Nulltoleranse mot identitetsbaserte skjellsord i skolen.** Signaleffekten av å bruke identitetskategorier som skjellsord er negativ, og gjør at skeive barn ikke tørr å være seg selv på skolen. Lærere må ta tak i denne språkbruken på en konstruktiv måte og snakke med barn om konsekvenser av å bruke slike ord.
- **Normkritisk og sexpositiv seksualundervisning.** Funnene i denne rapporten samt annen forskning på feltet viser at seksualundervisningen er svært heteronormativ og mangelfull. Dette bidrar til en annerledesgjøring av de av oss som bryter med normer for seksualitet. Undervisningen må bidra til økt kunnskap om ulike former for sunn, sikker og samtykkende seksuell praksis, bidra til å styrke unge personers evne til å identifisere og kommunisere egne behov, til å sette egne grenser og ikke minst respektere andres. Barn og ungdom må også få kunnskap om hva vold og overgrep er.

Gi lærere verktøy for å skape inkluderende klasserom og undervisning, samt gjøre lærere bedre rustet til å undervise i og håndtere elevers erfaringer med vold og overgrep

- **Styrke seksualundervisningen i lærerutdanningen:** Kjønns- og seksualitetsmangfold samt vold og overgrep i lærerutdanninga må sikres som kunnskapsfelt i rammeplanen.

- **Fag med studiepoeng i normkritiske perspektiver ved høyskole og universitet.** Normkritiske perspektiver bør inngå som en del av pedagogikkfaget i barnehagelærer- og grunnskolelærerutdanningene.
- **Etterutdanningstilbud.** For ferdigutdanna barnehage og grunnskolelærere, samt andre yrkesgrupper i barnehager og skoler må det tilbys etterutdanning / kurs i kjønns- og seksualitetsmangfold, normkritikk, samt vold og overgrep i et skeivt perspektiv.
- **Kompetanseheving om hvordan samtale med barn og unge om overgrep og vold.** Lærere, lærerstudenter, helsesykepleiere og andre som jobber med barn må øve på samtaler om vold og overgrep med barn og ungdom.

Styrke tjenestene som møter skeive voldsutsatte

- **Obligatorisk kurs i inkluderende språkbruk samt vold og overgrep i et skeivt perspektiv.** Psykologer, leger, helsesykepleiere, barnevern og politi trenger et kompetanseløft om skeive perspektiver tilpasset sin yrkesprofesjon.
- **Kompetanseheving på skeive perspektiver og inkluderende språkbruk for lavterskeltilbud.** Krisesentrene, Nok-sentrene og familievernkontorer må få tilbud om kompetanseheving på skeive perspektiver.
- **Kunnskap og bevissthet om minoritetsstress.** Alle som møter voldsutsatte skeive og andre minoriteter må ha en bevissthet rundt hvordan minoritetsstress kan gjøre det å oppsøke hjelp og fortelle om egne erfaringer ekstra utfordrende.

Mer forskning på feltet

Behov for midler til ytterligere forskning. Denne rapporten, og tidligere forskning på feltet, avdekker et stort kunnskapshull knyttet til livskvalitet, levekår og oppfyllelsen av rettighetene til barn og unge som bryter med normer for kjønn og seksualitet. Norske myndigheter må derfor sette av midler til forskning for å forbedre kunnskapsgrunnlaget på levekår og ivaretagelse av rettighetene til barn som bryter med normer for kjønn og seksualitet.

LITTERATUR

- Aakvaag Helene Flood, og Strøm, Ida Frugård, 2019, *Vold i oppveksten: Varige spor? En longitudinell undersøkelse av reviktimisering, helse, rus og sosiale relasjoner hos unge utsatt for vold i barndommen*. NKVTS Rapport nr.1 2019. Aaserud, Ronny, 2021, *Kjønnsinkongruens hos ungdom. Hvordan kan man forstå ungdom som er usikre på egen kjønnsidentitet?* Gyldendal.
- Ahmed, Sara, 2000, *Strange Encounters; Embodied others in Post-Coloniality*. Routledge.
- Anderssen, Norman, Eggebø, Helga, Subberud, Elisabeth, Holmelid, Øystein, 2021, *Seksuell orientering, kjønnsmangfold og levekår. Resultater fra spørreundersøkelsen 2020*. Institutt for samfunnspsykologi, Universitetet i Bergen.
- Baker, Lunda, Straatman, Anna-lee, 2015, *Intimate partner violence (IPV) in Rainbow Communities: A discussion paper informed by the learning network knowledge exchange- November 2014*. Centre for research and education on violence against women and children.
- Barrett, Betty Jo, 2015, "Domestic violence in the LGBT community" i Encyclopedia of Social Work. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199975839.013.1133>
- Birkeland, Marianne Skogbrott, Skar, Ane-Marthe Solheim, og Jensen Tine K., 2022, "Understanding the relationships between trauma type and individual posttraumatic stress symptoms: a cross-sectional study of a clinical sample of children and adolescents". I *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 63 (12):1496–1504
- Bitsch, Anne, 2020, «Nå blir mektige menn dømt for overgrep. Men forstår de alvoret i det de har gjort?» i *Morgenbladet*, 02.07.202. <https://www.morgenbladet.no/ideer/kommentar/2020/07/02/na-blir-mektige-menn-domt-for-overgrep-men-forstar-de-alvoret-i-det-de-har-gjort/>
- Bufdir, 2021, *Kunnskapsoversikt om konverteringsterapi*. <https://kudos.dfo.no/documents/32672/files/29112.pdf>
- Butler, Judith, 1990. *Gender Trouble: feminism and the subversion of identity*. Routledge.
- Butler, Judith, 2020, *The force of Nonviolence: An ethico-political bind*. Verso Books.
- Chavis, Alexis Z og Hill, Melanie S. 2008, "Integrating Multiple Intersecting Identities: A Multicultural Conceptualization of the Power and Control Wheel" I *Women and Therapy* 32 (1): 121-149
- Crenshaw, Kimberle, 1991. "Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and violence against Women of Color" in *Stanford Law Review*, Vol. 43, No 6. pp.1241-1299
- Dank, M., Lachman, P., Zweig, J.M. & Yahner, J., 2014, "Dating Violence Experiences of Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Youth". I: *Journal of Youth and Adolescence*. 43(5):846 - 57.
- Dotson, Kristie, 2012, "A Cautionary Tale. On Limiting Epistemic Oppression". I *Frontiers: A journal of women studies*. 33 (1): 24-47.

- Edvardsen, Ingvild, 2022, *Osloskolen med i Pride-paraden. For seksualisert for barn mener lærer*. NRK, Publisert 06.06.2022. <https://www.nrk.no/norge/osloskolen-med-i-pride-paraden.-for-seksualisert-for-barn-mener-laerer.-1.15987353>
- Eggebø, Helga, Stubberud, Elisabeth & Anderssen, Norman, 2019, *Skeive livsløp – En kvalitativ studie av levekår og sammensatte identiteter blant lhbtis-personer i Norge*. NF-Rapport nr: 6/2019. Nordlandsforskning.
- Eggebø, Helga, Stubberud, Elisabeth & Karlstrøm, Henrik, 2018. *Levekår blant skeive med innvandrerbakgrunn i Norge*. NF rapport nr:9/2018. Nordlandsforskning
- Eidsvik, Viljar, 2021, *Kjønnsmangfold i skolen, Tips til lærere og andre skoleansatte*. Skeiv Kunnskap, FRI Oslo og Viken.
- Espseth, Luca Dalen, 2023, *Hva er jeg verdt? – Unges erfaring med salg og bytte av seksuelletjenester*. Pro senteret/Velferdsetaten
- Fjørtoft, Kjersti, 2020, «Fra hverdagspraksis til strukturell urettferdighet» i *Tidsskrift for kjønnsforskning*. 44 (1): 39-52.
- Fladmoe Audun, Nadim Marjan, Birkvad Simon Roland, 2019. *Erfaringer med hatytringer og hets blant LHBTPersoner, andre minoritetsgrupper og den øvrige befolkningen*. Rapport 2019:4, Institutt for Samfunnsforskning
- Freedner, Naomi, Freed, Lorraine H, Yang, Wendy, 2002, «Dating violence among gay, lesbian and bisexual adolescents: results from a community survey», i *Journal of adolescent health*. 31 (6): 469-474.
- Frøyland, Lars Roar, Lid, Stian, Schwencke, Ellen Oftedal og Stefansen, Kari, 2023, *Vold og overgrep mot barn og unge: omfang og utviklingstrekk 2007-2023*. Nova rapport nr. 11/23.
- Frøyland, Lars Roar og Stefansen, Kari, 2023, «Unge utsatthet for digitale seksuelle krenkelser» i *Nordisk tidsskrift for ungdomsforskning*. 4 (1):1-18.
- Gillum, Tameka L, og DiFulvio, Gloria, 2012, «There's so much at stake; sexual minority youth discuss dating violence» i *Violence against women*. 18 (7):725-745.
- Goldschmidt-Gjerløw, Beate, 2023, *Sexual violence and children's rights: a mixed methods study of teachers' and student's perceptions of teaching practice in social science education*. Fakultet for Samfunnsvitenskap, Universitetet i Agder.
- Hafstad, Gertrud Sofie og Augusti, Else-Marie, 2019, *Ungdoms erfaringer med vold og overgrep i oppveksten. En nasjonal undersøkelse av ungdom i alderen 12 til 16 år*. NKVTS Rapport nr. 4/2019
- Heinonen, Anna og Ellonen, Noora, 2013, "Are children with disabilities and long-term illnesses at increased risk of disciplinary violence?" i *Journal of Scandinavian studies in criminology and crime prevention*. 14 (2): 172-187.
- Heimer, Gun, Sandell, Karin, 2018, *Våld mot hbtq-personer – en forsknings- och kunskapsöversikt*, NCK-rapport 2018:1.
- Henriksen, Ellen-Emilie, 2022 «Hatet bak seksuell vold» i *Fett* 2/22.
- Herland, Mari Dalen, 2022, "The body as a site of knowledge: Tacit and embodied narratives of child sexual abuse" i *Qualitative Social Work*, 0(0): 1-16

- Hoel, Gorm, Shuja, Anjam Latif, Kvanvik, Miriam og Sletnes, Terje, 2010, *Da lykkeliten kom til verden: Om belastninger i tidlige livsfaser*. Den norske legeforening.
- Holmberg, Carin og Stjernqvist, Ulrica, «Samkönat partnervåld; vad är det och vilket stöd behövs?» i *Tidsskrift för genusvetenskap*, 4:49-65.
- Høy-Petersen, Nina og Fangen, Katrine, 2018, « Hate crime policy: global controversies and the Norwegian approach” I Overland, Gwynyth, Andersen, Arnfinn, Førde, Kristin Engh, Grødum, Kjetil & Salomonsen, Josephy (red.) *Violent Extremism in the 21st Century, international perspectives*. Cambridge Scholars Publishing.
- Jernbro, C., & Janson, S. (2016). Våld mot barn 2016. En nationell kartläggning. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset
- Johannessen, Elise Margrethe Vike, 2021, “Blurred Lines: The Ambiguity of DisparagingHumour and Slurs in Norwegian High School Boys’ Friendship Groups”, I *Young* 29(5): 475–789.
- Kjaran, Jón Ingvar & Gudjonsson, Brynja Elisabeth Halldórsdóttir, 2021, “Epistemic Violence Towards LGBTQ Students in Icelandic High Schools: Challenges and Opportunities for Transforming Schools” i Y. Odenbring, T. Johansson (red.), *Violence, Victimisation and Young People, education and safe learning environments*. Young People and Learning Processes in School and Everyday Life 4, Springer.
- Klatran, Henning Kaiser, 2019, «Jeg prøver å fremstå så mandig som jeg kan. Fornærmelse, subjektivering og motstand blant LHBTQI-personer» i *Tidsskrift for kjønnsforskning* 43(3): 213-229.
- Kripes, 2019, *Seksuell utnyttelse av barn og unge over internett*, Politiet. <https://www.politiet.no/globalassets/tall-og-fakta/seksuelle-overgrep-mot-barn/seksuell-utnyttelse-av-barn-over-internet.pdf>
- Langeland, Fredrik, Ytrehus, Line Alice, Ringtrup-Lindemann, Birgitte, 2023, *Erfaringer med konverteringsterapi blant skeive, en kvalitativ og kvantitativ studie*. NF-rapport 5/23, Nordlandsforskning.
- Lilleeng, 2022, *Sverige har strammet inn behandling til unge transpersoner. I Norge går vi motsatt vei*. NKR, Publisert 03.04.2022. <https://www.nrk.no/trondelag/hormonbehandling-og-pubertets-blokkere-til-transpersoner -sverige-strammer-inn -norge-gar-motsatt-vei-1.15874823>
- Lillejord, Sølvi, Ruud, Erik, Fischer-Griffiths, Peder, Børte, Kristin / Haukaas, Asle, 2014, *Forhold ved skolen med betydning for mobbing, Forskningsoppsummering*. Oslo: Kunnskapssenter for utdanning.
- Lillevik, Ole Greger, 2016. «Perspektiver på vold mot barn» i Mevik, Kate, Lillevik Ole Greger, & Edvardsen, Oddbjørg (red.) *Vold mot barn, teoretiske, juridiske og praktiske tilnærminger*. Gyldendal Akademisk
- Lundgren, Eva, 2012, *Våldets normaliseringsprocess och andra våldsförståelser*, Roks
- Løvgren, Mette, Skjervheim, Øivind, Høgestøl, Asle, Kotsadam, Andreas, Bjørnshagen, Vegar, Hyggen, Christer & Lid, Stian (2023). Nasjonal trygghetsundersøkelse 2022. NOVA-rapport 14/23. NOVA, OsloMet

- Mathisen, Silje & Dogani, Bulent, 2020, *Lytt til oss: etnisk minoritetsungdoms opplevelser av rasisme i Innlandet*. Rapport 3/2020, Likestillingssenteret.
- Mathisen, Silje, Steinland, Victoria Øvreby, Jessen, Reidar Schei, Juvik, Synnøve Brændø, Eidsvik, Viljar, 2015, *Riv gjerdene, et normkritisk metodemateriale i antidiskriminerende arbeid*. Skeiv Ungdom.
- Meyer, Ilan, 1995, «Minority stress and mental health in gay men», i *Journal of Health and Social Behavior*, 36 (1): 38-56.
- Mossige, Svein og Huoang, Lihoung, 2019, «Ungdoms utsatthet for flere typer alvorlige hendelser» i Skjørten, Kristin; Bakketeig, Elisiv; Bjørnholt, Margunn og Mossige, Svein (red.) *Vold i nære relasjoner. Forståelser, konsekvenser og tiltak*. Universitetsforlaget.
- Mueller-Johnson, K., Eisner, M. P. & Obsuth, I. (2014). Sexual Victimization of Youth With a Physical Disability: An Examination of Prevalence Rates, and Risk and Protective Factors. *Journal of Interpersonal Violence*, 29 (17), 3180 – 3206.
- Myrebø, Tonje, 2021, “Nedsettende – og innafor? Læreres erfaringer med elevers bruk av stereotyper og fordomsuttrykk i klasserommet” I *Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk*. 7:210-223.
- Naomi Freedner, Lorraine H Freed, Y.Wendy Yang, S.Bryn Austin, 2002, “Dating violence among gay, lesbian, and bisexual adolescents: results from a community survey” I *Journal of Adolescent Health*. 31(6):469-74.
- Norges offentlige utredninger, 2019:19. *Jenterom, gutterom og mulighetsrom – Likestillingsutfordringer blant barn og unge*. Kulturdepartementet.
- Norges offentlige utredninger, 2016: 17, *På lik linje, åtte løft for å realisere grunnleggende rettigheter for personer med utviklingshemming*. Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon Informasjonsforvaltning
- Norges offentlige utredninger, 2015:2. *Å høre til – Virkemidler for et trygt psykososialt skolemiljø*. Kunnskapsdepartementet.
- Olsvik, Vigdis Mathisen, 2010, *Overgrep mot kvinner med nedsatt funksjonsevne – en kunnskapsoversikt*. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Opinion, 2022, *Befolkningens holdninger til lhbtqi-personer. Rapport fra en spørreundersøkelse*. Oslo: Bufdir/Opinion.
- Paulsen, Veronika, Svendsen, Stina, Tøndel, Gunhild, Kaasbøll, Jannike, Ådnanes, Marian, Thaulow, Kristin & Midtgård, Trude, 2020, *Skeive barn og unge i barnevernet; en studie av barnevernets praksis og tilnærming*. NTNU Samfunnsforskning, SINTEF Digital Avd. Helse.
- Pedersen, W., Bakken, A., Stefansen, K. & von Soest, T. (2023). «Sexual victimization in the digital age: A population-based study of physical and image-based sexual abuse among adolescents”. I *Archives of Sexual Behavior*, 52(1), 399–410.

- Rawlings, Victoria, 2021, "Gender and Sexuality Policing: The Violence That 'Doesn't Count'" i Y. Odenbring, T. Johansson (red.), *Violence, Victimization and Young People, education and safe learning environments*. Young People and Learning Processes in School and Everyday Life 4, Springer.
- Remme, Anette, 2017, *Sex som funker, unges erfaringer med seksualitet og funksjonsevne*. Unge funksjonshemmede.
- Robinson, Brandon Andrew, 2018, «Conditional families and lesbian gay and bisexual transgender and queer youth homelessness: gender, sexuality, family instability and rejection», i *Journal of marriage and family*, 80: 383-396.
- Roland, Erling & Auestad, Gaute, 2009, *Seksuell orientering og mobbing*. Senter for adferdsforskning Universitetet i Stavanger.
- Rosén, Maria, 2010, «Likabehandlingslagstiftning och normkritisk potential – möjligheter och begränsningar», i Bromseth, Janne, Draž, Frida (red.) *Normkritisk pedagogik: makt, lärande och strategier för förändring*. Centrum för genusvetenskaps skriftserie, Uppsala universitet.
- Rosenberg, Tina, 2007, "Introduksjon", i Søndegård D, (red), *Del I Queerfeminisme. Feministiske tænkere. En tekstsamling*. Hans Reitzels Forlag. 15-26.
- Russell, Stephen T, 2002. "Queer in America: Citizenship for Sexual minority Youth" i *Applied Developmental Science*, 6 (4): 258-263.
- Røthing, Åse & Svendsen, Stine Helena Bang, 2009, *Seksualitet i skolen, perspektiver på undervisning*. Cappelen Damm AS.
- Røthing, Åse & Svendsen, Stine Helena Bang, 2009b, «Norskhet og seksualitet i skolen», i Mühleisen, Wencke & Røthing, Åse (red.), *Norske seksualiteter*, Cappelen Akademisk Forlag.
- Røthing Åse, 2017. "Sexual orientation in Norwegian science textbooks: heteronormativity and selective inclusion in textbooks and teaching". I *Teacher and teacher education*. 67:143-151.
- Røthing, Åse, 2016, Skolen som fordoms- og forebyggingsarena? I Lenz, Claudia, Nustad, Peder / Geissert, Benjamin (red.) *Dembra. Faglige perspektiver på demokrati og forebygging av gruppefiendtlighet i skolen*. Senter for Studier av Holocaust og Livssynsminoriteter.
- Semprevivo, 2021 "Dating and Sexual Violence Victimization among Lesbian, Gay, Bisexual, and Questioning Youth: Considering the Importance of Gender and Sexual Orientation" I *Journal of aggression, maltreatment and trauma*, 30 (5): 662–678.
- Sibeko, Guro, 2019, *Rasismens poetikk*, Ordatoriet.
- Slaatten, Hilde, Anderssen, Norman, Hetland, Jørn, 2015. "Gay-related name-calling among-Norwegian adolescents – harmful and harmless", I *Scandinavian journal of Psychology*. 56 (6):708-716.
- Solberg, Annette, Miklavic, Kristina, Renolen, Mona, Mathisen, Silje, 2023, *Hva Nå? Ungdommens erfaringer og forestillinger om likestilling*. Rapport 1/23, Likestillingscenteret.

- Spivak, Gayatri, 1988, «Can the subaltern speak?» I Nelson, Cary & Grossberg, Lawrence (red). *Marxism and the interpretation of culture*. Macmillan, London.
- Steine, I, M., Winje, D., Nordhus, H, I., Milde, A, M., Bjorvatn, B., Grønli, J., & Pallesen, S. (2017). «Hvorfor tar det så lang tid å fortelle om seksuelle overgrep?» i *Psykologitidsskriftet*, 54(2), 204-208.
- Svendsen, Stine Helena Bang, & Furunes, Mari Gunnman, 2022, *Mulighetsrom for helhetlig seksualitetsundervisning i lærerutdanningene. En evaluering av kompetansebehov og mulige tiltak*. Institutt for lærerutdanning, Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap, NTNU.
- Svendsen, Stine Helena Bang, 2012 «Elusive sex acts: pleasure and politics in Norwegian sex education». I *Sex education: sexuality, society and learning*. 1-14.
- Svendsen, Stine Helena Bang, Stubberud, Elisabeht, Djupedal, Elise, 2018. «Skeive ungdommers identitetsarbeid: SKAM etter homotoleransen». I *Tidsskrift for kjønnsforskning*. 42 (3): 162-183.
- Suseg, Helle, Grødem, Anne Skevik, Valset, Kirsti, Mossige, Svein, 2008, *Seksuelle krenkelser via nettet – hvor stort er problemet?* NOVA Rapport 16/2008
- Taylor, Gabriele. *Pride, shame, and guilt: Emotions of Self-Assessment*. Oxford: Clarendon Press, 1985.
- Thunem, Ingrid, 2020, *Hvordan få trygghet i en kropp som trenger hjelp? Personer med funksjonsnedsettelse sine fortellinger om møtet med hjelpeapparatet etter seksuelle overgrep*. Fakultet for Humaniora, Samfunnsvitenskap og Lærerutdanning. UiT.
- Turner, Russell & Hammersjö, Anjelica, 2021, *Hbtq-personers erfaringer av stød etter att ha utsatts för våld i en nära relation*, Göteborgsregionen 2021, FoU i Väst
- Ummak, Esra, Toplu-Demirtas, Ezgi, og Jessen, Reidar Schei, 2021, «Untangling the relationship between internalized heterosexism and psychological intimate partner violence perpetration: a comparative study of lesbians and bisexual women in Turkey and Denmark» I *Journal of interpersonal Violence*. 1 (31):
- Ummak, Esra, Turken, Salman, Akin, Deniz, 2022, «Understanding intimate partner violence among ethnic and sexual minorities: lived experiences of queer women in Norway». I *Violence against women*, 0 (0): 1-26.
- Utdanningsdirektoratet, 2019, *Kunnskapsløftet, 2020*. [https://sokeresultat.udir.no/finn-lare-plan.html?flttypefiltermulti=Kunnskapsløftet %202020&query=vold%20og%20overgrep](https://sokeresultat.udir.no/finn-lare-plan.html?flttypefiltermulti=Kunnskapsløftet%202020&query=vold%20og%20overgrep)
- Valentine, Gill, Johnston, Lynda, 1995, «Wherever i lay my girlfriend that's my home. The performance and surveillance of lesbian identities in domestic environments», i Bell, David, Valentine, Gill (red.) *Mapping desire: geographies of sexualities*. Routledge.
- Van der Ros, Janneke, 2013, *Alskens folk. Levekår, livssituasjon og livskvalitet for personer med kjønnsidentitetstematikk*. Likestillingssenteret.

- Wasvik, Maria, Linløkken Mari, Steen, Rune Berglund (2017). «Vi vil ikke leke med deg fordi du er brun» - en undersøkelse av opplevd rasisme blant ungdom. Antirasistisk Senter.
- Wæhre, Anne, Tønseth, Kim Alexander, 2018, *Vi har fått en eksplosiv økning i antall tenåringsjenter som ønsker å skifte kjønn. Tar du ansvaret, Bent Høie?* I Aftenposten, publisert 21.03.2018. <https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/BJvg49/vi-har-faatt-en-eksplosiv-økning-i-antall-tenaaringsjenter-som-oensker-aa-skifte-kjoenn-tar-du-ansvaret-bent-hoeie-anne-waehre-og-kim-alexander-toenseth>
- Øverlien, Carolina, 2020, "Young People's Experiences of Violence and Abuse in Same-sex Relationships: Understandings and Challenges" I *Nordic Journal of Social Research*. 11: 109–128

VEDLEGG 1. SAMTYKKESKJEMA

Dobbelt tabu: erfaringer med vold og overgrep blant barn og unge som bryter med normer for kjønn og seksualitet

Hva skal vi undersøke?

I samarbeid med Redd Barna skal Likestillingssenteret gjennomføre undersøkelsen «Dobbelt tabu: erfaringer med vold og overgrep blant barn og unge som bryter med normer for kjønn og seksualitet». Tidligere forskning har vist at barn og unge som bryter med normer for kjønn og seksualitet er mer utsatt for vold og overgrep, og med denne undersøkelsen ønsker vi å bidra til økt kunnskap om dette i Norge. Noe av hensikten med undersøkelsen er også å komme frem til tiltak for å sikre god oppfølging i møte med hjelpetjenestene.

Tema for samtalen vil blant annet være opplevelse av egen barndom og ungdomstid, erfaringer med å bryte normer for kjønn og seksualitet, erfaringer knyttet til diskriminering, vold og overgrep. Samtalen vil også ta opp hva som kan gjøres for å motarbeide dette, så vel som å sikre gode møter med hjelpetjenestene.

Vi er opptatt av å høre om ulike erfaringer, uansett hvor stort eller lite det du har opplevd er, om det er fra familie, venner, andre skeive, eller helt ukjente, vil vi høre om det.

Hva skal informasjonen brukes til

Informasjonen du bidrar med vil analyseres, bearbeides og publiseres i en rapport. Rapporten vil bli brukt som utgangspunkt for dialog med blant annet hjelpetjeneste og beslutningstagere, til å skrive aviskronikker og til å drive annet informasjonsarbeid. Redd Barna vil lage en kort film basert på rapporten. Det vil skrives et manus hvor elementer fra flere deltagers historie sys sammen og presenteres som én historie. I filmen vil historien bli fortalt av en kjent person som bidrar til å skape oppmerksomhet om temaet. Din historie vil bare brukes dersom du selv samtykker til det. Du vil få et eget samtykkeskjema om dette.

Konfidensialitet

Informasjonen du bidrar med vil behandles konfidensielt, i samsvar med personvernregelverket. I rapporten vil alle som deltar bli gitt et nytt navn, samt at andre personidentifiserende opplysninger som

hvor du kommer fra og din seksuelle orientering, ikke vil brukes i sammenheng med hverandre, men anonymiseres.

Opplysningene som registreres om deg, skal kun brukes som beskrevet ovenfor. Det er bare forskeren og prosjektmedarbeidere med taushetsplikt som har tilgang til notatene fra intervjuet i prosjektperioden. Eventuelle lydopptak fra intervjuet slettes innen 2 dager etter intervju. Notater fra intervjuet slettes når rapporten er ferdigstilt våren 2023. Så lenge du kan identifiseres, har du rett til:

- å få innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg
- å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet personopplysninger om deg
- å få slettet personopplysninger om deg.

Deltagelse i undersøkelsen er frivillig. Ønsker du å trekke deg underveis står du fritt til å gjøre dette, du trenger ikke å forklare hvorfor. Da vil all informasjonen du har bidratt med slettes. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg dersom du velger å trekke deg fra undersøkelsen.

Dersom deltagelse i undersøkelsen medfører vanskeligheter for deg i etterkant av intervjuet, kan du ta kontakt med prosjektleder ved Likestillingssenteret, Silje Mathisen, på telefon eller epost. Hun vil kunne svare på spørsmål, og gi råd om hvor du kan henvende deg dersom du har behov for hjelp eller veiledning.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltager, dato)

Er det noe du lurer på?

Kontakt Silje Mathisen på silje@likestillingssenteret.no, eller tlf: 48031795

VEDLEGG 2. INTERVJUGUIDE

Introduksjon av studien, hva informasjonen skal brukes til, gjennomgang av infoskriv og informert samtykke. Tema er vold og overgrep – noen gruer seg kanskje til å snakke om det – vi tar det i ditt tempo – og om det er spørsmål du synes er ubehagelige så trenger du ikke å svare. Jeg har lagt det opp slik at vi snakker litt om bakgrunnen din, barndom og ungdomstid, prosessen med å finne ut at du var skeiv, osv. før vi går inn på erfaringer knyttet til vold og evt. overgrep. Til slutt vil vi snakke mer om hvordan du har det i dag, hvilke tanker du har om fremtiden. Høres det greit ut, eller vil du at vi skal hoppe rett inn i det vanskeligste for å få det «unnagjort»?

Intro:

- Vil du starte med å si tre ord som beskriver deg?
- (Sivilstand, utdanning, arbeid)
- Hvilke ord bruker du for å beskrive din seksuelle orientering og kjønnsidentitet? Hva betyr disse for deg?

Livshistorie

- Hvor er du fra? Bor familien der også? Om flyttet, grunn til flytting?
- Føler du deg hjemme der du bor nå?
- Vil du fortelle om barndommen og ungdomstiden din?
 - o Interesser
 - o Hvordan så en typisk uke ut?
 - o Fortell om familien
 - o Noe du husker som spesielt vanskelig?
 - o Noe du husker som spesielt fint?
- Hvordan husker du prosessen med å finne ut av egen normbrytende identitet [bruk informantens ord for egen identitet]?
- Var/er det noe du kan snakke med familie og venner om?
- Var det noe som ble tematisert i undervisningen på skolen? Lærte dere om andre relaterte tema som grensesetting og samtykke? Hvordan opplevde du denne undervisningen?
- I hvilke sammenhenger opplever du at du kan være åpen om din seksualitet/kjønnsidentitet?
- Er det sammenhenger hvor du opplever at du ikke kan være åpen?
- Hvordan opplever du å bli møtt av andre – som skeiv? Skam?

Opplevelser av vold og overgrep

- Hvordan definerer du vold og overgrep?
- Har du opplevd fysisk eller psykisk vold, enten fra familie, partner, venner, på gata eller et utested, eller andre steder? Vil du fortelle om dette?
 - o Hvor gammel var du?
 - o Skjedde det flere ganger?
 - o Hvordan tok det slutt?
 - o Vil du fortelle om hvilke reaksjoner du hadde i etterkant?
 - o Var det noen rundt som forstod hva som skjedde?
 - o Fortalte du om det til noen?
 - o Når forstod du selv at du hadde blitt utsatt for vold? Hva gjorde du da?

- Har du vært i kontakt med hjelpetjenester i etterkant av disse opplevelsene? Hvis ja, hvordan opplevde du dette?
- Har du opplevd at noen har presset eller tvunget deg til seksuelle handlinger? Vil du fortelle om dette?
 - o Hvor gammel var du?
 - o Skjedde det flere ganger?
 - o Hvordan tok det slutt?
 - o Vil du fortelle om hvilke reaksjoner du hadde i etterkant?
 - o Var det noen rundt som forstod hva som skjedde?
 - o Fortalte du om det til noen?
 - o Når forstod du selv at du hadde blitt utsatt for vold? Hva gjorde du da?
- Vil du fortelle meg om tiden etter overgrepet?
- Har du vært i kontakt med politiet/ anmeldt? Hvordan opplevde du det?
- Var du i kontakt med hjelpetjenester – helsestasjon/sosiallærer da du ble utsatt for vold? Snakket du med de om det? Hvis ikke hvorfor?
- Har du vært i kontakt med hjelpetjenester i etterkant av disse opplevelsene? Hvis ja, hvordan opplevde du dette?
- Opplever du at det er en sammenheng med volden/overgrepet du ble utsatt for og det at du bryter med normer for kjønn og seksualitet, så vel som andre normer (funksjonsnorm, hvithetsnormen) På hvilken måte?

Nåtid

- Hvordan har opplevelsene av vold/overgrep preget deg? (egenopplevd psykisk helse, forståelse av selv, seksuelle identitet/helse)?
- Ha du vært i relasjoner med vold/overgrep også i voksen alder?
- Hvordan opplever du det å sette grenser i frivillige seksuelle settinger i etterkant av overgrepet?
- Hva er det viktigste du vil fortelle andre?
- Hva skulle du ønske andre hadde vært bevisst på/gjort annerledes da du var yngre (for å hindre overgrep/vold/for å få raskere og bedre hjelp).
- Om du hadde makt til å påvirke hjelpeapparatets møter med vold og overgrepsutsatte, hva ville du gjort da? - Hva er bra? Hva mangler?
- Hvilke råd ville du gitt en behandler som skulle møte noen med dine erfaringer?
- Om du fikk muligheten å gi noen råd til en som nettopp har opplevd det samme som deg, hva ville det vært?
- Hvis relevant: #metoo var et forsøk på å skape mer åpenhet om seksuelle overgrep og trakassering. Tror du dette har hatt noe å si for din egen prosess med å fortelle om egne erfaringer?
- Har du hatt intime relasjoner etter overgrepserfaringene? Hvordan opplevde du dette?

Fellesskap

- Hvordan opplever du din identitet som normbryter i dag? Hva føler du rundt det?

- Medlem av interesse organisasjon eller del av et fellesskap med andre som deler din identitet?
- Normbrytende venner? Hvordan kom du i kontakt med dem? Hvordan opplevdes dette? Kan du være åpen om vold og overgrepserfaringer med dem? Hvordan opplever du å bli møtt når du forteller om dette til venner?

Avslutning

- Hva drømmer du om for fremtiden?
- Er det noe jeg ikke har spurt om som du ønsker å fortelle om før vi avslutter?
- Hvordan opplevde du intervjuet? Har du behov for å snakke mer om erfaringene dine med profesjonelle så kan jeg hjelpe deg med å komme i kontakt med for eksempel NOK.

